

Alaikäisinä ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijataustaiset

nuoret kunnan kotoutumispalveluiden asiakkaina

Kotoutumista edistävät ja vaikeuttavat tekijät

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Visamäki 28.11.2017

Eveliina Sampakoski

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen
Visamäki

Tekijä	Eveliina Sampakoski	Vuosi 2017
Työn nimi	Alaikäisinä ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijataustaiset nuoret kotoutumispalveluiden asiakkaina	
Työn ohjaaja/t	Merja Salminen	

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen kohteena ovat alaikäisinä ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijataustaiset nuoret ja heidän palveluidensa tarpeet kotoutumisajalla. Tutkimuksessa halutaan tuoda esille erityisesti kotoutumista edistävät ja vaikeuttavat tekijät. Tutkimus kytkeytyy Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton tekemään kotouttamistyöhön alaikäisinä ilman huoltajaa tulleiden nuorten parissa heidän kotoutumisajallaan. Tutkimus on toteutettu vuoden 2017 aikana yksikössä työskentelevän sosiaaliohjaajan toimesta.

Tutkimus on narratiivinen tutkimus, jonka pääteemana on tuoda esille kohderyhmän erityispiirteitä sekä palveluiden tarpeet erityisesti siinä vaiheessa, kun nuori on saanut oleskeluluvan ja kuntapaikan Suomesta. Ensimmäistä teemaa koskeva aineisto on saatu kerättyä haastattelemalla kuutta alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen saapunutta turvapaikanhakijataustaista nuorta, jotka ovat saaneet kuntapaikan Hämeenlinnasta. Toista teemaa koskeva aineisto on kerätty haastattelemalla kahta kunnan sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät nuorten kanssa kuntapaikan saamisen jälkeen sekä saman yksikön johtavaa sosiaalityöntekijää.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu aiheesta ja kohderyhmästä tehdyistä aikaisemmista tutkimuksista, kohderyhmää koskevista ajankohtaisista laeista ja suosituksista sekä yleisesti nuoruuteen ja sen eri vaiheisiin liittyvästä kirjallisuudesta. Tutkimuksen tavoitteena on löytää nuorten kotoutumista edistävät ja vaikeuttavat tekijät, ja pohtia näiden avulla nuorten palvelutarpeita kuntalaisina kotoutumisajalla.

Avainsanat nuoret, oleskelulupa, kotouttaminen, jälkihuolto, narratiivinen tutkimus

Sivut 71 sivua, joista liitteitä 3 sivua

Social and health care development and management
Visamäki

Author	Eveliina Sampakoski	Year 2017
Subject	Adolescents with asylum-seeking background, who arrived as unaccompanied minors, as municipal residents.	
Supervisors	Merja Salminen	

ABSTRACT

Subjects of this study are the unaccompanied minors with asylum-seeking background and their need of services during their social integration. Focus of this study is to bring forth factors that help or hinder the acculturing. The study is attached to social integration work of unaccompanied minors by Reception of refugees in city of Hämeenlinna. The study was performed in 2017 by a social instructor working in the aforementioned unit.

The study is a narrative research with two main themes. Bringing forth the special characteristics of the focus group and the service needs of the adolescent after the admittance of residence permit and placed in receiving municipality in Finland. Material concerning the first theme has been acquired by interviewing six adolescents with municipal residence in Hämeenlinna, who originally arrived unaccompanied to Finland. Material concerning the secondary theme has been acquired by interviewing the senior social worker and two municipal social workers who work with the adolescents after they have moved to Hämeenlinna.

Theoretical framework of the study forms around previous research done about the subject and the subject group, current laws, recommendations and literature concerning adolescence in general and its different stages. The goal of the study is to find factors that help or hinder the social integration of the adolescent and determine their service needs as municipal residents during the acculturing.

Keywords adolescents, residence permit, acculturing, after-care, narrative research

Pages 71 pages including appendices 3 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA	2
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	3
3.1	Tutkimustehtävä	3
3.2	Tutkimuskysymykset	4
4	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
4.1	Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat.....	4
4.2	Lapsen edustaminen Suomessa	5
4.3	Turvapaikkaprosessi, oleskelulupa ja kuntapaikka	6
4.4	Täysi-ikäistyminen ja jälkihuolto	9
4.5	Kohderyhmän kuvaus ja erityispiirteet sosiaalityön näkökulmasta	12
5	TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTON HANKINTA	14
6	HAASTATTELUAINEISTON ANALYYSI	16
6.1	Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa.....	16
6.2	Narratiivien analyysi.....	18
6.2.1	Analyysin vaiheet.....	19
6.2.2	Tutkimuksen teemat ja alateemat	19
7	SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN JA JOHTAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN HAASTATTELUT .	20
7.1	Sosiaalityöntekijöiden haastattelu	20
7.2	Johtavan sosiaalityöntekijän haastattelu	27
8	NUORTEN NARRATIIVISET HAASTATTELUT	34
8.1	Matkalla Suomeen	35
8.1.1	Syitä lähtöön ja matkan kulku	35
8.1.2	Saapuminen Suomeen ja turvapaikkaprosessi.....	37
8.2	Oleskeluluvan saannin jälkeen kuntapaikka	40
8.2.1	Muutto ensimmäiseen omaan kotiin	41
8.2.2	Palveluiden tarve kuntalaisena ja jälkihuolto.....	44
8.3	Miltä näyttää tulevaisuus?	47
8.3.1	Juurettomuus ja ikävä	49
8.3.2	Oleskeluluvan jatkuminen	52
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	53
9.1	Yhteenvedo alaikäisenä ilman huoltajaa tulneiden turvapaikanhakijanuorten kotoutumista edistävästä ja vaikeuttavista tekijöistä	54
9.2	Teoria tukemassa johtopäätöksiä	56
9.3	Johtopäätösten hyödyntäminen kunnan sosiaalipalveluissa nuoren kotoutumisajalla	61

10 POHDINTA JA ARVIOINTI	64
10.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	66
10.2 Ideoita jatkotutkimuksille	67
LÄHTEET	69

Liitteet

Liite 1	Sosiaalityöntekijöiden haastattelun runko
Liite 2	Johtavan sosiaalityöntekijän haastattelun runko
Liite 3	Nuorten narratiivisen haastattelun runko

1 JOHDANTO

Alaikäisinä ilman huoltajaa Suomeen tulevat turvapaikanhakijataustaiset nuoret ja heidän palveluiden tarpeet ovat tutkimuskohteina ajankohtaisia. Vuonna 2015 Suomeen saapui yhteensä 3024 turvapaikanhakijalasta ilman huoltajaa (Maahanmuuttovirasto 2017).

Lapset lähtevät tai heitä lähetetään turvaan lähtömaiden levottomista olosuhteista. Lähdön motiivina on yleensä kotimaan tai lähtömaan yleinen turvallisuustilanne, vainotuksi joutuminen uskonnolliseen tai muuhun vähemmistöryhmään kuulumisen vuoksi, perheenjäsenen poliittinen aktiivisuus tai menehtyminen. Motiivina lähdölle voi olla myös muunlainen lapsen profiloituminen sekä kunniaväkivallan uhka. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.)

Opinnäytetyössä tutkitaan alaikäisinä ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten kokemuksia ja tarpeita siitä alkaen, kun he ovat lähteneet matkalle Suomeen, siihen saakka, kun heidät on otettu kuntalaisiksi. Opinnäytetyön tutkimuksessa palvelutarpeiden arvioinnin ja kehittämisen painopiste kohdistui erityisesti nuoren kotoutumisajan aikaisiin palveluihin.

Opinnäytetyö on toteutettu vuoden 2017 aikana ja se on tehty yhteistyössä Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton kanssa. Tutkimuksen tavoitteena on kehittää nykyisessä laajuudessaan uutena asiakasryhmänä oleskeluluvan saaneiden nuorten palveluita Pakolaisten vastaanotossa, tuoda julki kohderyhmän erityistarpeet ja herättää ajatuksia alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten kotoutumisesta.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu narratiivisen tutkimuksen menetelmin. Tutkimuksen narratiiviset haastattelut toteutettiin Hämeenlinnassa Pakolaisten vastaanotossa, mikä on kaupungin sosiaalityön yksikkö. Kaikki kuusi haastateltua nuorta olivat yksikön asiakkaita. Lisäksi haastateltiin yksikön kahta sosiaalityöntekijää ja johtavaa sosiaalityöntekijää. Haastattelujen toteutuksen mahdollisti Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanotto ja nuorten haastatteluissa oli mukana tulkki.

Tutkimuksessa toteutetut nuorten haastattelut on analysoitu narratiivisen analyysin keinoin eli haastatteluista tulleita narratiiveja analysoiden. Tuloksia hyödynnetään Pakolaisten vastaanoton kotouttavassa sosiaalityössä.

Tutkimuksen toteuttajana haluan tutkimuksen avulla kehittää myös omaa ammatillisuuttani ja osaamistani erityisesti tutkimuksen kohderyhmän kanssa tehtävään työhön. Tutkimuksen tärkein tavoite on kuitenkin kuulla

ja tuoda esille nuorten omat kokemukset ja toiveet sekä herättää tutkimuksen lukijassa ajatuksia tästä erityisestä ryhmästä. Tutkimuksen kohde-ryhmänä ovat ihan tavalliset nuoret, jotka haluavat vain *kuulua jonnekin, opiskella, tehdä töitä ja ajaa autolla*.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Ilman huoltajaa Suomeen tulevien turvapaikanhakijalasten vastaanottoa on kehitetty 1990-luvun alusta lähtien. Näiden nuorten kotoutumistoinenpiteiden onnistumisesta ei ole kuitenkaan vielä saatu kovin paljon tutkimustietoa ja seurantatutkimukselle on tarvetta. (Yhteiset Lapseemme ry 2011, 79.)

Vuonna 2015 Suomeen saapui ilman huoltajaa alaikäisiä turvapaikanhakijoita yhteensä 3024 lasta. Suurimman ryhmän muodostivat afganistanilaiset, joita Maahanmuuttoviraston tekemän tilaston mukaan tuli yhteensä 1915 lasta. Tilastoihin ilmoitettu kansalaisuus on usein nuoren itsensä kertoma, sillä kaikilla turvapaikanhakijoilla ei aina ole henkilöllisyyttä todistavia asiakirjoja mukanaan. (Maahanmuuttovirasto 2017.)

Vuonna 2016 alaikäisinä yksintulleiden määrä oli 401 lasta eli huomattavasti vähemmän kuin vuonna 2015. Vuoden 2016 suurin tulijaryhmä oli edelleen afganistanilaiset, joita maahan saapui tuolloin yhteensä 109 lasta. Vuoden 2017 tilasto on tehty ajalta 1.1. –31.3.2017 ja tuona aikana alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijoita on ehtinyt tulla yhteensä 60 lasta. Heistä suurin osa on tullut Syyriasta, josta heitä tuli 30. (Maahanmuuttovirasto 2017.) Tässä tutkimuksessa haastatellut nuoret ovat tulleet Afganistanista, Iranista ja Irakista.

Tämä opinnäytetyö liittyy Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton tekemään kotouttamistyöhön alaikäisinä ilman huoltajaa tulleiden nuorten parissa heidän kotoutumisajallaan. Tutkimus on toteutettu vuoden 2017 aikana yksikössä työskentelevän sosiaaliohjaajan toimesta.

Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanotto kuuluu sosiaalisen tuen palveluihin, vaikka yksikön työntekijöinä on sosiaalityön ammattilaisten lisäksi muutama terveydenhuollon ammattilainen. Palvelun kohderyhmää ovat muun muassa kiintiöpakolaiset sekä oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat, jotka ovat olleet alle kolme vuotta Suomen väestörekisterissä. Toiminnan pääasiallinen tarkoitus on tukea pakolaisia kotoutumisessa Suomeen yhteistyössä useiden eri tahojen kanssa. (Hämeenlinnan kaupunki 2017.)

Idea opinnäytetyöhön lähti tarpeesta kehittää nykyisessä laajuudessaan uutena asiakasryhmänä tulleiden alaikäisten oleskeluluvan saaneiden palveluita Pakolaisten vastaanotossa. Lisäksi tutkimuksella halutaan selvittää, millä tavoin nuorten asema palveluiden käyttäjinä muuttuu täysi-ikäistymisen myötä, ja mihin nuorten asioita hoitavan kunnan tulisi tässä vaiheessa erityisesti kiinnittää huomiota suunniteltaessa nuoren kotouttamispalveluita ja verkostoyhteistyötä.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tässä luvussa esittelen ja perustelen valitsemani tutkimustehtävän sekä laatimani tutkimuskysymykset. Tutkimuksessa olen kiinnostunut alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden haastateltavien omakohtaisista kokemuksista ja palveluiden tarpeista sekä kaupungin sosiaalityöntekijöiden näke-
muksista nuorten palveluiden tarpeista.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä oli selvittää alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten palveluiden tarpeita erityisesti siinä vaiheessa, kun nuori muuttaa oleskeluluvan saatuaan kuntaan. Tutkimuksessa on kuitenkin tuotu esille nuoren läpikäymät vaiheet myös matkalla Suomeen ja turvapaikkaprosessin ajan. Tällä halutaan tuoda näkyväksi kohderyhmän erityistarpeet ja taustalla vaikuttavat kokemukset.

Idea tutkimuksen tekoon syntyi tutkimuksen tekijän työllistyessä sosiaaliohjaajaksi Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanottoon sekä tekijän kohderyhmään liittyvästä kiinnostuksesta. Tutkimuksen kohderyhmä muodostuu pääasiassa 17–18-vuotiaista nuorista, joten tutkimus painottuu erityisesti alaikäisenä ilman huoltajaa tulleisiin nuoriin, eikä niinkään lapsiin.

Tutkimustehtävän tarkoituksena on tuoda esille hyviä käytänteitä kohderyhmän kanssa tehtävään työhön kunnan sosiaalipalveluiden näkökulmasta. Tutkimustehtävä toteutettiin haastatteleamalla kuutta Pakolaisten vastaanoton asiakasta, jotka ovat tulleet vuonna 2015 alaikäisinä turvapaikanhakijoina ilman huoltajaa Suomeen. Lisäksi tutkimuksessa haluan tuoda esille sosiaalityön näkemystä kohderyhmän erityistarpeista haastatteleamalla kahta kohderyhmän kanssa työskentelevää sosiaalityöntekijää ja johtavaa sosiaalityöntekijää.

3.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen taustalla on käytetty neljää tutkimuskysymystä, joihin tutkimuksessa on pyritty löytämään vastauksia. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia palvelutarpeita alaikäisinä ilman huoltajaa tulleilla turvapaikanhakijataustaisilla nuorilla on?
2. Miten kunta pystyy vastaamaan näiden nuorten palvelutarpeisiin ja minkälaista verkostoyhteistyötä palveluiden tuottaminen vaatii?
3. Millä tavoin nuorten asema palveluiden käyttäjinä muuttuu täysi-ikäistymisen myötä?
4. Mitkä tekijät edistävät ja vaikeuttavat nuorten kotoutumista?

4 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu pitkälti tutkimuksen kohderyhmään ja yleisesti nuoruuteen ja lastensuojeluun liittyvistä aikaisemmista tutkimuksista sekä kohderyhmän palveluita määrittelevistä laeista ja ohjeistuksista. Teorian tarkoituksena on avata tarkemmin tutkimuksen taustaa, erityisesti tutkimuksen kohderyhmän erityispiirteitä ja palveluiden tarpeita. Tutkimuksen teoreettisella osuudella haluan tukea ja avata lisää myös tutkimuksen kautta esille tulleita ilmiöitä ja nuorten haastattelussa esille tuomia omakohtaisia kokemuksia.

Koska tutkimukseen osallistuneet nuoret kuuluivat kaikki kunnan järjestämän jälkihuollon piiriin, keskittyy tutkimuksen teoreettinen osuus myös erityisesti jälkihuoltopalveluihin. Aluksi kuitenkin esittelen alaikäiset ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijanuoret asiakasryhmänä sekä heidän oikeutensa ja velvollisuutensa maahan saapumisen jälkeen. Turvapaikkaprosessi ja oleskeluluvan saaminen ovat myös avattuina teoriaosuudessa, sillä nuoret kertoivat juuri näistä vaiheista haastattelutilanteissa enemmän.

Jälkihuoltoa koskevassa kappaleessa vertaan Kotoutumislaisissa 27 pykälässä määriteltyä jälkihuoltoa lastensuojelun järjestämään jälkihuoltoon. Käytän lähteenä muun muassa Laaksosen (2004) Lastensuojelun keskusliitolle tekemää Jälkihuolto-opasta. Esittelen lisäksi Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton palveluita jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille siltä osin, kuin se on tässä tutkimuksessa mahdollista.

4.1 Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat

Suomen lainsäädännön mukaisesti henkilö, joka ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta, on alaikäinen. Käytännössä alaikäiseksi ilman huoltajaa tulleeksi turvapaikanhakijaksi luokitellaan henkilö, joka kertoo olevansa alle 18-vuotias saapuessaan maahan joko täysin yksin tai sellaisen aikuisen kanssa,

joka ei ole hänen vanhempansa tai jonka huoltajuudesta ei ole riittävää näyttöä. Ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista suurin osa on ollut 16–17-vuotiaita poikia viimeisen 15 vuoden aikana. Maahanmuuttovirasto pitää lähtökohtana nuoren itse ilmoittamaa ikää, ellei ole näyttöä täysi-ikäisyydestä, tai ellei muutoin ole täysin ilmeistä, että hakija ei voi olla alaikäinen. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 95.)

Suurin osa turvapaikanhakijanuorista saapuu Suomeen konfliktialueilta Somaliasta, Afganistanista, Irakista ja Syyriasta. Lähdön taustalla on usein lähtömaiden pitkittyneet konfliktitilanteet ja yleinen turvattomuus. YK:n pakolaisjärjestön tekemien arvioiden mukaan jopa 41 prosenttia pakolaisista ja turvapaikanhakijoista on alle 18-vuotiaita. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 7.) Matkallaan nuoret altistuvat usein erilaisiin väärinkohteluihin, kuten pakkotyöhön, lapsityöhön sekä fyysiseen ja psyykkiseen hyväksikäyttöön. Myös yleinen väkivaltaisuus maailmalla vaikuttaa heihin suoraan ja epäsuorasti. (UNHCR 2010.)

Alaikäisinä ilman huoltajaa tulleilla turvapaikanhakijoilla ei yleensä ole mukana mitään henkilöllisyyttä todistavia dokumentteja. Tämä johtuu siitä, että lähtömaissa ei välttämättä rekisteröidä lapsen syntymistä, eivätkä kaikki turvapaikanhakijat näin ollen tiedä välttämättä tarkkaa ikäänsä. Hakiessaan turvapaikkaa nuori on yleensä ylittänyt useamman valtion rajan salakuljettajan kyydissä, jolloin asiakirjat on voitu takavarikoida nuorelta, tai nuori on saattanut hukata ne matkalla. Iän selvittämisen katsotaan olevan osa lapsen henkilöllisyyden selvittämistä, ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimuksella lapsille taataan oikeus henkilöllisyyteen ja sen mahdollisimman nopeaan selvittämiseen (Unicef n.d.)

Ulkomaalaislakiin vuonna 2010 lisättyjen säännösten mukaan oleskelulupaa hakevan ulkomaalaisen iän selvittämiseksi voidaan tarvittaessa tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus, mikäli sille on olemassa ilmeisiä perusteita. Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tekeminen kuitenkin edellyttää tutkittavalta tai hänen lailliselta edustajaltaan tähän kirjallisen suostumuksen. Mikäli tutkimuksesta kieltäytyy ilman perusteltua syytä, asianomaista kohdellaan täysi-ikäisenä. (Yhteiset Lapsemme ry 2011.)

4.2 Lapsen edustaminen Suomessa

Vastaanottolain (2011/746) mukaan kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle, ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, määrätään viivytyksettä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Tämä lainkohta koskee alaikäisenä ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijoita. Kotoutumisen edistämisestä annetun lain (2010/1386) mukaan oleskeluluvan pakolaiskiintiössä saaneelle lapselle, ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla on oleskelulupa, määrätään edustaja viivytyksettä, jos hän on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa.

Tämä koskee siis kiintiöpakolais- ja hätätapauslapsia. (Maahanmuuttovirasto 2014, 1.) Tässä tutkimuksessa haastattelemani nuoret ovat kaikki tulleet turvapaikanhakijoina, joten heille on määrätty edustaja vastaanottolain mukaan.

Lapsen puhevaltaa käyttää hänen edustajansa. Lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat vastaanoton alaikäisyksikössä sosiaalityöntekijä ja lapselle nimetty oma ohjaaja tai ohjaajat. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on ensimmäisenä otettava huomioon aina lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisimman turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden. (Maahanmuuttovirasto 2014, 4.)

Edustajajärjestelmällä pyritään turvaamaan ilman huoltajaa saapuvan lapsen asema kansainvälisissä sopimuksissa ja kansallisissa laeissa edellytetyin tavoin. Ilman huoltajaa Suomeen tuleva ulkomaalainen lapsi on alaikäisenä vajaavaltainen, joten hän tarvitsee laillisen edustajan ulkomaalaislain lupaprosesseissa (turvapaikkaprosessi, perheenyhdistämisprosessi), ja myös muissa hänen asemaansa ja varallisuuttaan koskevissa hallinto- ja tuomioistuinasioissa. Edustajan keskeisenä tehtävänä on valvoa yleisesti lapsen etua lapsen asumisessa ja muissa erilaisissa elämäntilanteissa.

Edustajan määräämistä tulee hakea välittömästi lapsen rekisteröidyttä vastaanottokeskuksen asiakkaaksi. Edustajan määrää kärkeäjäoikeus. Se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi ilman huoltajaa tullut turvapaikanhakijalapsi on rekisteröity, laittaa vireille lasta koskevan edustajahakemuksen. Ennen kuin lapselle on määrätty edustaja, käyttää vastaanottokeskuksen johtaja huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen asemaa ja varallisuutta koskevissa asioissa. (Maahanmuuttovirasto 2014, 12.)

Olisi suotavaa, että edustajaksi aikova tapaa lapsen, ennen kuin edustajahakemus laitetaan vireille (Maahanmuuttovirasto 2014, 12). Haastattelemistani nuorista kaikki kertoivat tietäneensä edustajan roolin nuoren elämässä. Suurin osa nuorista tapasi edustajansa vasta siinä vaiheessa, kun edustajahakemus oli jo laitettu vireille, ja edustaja lähinnä esiteltiin nuorelle jo hänen valittuna edustajanaan. Haastatteluista kävi kuitenkin ilmi, että nuoret olivat tyytyväisiä ja kiitollisia siitä, että heillä oli edustaja, joka huolehti heidän asioistaan ja oikeuksistaan.

4.3 Turvapaikkaprosessi, oleskelulupa ja kuntapaikka

Turvapaikkaprosessi alkaa turvapaikkahakemuksen jättämisellä poliisille tai rajaviranomaisille. Tällöin poliisi tai rajaviranomainen rekisteröi lapsen ja laatii tutkintailmoituksen perustiedoilla. Hakijoille, jotka ovat täyttäneet jo 14 vuotta, tehdään maiden vastuunmäärittämiseen (Dublin-menettely) liittyvä Eurodac-sormenjälkivertailu. Alaikäiselle järjestetään majoitus ja

muut vastaanottopalvelut alaikäisyksikössä. Yksikön sosiaalityöntekijä etsii sopivan henkilön alaikäisen edustajaksi ja esittää paikalliselle kärjäoikeudelle edustajan nimeämistä. (Maahanmuuttovirasto 2014, 18.)

Turvapaikkatutkinnan alkuvaiheessa poliisi tai Rajavartiolaitos pitää lapselle turvapaikkakuulustelun, jossa tarkoituksena on selvittää hänen henkilöllisyyttään, maahantuloaan ja matkareittiään Suomeen. Edustaja on läsnä turvapaikkakuulustelussa valvomassa lapsen etua. Turvapaikkakuulustelun suorittanut poliisi tai rajaviranomainen voi tarvittaessa pyytää jo tässä vaiheessa lapselle kielianalyysia tai oikeuslääketieteellistä ikätutkimusta. (Maahanmuuttovirasto 2014, 19.) Turvapaikkakuulustelun jälkeen järjestetään turvapaikkapuhuttelu.

Turvapaikkapuhuttelun pitää Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön ylitarkastaja ja siihen osallistuvat lapsen lisäksi edustaja, tulkki sekä mahdollisesti lapsen oikeudellinen avustaja ja vastaanottoyksikön sosiaalityöntekijä, mikäli hän näkee osallistumisensa puhutteluun tarpeellisena. Lapsen tulee ymmärtää oman kehitystasonsa mukaisesti, että hänen turvapaikkapuhuttelussa antamallaan tiedoilla on keskeinen merkitys siihen, millaisen ratkaisun hän hakemukseensa saa. Lällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Myös turvapaikkamenettelyssä alaikäisille ilman huoltajaa oleville hakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. (Maahanmuuttovirasto 2014, 20–21.)

Maahanmuuttovirasto lähettää turvapaikkapäätöksen lapsen asuinpaikkakunnan poliisille, joka antaa päätöksen tiedoksi sekä lapselle että hänen edustajalleen. Edustaja on aina lapsen mukana kuulemassa päätöksen tiedoksianto. Tilaisuudessa päätös tulkataan myös lapsen omalle kielelle. Jos lapsella on avustaja (lakimies), edustaja huolehtii päätöksestä tiedottamisesta myös hänelle. Edustajan on varmistettava, että lapsi on ymmärtänyt, mistä päätöksessä on kysymys, ottaen huomioon lapsen kehitystason. Lapsen saadessa myönteisenkin päätöksen, on edustajan hyvä keskustella mahdollisen oikeudellisen avustajan kanssa lopputuloksesta ja siitä, että tuleeko päätöksestä tehdä valitus, mikäli oleskelulupa on myönnetty vain alaikäisyyden perusteella. (Maahanmuuttovirasto 2014, 23.)

Mikäli päätöksen perusteena on yksilöllinen inhimillinen syy alaikäisyyden perusteella, on Maahanmuuttovirasto saattanut myöntää esimerkiksi vuoden luvan vain hakijan alaikäisyyden vuoksi, jolloin kaikki muut hakemuksessa esitetyt perustelut on voitu hylätä. Tässä tapauksessa jatkoluvan saaminen voi vaikeutua, mikäli hakija on jo täysi-ikäinen seuraavaa lupaa hakiessaan. Aikaisemmin hylättyjä perusteluja ei voida käyttää uudelleen enää jatkolupaa hakiessa.

Kun turvapaikanhakijalapsi saa oleskeluluvan, tulisi ryhmäkodin järjestää niin sanottu verkostokokous, jossa kartoitetaan lapsen palvelutarpeet sekä arvioidaan alaikäiselle parhaiten soveltuvaa jatkosijoitusvaihtoehtoa.

Edustaja auttaa oleskeluluvan saanutta lasta rekisteröitymään maistraatissa väestötietojärjestelmään ja jättää hakemuksen Kansaneläkelaitokselle Suomen sosiaaliturvaan kuulumiseksi. Siitä päivästä alkaen, kun lapsi ensimmäisen kerran oleskeluluvan saatuaan rekisteröityy kuntalaiseksi, alkaa hänen kolmen vuoden kotoutumisaikansa. Tarvittaessa on mahdollista hakea matkustusasiakirjaa eli muukalaispassia tai pakolaisen matkustusasiakirjaa Maahanmuuttovirastosta. Passihakemus tulee olla ainakin viireillä viimeistään silloin, kun lapsi hakee jatko-oleskelulupaa.

Kun alaikäinen ilman huoltajaa tullut turvapaikanhakija saa anottuaan kansainvälistä suojelua oleskeluluvan, hakee ryhmäkoti asiakkaalle kuntapaikkaa Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY) kautta. ELY-keskus sopii kuntapaikasta vastaanottavan kunnan kanssa ja lähettää tämän jälkeen kuntapaikkaosoituksen alaikäisen edustajalle. Oleskeluluvan saanut merkitään tuolloin vastaanottavan kunnan väestörekisteriin. Tästä merkintäpäivästä alkaa lapsen kotoutumispalvelut osoitetussa kunnassa. Hämeenlinnassa tätä palvelua tuottaa kaupungin Pakolaisten vastaanotto. Kuntaan ja lapselle vastaanottopalveluita tarjonneeseen ryhmäkotiin lähetetään lopuksi jäljennös kuntapaikkaosoituksesta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 25).

Alla kaavio vielä turvapaikkaprosessista kuntalaiseksi (Kuva 1).

Kuva 1. Turvapaikkaprosessista kuntalaiseksi

Kunta laatii alaikäisen maahanmuuttajan kanssa kotoutumissuunnitelman, jos siihen on alaikäisen yksilöllisistä olosuhteista johtuva tarve (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386 § 15). Kotoutumissuunnitelma on alaikäisen maahanmuuttajan alkukartoitusta täydentävä yksilöllinen suunnitelma niistä palveluista, joiden tarkoituksena on tukea alaikäisen kasvua,

kehitystä ja hyvinvointia sekä oppimisvalmiuksia ja oman äidinkielen ja suomen tai vastaanottaneesta kunnasta riippuen ruotsin kielen taidon kehittymistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017.)

Alaikäiselle ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma siinä kunnassa, mistä hän saa kuntapaidan. Suunnitelma sovitetaan yhteen alaikäiselle laadittavien muiden asiain liittyvien suunnitelmien kanssa. Suunnitelmaa on hyvä päivittää puoli-vuosittain nuoren kotoutumisajalla ja mahdollisella jälkihuoltoajalla 21 ikävuoteen saakka. Tarvittaessa suunnitelmaa voi päivittää useammin, mikäli nuoren tilanne sitä vaatii. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017.) Muista suunnitelmista esimerkkinä nuorelle laadittava mahdollinen jälkihuolto- tai itsenäistymissuunnitelma tai itsenäistymiskartoitus.

4.4 Täysi-ikäistyminen ja jälkihuolto

Kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa toteutetaan eri tavoin eri kunnissa eikä yhteisiä malleja tai käytäntöjä ole. Kunnan koko saattaa vaikuttaa tarjottaviin palveluihin ja palvelujen saatavuus on tästä syystä erilainen ympäri Suomea. Valtio on velvoitettu korvaamaan jälkihuollon palvelut alaikäisinä ilman huoltajaa tulleille, siitä säädetään Kotoutumislain 49 §:ssä, mutta koska kuntia ei ole velvoitettu järjestämään jälkihuoltoa, voi nuori jäädä tyhjän päälle. Sisäasiainministeriön ohjeissa erityiskorvauksista kuitenkin mainitaan jälkihuollon osalta, että kunnille korvataan jälkihuoltoon rinnastettavia tukipalveluita sekä toimeentulotukea 21-vuotiaaksi asti. (Sisäasiainministeriö 2011, 9–10.)

Laki kotoutumisen edistämisestä linjaa, että nuori voi olla jälkihuoltoon rinnasteisissa tukitoimenpiteissä, kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa. Tukitoimenpiteinä voidaan järjestää myös lastensuojelun jälkihuoltoon rinnasteisia palveluita. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017, 16.)

Tuettua asumista voidaan järjestää 18–21 -vuotiaille alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen, tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla siten kuin sosiaalihuoltolain 21 pykälässä säädetään. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017, 16.) Hämeenlinnan kaupunki on tehnyt ostopalvelusopimuksen Valtion koulukotien kanssa Harvialan tuetun asumisen yksiköstä 2017 vuoden loppuun.

Helsingin yliopiston Kasvatustieteiden laitokselle tekemässään tutkimuksessa Sarianna Reinikainen (2009) esittää, että lastensuojelun sijaishuollossa tai siihen rinnasteisissa olosuhteissa kasvaneiden nuorten jälkihuolto tarkoittaa seurannan sekä tarvittavan taloudellisen, konkreettisen ja psykososiaalisen tuen järjestämistä sijaishuollosta itsenäistyville nuorille 21-vuotiaaksi asti. (Reinikainen 2009, 94–97.)

Jälkihuollolla on todennäköinen mahdollisuus vaikuttaa nuoren sijoituksen jälkeiseen elämänhallintaan. Nuoret, jotka saavat jo aikaisemmin harjoitella itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja, selviytyvät itsenäistyessään paremmin kuin ne nuoret, joilla ei tätä mahdollisuutta ole. (Reinikainen 2009, 94–97.) Tämän vuoksi esimerkiksi tuetun asumisen yksiköstä omaan kotiin muuttavan nuoren tulisi harjoitella itsenäisessä elämässä vaadittavia taitoja mahdollisimman paljon jo ennen muuttoa, esimerkiksi tuetun asumisen yksikössä.

Myös Sari Laaksonen (2004) käsittelee Sijaishuollon neuvottelukunnalle tekemässään Jälkihuolto-oppaassa jälkihuollon merkitystä yhteiskunnan näkökulmasta. Moraalisen vastuun lisäksi yhteiskunnan kannalta jälkihuolto on myös taloudellisesti kannattavaa, sillä on huomattavasti halvempaa tukea nuorta kunnolla muutaman vuoden ajan kuin auttaa syrjäytynyttä aikuista valtaosan hänen loppuelämästään. (Laaksonen 2004, 10.)

Laaksonen (mt., 10) korosti, että itsenäiseen elämään tarvittavan uskalluksen ja yrittämisen pohjalle tarvitaan kuitenkin turvallisuuden tunnetta. Tunne turvallisuudesta tulee nuorelle siitä, kun joku välittää ja on kiinnostunut siitä, mitä hänelle kuuluu. Tämänkaltaisen välittämisen ja nuoren asioista kiinnostumisen tulee säilyä, vaikka nuori ei itse olisi kiinnostunut yhteydenpidosta. (Laaksonen 2004, 10.)

Omaan kotiin siirtymisen jälkeenkin nuori tarvitsee positiivisen kehityksen tukemista. Tässä vaiheessa oikeastaan entistä enemmän. Nuorella on tarve kehittyä itsenäiseksi nuoreksi aikuiseksi, mutta sijaishoidon jälkeen syrjäytymisen vaara on tavallista suurempi. Tukemalla ja vahvistamalla nuoren toivoa ja tulevaisuuden näkymiä, tuetaan samalla hänen mahdollisuuksiaan ottaa kokonaisvaltaisesti käyttöön omat resurssinsa ja erityisesti tiedostamaan ja tunnistamaan ne. (Laaksonen 2004, 11.)

Lastensuojelun jälkihuollossa huomionarvoista on, että vaikka nuorelle jälkihuolto on vapaaehtoista, niin se ei koskaan ole vapaaehtoista kunnalle. Laki sanoo, että sosiaalilautakunnan on aina järjestettävä jälkihuolto (Lastensuojelulaki 2007/417 § 75).

Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että jokaiselle nuorelle on tehtävä omakohtainen suunnitelma hänelle tarjottavasta jälkihuollosta. Vaikka nuori saattaa aluksi kieltäytyä hänelle tarjotusta jälkihuollosta, nuorella on mahdollisuus muuttaa mieltään ja tulla takaisin avun piiriin aina 21 ikävuoteen saakka. (Laaksonen 2004, 12.) Tämä poikkeaa alaikäisinä ilman huoltajaa tulleiden pakolaisnuorten jälkihuollosta siten, että kunta saa päättää, järjestääkö se kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa vai ei. Nuoren muuttaessa toiseen kuntaan, hän saattaa menettää jälkihuollon palvelut kokonaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 29.)

Laaksonen (2004) oppaassa kerrotaan, että jälkihuollon alustavan suunnittelun voi aloittaa jo lapsen/nuoren sijoitusvaiheessa, samalla kun tehdään arviota hoidon kestosta sijaishuoltoyksikössä. Tämä olisi hyvä käytäntö erityisesti täysi-ikää lähestyvillä sijoitetuilla nuorilla. Lapsi tai nuori on tässä suunnittelussa mukana ikään ja tilanteeseen sopivalla tavalla saadakseen tietoa ja käsityksen turvallisesta tulevaisuudesta sijaishoitopaikan jälkeenkäinkin. Tämä lisää lapsen kokemusta turvallisuudesta ja pysyvyydestä. Käytännössä jälkihuollon yksityiskohtaisempi suunnittelu aloitetaan useimmiten vasta sijoituksen viimeisen vuoden aikana. Tällöin jälkihuollon suunnittelua tehdään neljällä eri tasolla: huolto-, hoito ja kasvatustasot sekä jälkihuoltosuunnitelmassa. (mt., 15.)

Jälkihuoltosuunnitelma on korvattu joissakin pakolaisnuorten tuetun asumisen yksiköissä itsenäistymissuunnitelmalla. Lastensuojelussa hoito- ja kasvatussuunnitelman tehtävänä on konkretisoida huoltosuunnitelman tavoitteet selkeiksi arkipäivässä toteutettaviksi ja arvioitaviksi asioiksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelma koskee sijoitusaikaa, jolloin opetellaan suuri osa nuorta itsenäistävän jälkihuollon aikana tarvittavista taidoista ja tiedoista, ja rakennetaan tulevaisuuden suunnitelmia niin pitkälle kuin mahdollista. (Laaksonen 2004, 17.)

Kaikenlaisessa jälkihuollossa olennaisin kysymys on se, mitä nuori tarvitsee. Nuoren haastattelu ja kuuntelu hänen tarpeidensa ja tavoitteidensa hahmottamiseksi onkin usein haastavaa työntekijälle, joka katsoo nuoren itsenäistymistä omasta näkökulmastaan. Elämäntilanteet vaihtelevat nuorella välillä hyvinkin nopeasti, minkä vuoksi hänen tarpeitaan ja viranomaisen vastuita joudutaan tarkistamaan hyvinkin usein jälkihuollon aikana. (Laaksonen 2004, 21.)

Kotoutumispalveluissa pakolaisnuorten kotoutumissuunnitelmaa tarkistetaan vähintään kahdesti vuodessa, mutta tarvittaessa useammin. Kotoutumissuunnitelma vastaa osaltaan lastensuojelussa tehtyä jälkihuoltosuunnitelmaa. Täysi-ikäisten kohdalla kotoutumissuunnitelmasta vastaa työ- ja elinkeinotoimisto (TE), jolloin suunnitelma painottuu työllistymistä edistävään toimenpiteisiin.

Laaksonen (2004) oppaassa jälkihuollon ohjaus- ja kasvatustyön tavoitteena on auttaa nuorta tulemaan sinuiksi itsensä kanssa, löytämään omia vahvuuksiaan ja käyttämään niitä hyödykseen sekä oppimaan kokemuksistaan ja saamaan uskoa siihen, että oman elämän kulkuun voi itse vaikuttaa. Tärkeä tekijä itsenäisyyteen kasvamisessa on ongelmanratkaisutaitojen kehittyminen tai ylipäänsä ongelmatilanteiden sietäminen. Lyhyen ja pitkän tähtäimen päämäärien asettaminen itselle ja pyrkimys toimia päämäärän saavuttamiseksi tai ongelman ratkaisemiseksi, ovat merkkejä nuoren selviytymiskyvystä. Tulevaisuus voi jollain tarkoittaa seuraavan päivän ohjelmaa aamuhäätämisestä illan nukkumaanmenoon. (Laaksonen 2004, 27.)

Varsinkin tämä Laaksosen tekemä huomio tulevaisuuden suunnittelun rajautumisesta seuraavan päivän tapahtumiin näkyy traumatisoituneiden nuorten kanssa työskenneltäessä. Nuori ei välttämättä uskalla vielä miettiä ylihuomista, kun huomenna saattaa tapahtua mitä tahansa. Traumatisoitunut nuori saattaa kärsiä traumaperäisestä stressireaktiosta, jonka yleisimpiä oireita ovat muun muassa traumaattisten tapahtumien toistuva ja ahdistava uudelleen kokeminen esimerkiksi painajaisina, pyrkimystä välttää traumaan liittyviä paikkoja, ihmisiä, keskusteluja ja muistoja, kohonnut vireystila sekä keskittymis- ja nukahtamisvaikeudet. (Strandholm & Ranta 2013, 25.)

Laaksonen (2004) korostaa, että nuorella tulee olla oikeus tehdä virheitä ja epäonnistua ilman, että asiakkuus ja jälkihuolto tai muu aikuiselta saatava tuki loppuisivat. Nuoren elämän kannalta on tärkeää voida jälkihuoltosuhteensa aikaisemmin lopettaneenakin palata myöhemmässä vaiheessa takaisin, kun hän on kasvanut avun vastaanottamiseen. Nuorta ei pidä katsoa vain keskeneräisenä aikuisena, sillä nuoren kuuluukin elää nuoruuttaan. (Laaksonen 2004, 30.)

Tämä päivä ja keskeneräisyys ovat elämää ja kuuluvat osaksi nuoruutta ikävaiheena. Laaksosen oppaassa nuorten toiveet tulevaisuuden ja oman elämän suhteen olivat hyvin arkisia, oma koti, perhe ja turvalliset aikuissuhteet. Nuoret vaikuttivat Laaksosen mukaan aika yksinäisiltä. Kavereita heillä oli, mutta ei varsinaisia ystäviä useinkaan. (Laaksonen 2004, 30.)

4.5 Kohderyhmän kuvaus ja erityispiirteet sosiaalityön näkökulmasta

Ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevassa julkisessa keskustelussa puhutaan usein alaikäisten turvapaikanhakijoiden lisääntyneistä määristä, ikätesteistä, lasten Suomessa saamista etuuksista ja muun muassa perheenyhdistämiskäytännöistä. Julkisuudessa puhutaan myös paljon niin sanotuista ”ankkurilapsista”, jotka yleensä lapsen perheen tai suvun toimesta lähetetään kotimaasta tienraivaajina parempiin oloihin ja joiden tehtävänä on saada muut perheenjäsenet turvallisesti samaan maahan perheenyhdistämisen kautta. Valitettavan usein vähemmälle huomiolle ovat jääneet kysymykset ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden lasten hyvinvoinnista, heidän kokemuksistaan ja lapsen edun toteutumisesta. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 8.)

Alkuvaiheessa lasten suojelu ja lapsen perustarpeista huolehtiminen on ensisijaista. Vaikka alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret ovat usein hyvin vahvoja, tarvitsevat he erityistä tukea haasteellisessa elämäntilanteessaan. Myös näiden nuorten kohdalla heidän etuunsa vaikuttavia tekijöitä ovat turvallisuus, perhe ja läheiset ihmissuhteet sekä hyvinvointi, kehitys ja oman identiteetin löytäminen. Nuorta tulee kuulla ja hänen mielipiteensä ja näkemyksensä tulee ottaa huomioon. Nuorella on täysi oikeus

turvalliseen kasvuympäristöön sekä ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Tarvittaessa myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään voi ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä, jos epäilee ihmiskauppaa tai halua asiassa lisätietoja, neuvoja tai ohjeita (Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d.).

Nuoren saadessa kuntapaikan ja siirtyessä kunnan sosiaalitoimen asiakkaaksi, tulee sosiaalityössä ensisijaisesti pyrkiä nuoren tasapainoisen kehityksen sekä läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden turvaamiseen. Tämän vuoksi kunnan tulisi pyrkiä myös siihen, ettei nuoren kanssa työskentelevät henkilöt vaihtuisi. Nuoren uusi työntekijä tulisi perehdyttää mahdollisimman hyvin nuoren tilanteeseen ja kotoutumisen sekä itsenäistymisen kannalta oleellisiin asioihin. Myös nuorta olisi tässä tilanteessa hyvä kuulla ja ottaa huomioon hänen ajatuksensa työntekijää vaihdettaessa. Paljon menetyksiä kokenut nuori tarvitsee elämäänsä mahdollisimman paljon pysyvyyttä ja jatkuvuutta.

Nuoren etua arvioitaessa tulee käyttää nuoren ikään, kehitystasoon, sukupuoleen ja toimintakykyyn perustuvaa erityistä harkintaa. Varsinkin hyvinvoinnin näkökulmasta on hyvä kiinnittää huomiota nuoren fyysiseen kuntoon ja mahdollisiin sairauksiin tai saatuihin vammoihin. Nuorella saattaa olla myös fyysisiä jälkiä jättäneitä väkivaltakokemuksia, puhumattakaan traumojen aiheuttamista psykologisista seurauksista. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 24.)

Nuoren elämässä opiskelulla on suuri merkitys. Varsinkin niiden nuorten kohdalla, joilla koulutustaustaa kotimaasta on vähän tai ei ollenkaan. Nuoren kehitystarpeita arvioitaessa tulee nähdä nuoren oikeudet perusasteen opetukseen ja nuoren omia taipumuksia vastaavaan koulutukseen, jossa otetaan huomioon nuoren erityistarpeet (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 24). Nuorella tulisi olla oikeus opiskeluun jo ennen oleskelulupaa, mutta tällä hetkellä Suomen oppivelvollisuusikä päättyy 17-vuotiaana, ja tämä koskee myös alaikäisenä ilman huoltajaa tulleita nuoria. Alle 17-vuotiaat turvapaikanhakijat saavat osallistua kunnan järjestämään perusopetukseen oleskeluvasta riippumatta.

Suomen Perusopetuslaissa (628/1998) on säädetty maahanmuuttajille järjestettävästä perusopetuksesta ja perusopetukseen valmistavasta opetuksesta. Kunta saa päättää järjestämästään perusopetuksesta muille kuin oppivelvollisille. Siinä vaiheessa, kun oppivelvollisuusikä on ylitetty, koulutukseen pääseminen ei ole enää subjektiivinen oikeus. (Oikeusministeriö 2015, 49.) Hämeenlinnassa perusopetusta aikuisille maahanmuuttajille järjestää tällä hetkellä Koulutuskeskus Tavastia, jossa myös suurin osa nuorista opiskelee.

Nuoruuteen elämänvaiheena kuuluu oman identiteetin etsiminen. Nuorella on tiettyjä identiteettitarpeita, jotka tulee ottaa myös sosiaalityössä

huomioon. Nuorella on oikeus uskonnon ja ajatuksen vapauteen sekä jatkuvuus ja yhteys nuoren etniseen, uskonnolliseen, kulttuuriseen ja kielelliseen taustaan. Tämä tulee nähdä nuoren etua arvioitaessa ja nuorta tulee kuulla siltä osin, mitä nuori toivoo itse elämältään Suomessa sekä perhelanteeseensa ja koulutus- ja työsuunnitelmiinsa liittyen. (Yhteiset Lapsemme ry, 24.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTON HANKINTA

Tutkimusmenetelmänä käytän narratiivista haastattelua, jossa nuorten haastatteluista saadun aineiston analysoin narratiiveja analysoiden. Nuorten haastatteluissa oli mukana tulkki, joten vastaukset eivät ole suoraan nuorten kertomia, vaan todellisuudessa tulkin kääntämiä. Sosiaalityöntekijöiden sekä johtavan sosiaalityöntekijän haastatteluaineistoa analysoin sisällönanalyysillä. Myös näissä asiantuntijoiden haastatteluissa on narratiivisen haastattelun ominaisuuksia, sillä vastauksissa sosiaalityöntekijät toivat esille omakohtaisia kokemuksiaan ja lopuksi eläytyivät vielä Tulevaisuuden muistelu -harjoitukseen. Ennakointidialogin menetelmänä tunnetulla Tulevaisuuden muistelu -menetelmällä kartoitetaan nykyhetkessä koettuja huolia ja luodaan mielikuvia paremmasta tilanteesta niin, että vuoropuhelussa haastattelijan kanssa, haastateltava eläytyy parempaan tulevaisuuteen ja tämä voimistaa haastateltavan toiveikkuutta (Seikkula & Arnkil 2009, 76).

Vertailen sosiaalityöntekijöiden haastatteluista saatua tietoa tutkimuksessa muun muassa nuorten antamiin kertomuksiin. Tulosten esitystapaa voi pitää aineistokeskeisenä, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimusraportissa kuuluvat keskeisesti kertojien oma ääni ja alkuperäiset ilmaisut. Aineistokeskeisyyden myötä tutkimuksen lukijalle tarjoutuu ”edes jonkinlainen” mahdollisuus väittää vastaan ja kehitellä omia tulkintojaan. (Reinikainen 2009, 24.) Tämän vuoksi olen jättänyt opinnäytetyöhön paljon haastatteluista saatuja suoria lainauksia.

Narratiivisen eli kerronnallisen tutkimuksen juuret ulottuvat monille eri tieteenaloille kirjallisuudentutkimuksesta sosiaalityöteisiin. Kertomusten tutkimus on yleistynyt parin vuosikymmen aikana niin yhteiskuntatieteissä, kasvatustieteissä, psykologiassa kuin terveyden ja sairauksien tutkimuksessa. Myös taiteen ja taidepedagogiikan alalla narratiivinen tutkimustapa on saanut sijaa. Merkittävä osa narratiivisesta tutkimuksesta kohdentuu ihmisten omaelämäkertojen ja henkilökohtaisten kertomusten tutkimiseen. Kyse on silloin kertomuksista ja niiden paikasta ihmisen elämästä. (Löytönen n.d.)

Tutkimuskirjallisuudessa narratiivisuuden käyttö on 1980-luvun puolesta välistä alkaen lisääntynyt voimakkaasti. Kerronnallinen tutkimus on tullut

yhdeksi tutkimusotteeksi muiden rinnalla ja siinä kohdistetaan huomio kertomuksiin ja kertomiseen tiedon rakentajana. Kertomuksen tapahtumarakennetta kutsutaan tarinaksi, joka vastaa kysymykseen, mitä on tapahtunut. Tarinassa tapahtumien kulkua voidaan kertoa monin eri tavoin. Kerronnallinen tapa hahmottaa maailmaa yhdistää ihmisiä eri aikakausilta. Se toimii myös yhdistävänä tekijänä erilaisten kansallisuuksien ja kulttuurien sisällä elävien ihmisten kesken. Kertomusta sanotaan ihmismielen toiminnan muodoksi, jonka avulla ihminen jäsentää ja ymmärtää elettyä elämänsä. (Heikkinen 2015, 149–157.)

Narratiivinen tai kerronnallinen tutkimusote on tutkijalle ”väljä kehikko”, jonka sisään mahtuu erilaisia tutkimusmenetelmiä, aineiston hankinta- ja lukutapoja. Vaikka tutkimusote ei ole yhtenäinen eikä selvärajainen ajattelutapa, keskeisenä nimittäjänä on kuitenkin kertomuksen käsite, josta olen tässä tutkimuksessa käyttänyt termiä ”tarina”, ottamatta kuitenkaan kantaa haastateltavan kertomuksen todenperäisyyteen. Tällöin on tärkeä erottaa kertomuksen metaforinen ja metodologinen käyttö tutkimuksessa. (Löytönen n.d.)

Kertomuksen metaforinen käyttö viittaa lähinnä siihen, että kaikkea mitä ihmiset sanovat nimetään tarinoiksi tai kertomuksiksi, mikä on varsin kapea käsitys kerronnallisuudesta ja sen merkityksestä. Kertomuksen metodologinen käyttö sen sijaan viittaa yksityiskohtaisempaan puheen ja kielenkäytön analysointiin, tai kuten tässä tutkimuksessa, kertomuksen sisällön analyysiin. Kertomuksellinen näkökulma auttaa hahmottamaan yksittäisistä merkityksistä ja tulkinnoista jäsentyneitä kokonaisuuksia sekä yksilöllisellä että yhteisöllisellä tasolla. (Löytönen n.d.) Tutkimuksen lopussa pohdin myös, että miten tulkin käyttäminen narratiivisessa haastattelussa saattaa vaikuttaa haastattelijan tekemiin tulkintoihin haastateltavien kertomuksista.

Yleisesti kertomukset tunnistetaan siitä, että niissä on tilanne, henkilöt ja juoni. Juoni onkin yksi keskeinen elementti narratiivisessa tutkimuksessa. Juoni kutoo yhteen ajallisesti etenevien tapahtumien ketjun. Tapahtumilla on syynsä ja vaikutuksensa. Nuoret kertoivat haastatteluissa tarinaansa ajallisesti oikeassa järjestyksessä siitä alkaen, kun matkustivat Suomeen, aina tähän päivään saakka. Tyypillisimmin juonen tunnistaa kertomuksen sisältämistä vaiheista, eli alkutilanteesta, johon liittyen jokin toiminta tai tapahtuma ilmenee ja tuottaa toisenlaisen asiointilan. Kertomuksen lopussa on saatu aikaan jonkinlainen ratkaisu ilmiöön, tapahtumaan tai ongelmaan. (Löytönen n.d.) Nuorilla tämä näkyi myönteisen oleskeluluvan saamisessa ja omaan asuntoon muuttamisessa.

Narratiivinen lähestymistapa on käyttökelpoinen erityisesti silloin, kun tutkitaan kohdehenkilöiden elämänkertoja, kerätään tai pyydetään kertomuksia ja tarinoita, tai kun tutkimuskohteena on muutos tai tilanne, jota tulisi kehittää esimerkiksi, mitä pidetään hyvänä ja mitä pahana. (Löytönen n.d.) Tässä tutkimuksessa narratiivisella lähestymistavalla haluttiin kuulla

nuorten kertomuksista ne seikat, jotka ovat edistäneet tai vaikeuttaneet heidän kotoutumistaan Suomeen.

6 HAASTATTELUAINEISTON ANALYYSI

Kaikista haastatteluista tuli pieniä elämänkertoja, jotka etenivät pääsääntöisesti siitä alkaen, kun nuori lähti kotimaastaan aina nykyhetkeen. Näiden elämänkertojen voi nähdä sisältävän useita, eri elämänvaiheisiin liittyviä kertomuksia, kuten kertomus lähdöstä ja erityisesti sen syistä, kertomus matkasta, saapumisesta Suomeen, vastaanottokeskukseen ja/tai tukiasumisyksikköön siirtymisestä, kertomus yksikön ohjaajiin ja muuhun viranomaistoimintaan liittyvistä kokemuksista, kertomus kokemuksista tuetun asumisen yksikössä elämisestä, kertomus kokemuksista itsenäistymisen alkuvaiheessa ja kertomus omasta tilanteesta ja selviytymisestä varhaisessa aikuiselämässä. Siten haastattelutapaa ja haastatteluissa syntyntä aineistoa voi pitää narratiivisina ja aineiston analysointia narratiivien analysoimisena.

Kertomuksista huomasin, että haastateltavat olivat kertoneet tarinaansa jo useampaan kertaan. Nuorista näkyi, että omasta matkasta Suomeen ja alkuvaiheesta täällä oli jo luonnollista kertoa, varsinkin viranomaiselle. Nuoret saattavat kokea haastattelutilanteet myös väsyttävinä ja turhautuvat joutuessaan kertomaan kertomuksensa toistuvasti turvapaikkamenettelyn aikana ja sen jälkeen, myös viranomaisille, psykologeille, tutkijoille ja toimittajille (UNHCR 2010).

Kysyessäni haastattelujen jälkeen nuorilta heidän ajatuksiaan haastatteluun osallistumisesta, nuoret sanoivat kokemuksen olevan ihan positiivinen, sillä he pääsivät kertomaan omia kokemuksiaan ja olivat pystyneet puhumaan myös vaikeista asioista, tulematta surullisemmiksi. Toisaalta nuori voi sanoa näin myös ollakseen kohtelias haastattelun tekijää kohtaan.

6.1 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Kokemusten havainnointia ja niiden tulkitsemista kutsutaan fenomenologis-hermeneuttiseksi lähestymistavaksi, sillä fenomenologisessa tutkimusperinteessä kokemukset ymmärretään merkityksinä, jotka muotoutuvat ihmisen tajunnallisessa suhteessa häntä ympäröivään todellisuuteen. Voidaan puhua merkityskokemuksista, millä korostetaan ihmisen sisäistä todellisuutta, jossa hän koko ajan elää ja josta hänellä ei ole mahdollisuutta kaan irtautua. (Reinikainen 2009, 21.)

Analysoitaessa tutkimuksessa ihmisten kokemuksia, puhutaan fenomenologisesta analysoinnista. Fenomenologisessa tutkimuksen analysoinnissa kohdistetaan huomio yksilölliseen, inhimilliseen kokemukseen. Tutkijaa kiinnostaa, miten asiat ja tapahtumat ilmenevät tajunnalle tai ”merkityksellistyvät” kokemuksessa. (Reinikainen 2009, 24.) Haastatteluissa tuli kuulla nuorten vastausten taustalta nuorten asialle antama merkitys ja mahdollinen tunnetila asiaa kohtaan. Tämän vuoksi haastattelijan tuli säilyttää hyvä kontakti haastateltavaan, vaikka tulkki käänsinkin vastauksen haastattelijalle.

Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa vaatii tutkijalta tutkimuksen perusteiden pohtimista tutkimuksen eri vaiheissa. Fenomenologisessa ja siihen läheisesti kuuluvassa hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä ovat keskeisiä kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Fenomenologeille ihmisyksilöt rakentuvat suhteessa maailmaan, jossa he elävät ja itse rakentavat tuota maailmaa. Fenomenologia rajoittuu tarkastelussaan siihen, mikä ilmenee itse koettuna ja elettyinä maailmana. Kunkin ihmisen perspektiivi, mistä hän maailmansa elää ja kokee, on rakentunut hänen elämänhistoriansa tuloksena. Ihmistä ei voida tulkita ja ymmärtää irrallaan suhteestaan maailmaansa. (Laine 2015, 29–30.)

Subjektiviisen kokemuksen tutkimista kutsutaan myös hermeneuttiseksi, ymmärtäväksi psykologiaksi. Ymmärtävässä psykologiassa tärkeää on, että tutkija on tietoinen omasta ihmiskäsityksestään, ennakkoluuloistaan ja omasta kokemisen tavastaan ja kykenee eläytymään ja samastumaan sekä pystyy ”hallitsemaan” omat ennakko-olettamuksensa. Tutkittavan asian ymmärtäminen edellyttää tutkijan ja tutkittavan välistä luottamukseen pohjautuvaa dialogia niin aineiston hankkimisessa kuin sen analysoimisessa. Keskeistä on esimerkiksi haastattelijan herkkyyys ja kyky muodostaa yhteys haastateltavaan eli kyky kuulla, olla läsnä ja tulla vaikutetuksi. (Reinikainen 2009, 22.)

Hermeneuttinen lähestymistapa tutkimukseen tulee sen tulkinnallisuuden vapauden myötä. Hermeneutiikan mukaan kaikki asioille merkityksiä antava ajattelu sisältää aina omaa tulkintaa ja ”totuus” riippuu aina tutkimuksen tekijän omasta näkökulmasta tulkita asioita (Reinikainen 2009). Tätä pohdintaa omista näkökulmistani tutkimukseen ja sen kohderyhmään liittyen käyn läpi opinnäytetyön eettisessä pohdinnassa. Vastausten tulkinassa haastateltavien antamat lausunnot eli haastatteluaineiston osat saavat merkityksensä vain suhteessa kokonaisuuteen, mikä on samalla kokonaisuuden ymmärtämisen edellytys. Tällä tavoin nuorten antamista kokemuksista olen tehnyt ”tarinoita” eli narratiiveja, joita analysoin fenomenologis-hermeneuttisella lähestymistavalla. Suorilla lainauksilla haluan antaa lukijalle mahdollisuuden tehdä asioista omat tulkintansa.

Laadukas tulkinta edellyttää tutkijalta aitoa kiinnostusta asiaa kohtaan. Tämä vaikuttaa myös tutkijan motivaatioon ja sitoutumiseen tehdä tutki-

musta. Tutkijalta vaaditaan myös tietoisuutta tulkittavan ajatuksen vieraudesta, erilaisesta kulttuuritaustasta ja mahdollisesta erimielisyydestä tutkijan kanssa. Tutkimuksessa vaaditaan reflektiivistä asennetta, jossa tutkija tunnistaa ja vapautuu omista ennakkoluuloistaan ja kohtaa avoimesti ja tuomitsematta vieraat näkemykset. (Reinikainen 2009, 24.) Tulkinta on aina yksilöllistä.

Narratiivisen tutkimuksen kaltaisessa laadullisessa tutkimuksessa ei yleensä ole muodostettavissa tutkimuksen tarkoituksen kannalta mielekkäästi yhtä käsitteellistä yleistystä, joka kattaisi kaikkien alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten kokemukset ja palveluiden tarpeet. Pysin tutkimuksessani nimenomaan välttämään tekemästä tämänkaltaisia yleistyksiä ryhmästä, joka sisältää hyvin paljon toisistaan poikkeavia yksilöitä ja joilla saattaa olla hyvinkin erilaiset lähtökohdat ja erilaiset palveluiden tarpeet. Tätä reflektointia käyn myös pohtiessani tutkimuksen luotettavuutta.

Haastatteluista saadun aineiston fenomenologisessa analysoinnissa tärkeää on nähdä samalla kertaa nuorten tuottamat yksityiskohdat ja hahmottaa näiden avulla ”tarinan” kokonaisuus. Myös hermeneuttisessa lähestymistavassa kokonaisuus nähdään ensisijaisena osiin nähden. Tarinan osat saavat merkityksensä siitä kokonaisuudesta, johon ne liittyvät. (Reinikainen 2009.)

Nuorten haastatteluista saadun aineiston analysoin aineistolähtöisesti enkä mistään teoreettisesta viitekehystä käsin. Teoria tuli tutkimukseen mukaan vasta analyysin jälkeen ja se löytyy opinnäytetyön alusta. Se tavallaan johdattelee ja valmistelelee tutkimuksen lukijaa kohti nuorten kertomuksia. Tulosten ohjaamana hain sellaista teoriakirjallisuutta, joka syventäisi keskeisimpiä tulosten osoittamia ja niiden läpi kulkevia teemoja sekä avaisi lukijalle nuoren läpikäymiä prosesseja. Tällaista tuloksia tukevaa kokemusten ja teorian välistä vuoropuhelua voi kutsua fenomenologiseksi dialogiksi (Reinikainen 2009).

6.2 Narratiivien analyysi

Narratiivisuus voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla käsiteltäessä aineistoa. Näitä tapoja ovat narratiivinen analyysi ja narratiivien analyysi. Tässä tutkimuksessa nuorten haastatteluista saatua aineistoa on analysoitu narratiiveja analysoiden. Narratiivien analyysissä luokitellaan kertomukset eri kategorioihin tai kuten tässä tutkimuksessa käytän kategorioiden sijaan teemoja. (Heikkinen 2015, 160.)

Narratiivien analyysi sallii useampia lähestymis- ja analyysitapoja kuin narratiivinen analyysi, jossa tosin siinäkin on erilaisia analyysivaihtoehtoja, kuten vaikkapa juonirakenteen tarkastelu tai tyypittelyn kaltainen tarinatyypien muodostaminen. Narratiivisessa tutkimuksessa lähdetään siitä

ajatuksesta, että kertominen on ihmisyyteen olennaisesti kuuluvaa. Ihmisen identiteetti rakentuu kertomuksessa ja samalla kun ihminen kertoo tarinaansa, hän myös elää tarinaansa. (Vuokila-Oikkonen, Janhonen & Nikkonen 2001, 82–85.) Tämän vuoksi muutama haastatteluun osallistuneista nuorista halusi tietää tutkimuskysymysten aiheet etukäteen. Nuoret eivät halunneet elää uudelleen niitä vaikeita elämäkokemuksiaan, joita he ajattelivat, että tutkimuksessa kysyttäisiin.

6.2.1 Analyysin vaiheet

Aloitin aineiston analyysin lukemalla litteroituja haastatteluista useaan kertaan ja alleviivailin kiinnostavat kohdat raakahavaintoina, joita halusin tarkastella ja pohtia myöhemmin vielä tarkemmin. Tekemäni sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa jäsenin kunkin tutkimushenkilön haastatteluaineistosta hänen koko haastattelussa kerrotun elämäkulkunsa kattavan kuvaksen erottelemalla tekstistä merkitysyksiköt eli kutakin kokemusta, tunnetta, ajatusta, tilannetta tai tapahtumaa kuvaavat ilmaukset, ja jäsenin tekstin uudestaan niiden mukaisesti. Liitin samasta kokemuksesta kertovat ilmaukset toistensa yhteyteen.

Poistin tutkimuskysymysten kannalta epäolennaiset haastatteluosuudet. Vaikka tutkimukseni ei keskity nuorten palveluiden tarpeisiin heidän matkallaan Suomeen tai turvapaikkaprosessissa, halusin tuoda myös tämän vaiheen nuorten haastatteluista esille, sillä nuorten elämänvaiheena tämä ajanjakso on todella merkityksellinen ja auttaa ymmärtämään nuorten nykyhetkeä ja palveluiden tarpeita paremmin. Lopuksi päädyin ottamaan alleviivaamani havainnot suoriksi lainauksiksi tutkimukseen, sillä tällä tavoin haluan mahdollistaa lukijan tekemään omia pohdintoja ja tulkintoja nuorten esille tuomista kokemuksista.

6.2.2 Tutkimuksen teemat ja alateemat

Käydessäni läpi haastatteluista saatua litteroitua aineistoa, lähdin redusoimaan aineistosta alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten kotoutumisen kannalta edistävät ja vaikeuttavat tekijät, ja näiden kautta pystyin vastaamaan tutkimuksen kysymyksiin. Käydessäni läpi näitä edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä nuorten kotoutumiseen liittyen, huomasin, että nuorten ja haastateltujen sosiaalityöntekijöiden oli helpompaa tuoda esille erityisesti vaikeuttavat tekijät ja mahdolliset epäkohdat, kuin edistävät tekijät nuorten kotoutumisessa.

Tutkimuksen alateemat muodostuivat niistä tekijöistä, jotka esiintyivät aineistossa useammin. Ryhmitellessäni haastatteluista saamaani aineistoa, jaottelin esille tulleet tekijät edistäviin ja vaikeuttaviin ja sen jälkeen tarkastelin, että mitkä tekijät esiintyivät aineistossa useammin. Tästä esimerkkinä luokittelin nuorten kokeman yksinäisyyden omaan asuntoon

muutettaessa kotoutumisen kannalta vaikeuttavaksi tekijäksi, jolloin se kuului teeman ”kotoutumista vaikeuttavat tekijät” alateemaksi ”yksinäisyys”. Tuon kaikki tarkastelemani teemat esille tutkimuksen johtopäätöksissä ja pohdinnassa.

Klusteroinnin lopuksi minulla oli tarkastelussa yhdeksän alateemaa, joista neljä kuului kotoutumista heikentäviin ja viisi edistäviin tekijöihin. Näitä alateemoja kotoutumisen heikentävissä tekijöissä oli koulutuksen puute, oleskeluluvan lyhytaikaisuus, yksinäisyys sekä traumaattiset kokemukset. Kotoutumista edistävässä tekijöissä teemoiksi muodostuivat puolestaan oikeanlainen koulutus, oleskeluluvan jatkuvuus ja pysyvyys, läheiset ihmissuhteet, riittävä matalan kynnyksen ohjaus ja neuvonta sekä psykososiaalinen tuki.

7 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN JA JOHTAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN HAASTATTELUT

Haastattelin tutkimuksessani kahta Hämeenlinnan kaupungin sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten sosiaalityöntekijöinä nuorten saadessa kuntapaikan Hämeenlinnasta sekä samassa yksikössä työskentelevää johtavaa sosiaalityöntekijää. Yksikön nimi on Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanotto ja se kuuluu Hämeenlinnan kaupungin sosiaalisen tuen palveluihin. Palvelun kohderyhmään kuuluvat muun muassa kiintiöpakolaiset sekä oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat, jotka ovat olleet alle kolme vuotta Suomen väestörekisterissä. Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneet nuoret ovat nykyisessä laajuudessaan uusi asiakasryhmä Pakolaisten vastaanotossa.

7.1 Sosiaalityöntekijöiden haastattelu

Haastattelu toteutettiin niin, että molemmat sosiaalityöntekijät olivat yhtä aikaa haastateltavina, ja aikaa haastattelulle oli varattu tunti. Haastattelun runko löytyy myös opinnäytetyön liitteistä (Liite 1).

Ensimmäinen kysymykseni sosiaalityöntekijöille oli, **miten kuvailisit alaikäisinä yksin ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijataustaisia nuoria sosiaalihuollon asiakasryhmänä ja miten nämä nuoret mahdollisesti poikkeavat muusta Pakolaisten vastaanoton asiakasryhmästä, vai onko ryhmissä eroja?**

Sosiaalityöntekijät kuvailivat nuoria erityisen vaikutusalttiina ryhmänä nuorten iänkin puolesta, mutta kuten muillakin asiakkailla, myös nuorilla elämäntilanteet vaihtelevat ja palveluiden tarve on yksilöllistä. Enemmän sosiaalityöntekijät olivat huolissaan siitä, että haavoittuvassa asemassa

olevat nuoret saattavat olla helposti kohteena rasismille. Lapsuuden mahdollinen traumatausta vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen ja siihen, miten nuori näkee maailman.

Sosiaalityöntekijät toivat haastattelussa esille riskit rikolliseen toimintaan liittymisestä keskusteltaessa nuorten vaikutusalttiudesta. Sisäministeriön tekemän tilannekatsauksen (2017) mukaan ekstremistisiksi rikoksiksi katsotaan kaikki väkivaltarikokset, väkivaltaan yllyttämiseen liittyvät rikokset ja väkivallalla uhkaamiset, joiden motiivi liittyy tekijän aatemaailmaan. Vuosittain poliisin tietoon tulee Suomessa noin sata rikosta, joiden motiivi liittyy väkivaltaiseen ekstremismiin. Merkittävä osa näistä on kuitenkin väkivaltaiseen äärioikeistolaiseen aatemaailmaan liittyviä rikoksia. Rikoksia, joissa taustalla on uskonnollinen motiivi, ei välttämättä tunnisteta. Esimerkkinä tällaisesta rikoksesta voi olla pahoinpitely tai kunnianloukkaus, jonka motiivina ovat uhrin eri uskonto, tai erilaiset käsitykset uskonnon tulkinnasta. (Sisäministeriö 2017.)

Keskeisiä keinoja rikollisuuden ennalta ehkäisemisessä myös nuorten keskuudessa ovat heidän inhimillinen kohtelunsa, turvallisuuden takaaminen ja onnistunut kotouttaminen niiden kohdalla, jotka saavat myönteisen oleskelulupapäätöksen. Toimettomuus, stressaavat olosuhteet vastaanotokeskuksessa, muukalaisvastaisuuden ja rasmin kohtaaminen sekä epäonnistuminen perheen yhdistämisessä tai työllistymisessä ja koulutuksessa, voivat lisätä pettymystä suomalaista yhteiskuntaa kohtaan ja lisätä näköalattomuutta. (Sisäministeriö 2017.) Sosiaalityöntekijät toivatkin esille, että nuoret tarvitsevat elämäänsä vakauttavia elementtejä, jotka pitävät heidät poissa rikollisuudesta.

Sosiaalityöntekijöillä oli huoli siitä, ymmärretäänkö muissa palveluissa, että kyseessä on erityinen ryhmä. Nuoret ovat saattaneet joutua ottamaan ikäänsä nähden enemmän vastuuta jo kotimaassa ja ovat monesti joutuneet selviytymään täysin yksin vaarallisesta matkastaan Suomeen. Erityisesti Työ- ja elinkeinotoimistossa tulisi hahmottaa kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä, että kyseessä on erityinen ryhmä. Perusteluna tälle sosiaalityöntekijät toivat esille, että aikuisena tulleet asiakkaat osaavat itse yleensä jo arvioida omaa osaamistaan, mutta nuoret saattavat arvioida oman osaamisensa puutteellisesti. Nuorten toiminta saattaa olla arvaamattomampaa ja tilanteet kiristyä nopeasti.

Aluksi olisi hyvä varmistaa mitä nuoret oikeasti jo osaavat eikä voi täysin luottaa siihen, että nuori itse tietää. Nuoret ovat joutuneet selviytymään sellaisista asioista, joista tässä iässä ei tarvitsisi selvitä. Sosiaalityöntekijät pohtivat, onko nuorilla jäänyt mahdollisesti nuoruus elämättä ja tästä syystä heillä on huoli, että joku palanen on jäänyt puuttumaan.

Verkoston vähyyks on erityinen ongelma. Aikuisissakin on yksinäisiä, mutta jotenkin tuntuu, että heillä on kuitenkin paremmat lähtökohdat verkostoitua. Nuoret verkostoituvat yleensä keskenään ja aikuiskontakti puuttuu.

Sosiaalityöntekijä 1

Ohjaajat tuetun asumisen yksikössä, jälkihuollossa tai sosiaalitoimessa saattavat paikata nuoren elämässä puuttunutta kokemusta aikuiselta saadusta tuesta ja ohjauksesta, joka on nuoren kasvun ja itsenäistymisen kannalta välttämättömiä asioita. Nuorelle jo yksi kuunteleva ja läsnä oleva aikuinen voi olla merkittävä tuki oman elämän aloittamisessa ja pysymisessä poissa rikollisuudesta.

Noora Ellosen (2008) Tampereen yliopistolle tehdyssä väitöskirjassa: Kasvuyhteisö nuoren turvana – Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen, tuodaan esille, ettei nuorilla ei ole aikuisten tapaan voimakasta kansalaisidentiteettiä. He muodostavat yhteisönsä ja niihin liittyvän yhteenkuuluvuudentunteen usein itse omien intressiensä mukaan. Nämä nuorten yhteisöt, jotka usein perustuvat hyvin informaaliin nuorten keskinäiseen kanssakäymiseen, ovat puolestaan aikuisten silmissä yleensä jollakin tavalla negatiivisia, pelottavia ja jopa paheksuttavia. (Ellonen 2008, 37.)

Lapsilla ja nuorilla luottamuksen ja yhteenkuulumisen kokeminen liittyy ennen kaikkea läheisiin sosiaalisiin suhteisiin eikä niinkään julkisiin instituutioihin tai yhteiskunnallisiin järjestelmiin (Ellonen 2008, 37). Tämän kaltaisen ryhmittymisen näkyy vahvasti myös pakolaisnuorten kanssa tehtävässä työssä. Nuoret hakeutuvat sellaiseen seuraan, missä muut jakavat heidän kanssaan samanlaiset kokemukset. Tämä on tärkeää nuorelle, joka tarvitsee tilanteeseensa ymmärtävää vertaistukea.

Nämä nuoret elävät normaalia nuoruutta, mutta joutuvat tekemään isoja ratkaisuja. Kotimaassa on saattanut olla maata, mutta täällä opetellaankin lukemaan.

Sosiaalityöntekijä 2

Sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esille nuorten erityispiirteitä myös sen, että identiteetin etsintä on saattanut jäädä vähäiseksi verrattaessa aikuiseen, jolla on yleensä kuitenkin jo jonkinlainen kuva itsestään ja siitä, kuka on. Nuoret vasta miettivät tällaisia asioita tässä vaiheessa elämänsä. He miettivät usein enemmän muiden ajatuksia ja sitä, miten kuuluvat muiden kanssa samaan joukkoon. Suomalaisiin nuoriin verrattuna verkostoa on vähemmän. Sosiaalityöntekijät toivat esille, että joskus kuitenkin nuorista huomaa, että jotkut heittäytyvät ehkä osaamattomimmiksi kuin mitä oikeasti ovat.

Seuraava kysymys liittyi palveluiden tuottajien verkostoyhteistyöhön, sekä sen merkitykseen nuorten kanssa tehdyssä työssä. Kysyin sosiaalityöntekijöiltä, **minkälaista osaamista verkostolta vaaditaan ja minkälaista yhteistyötä erityisesti siirtymävaiheessa tukiasumisyksiköstä kuntaan ja omaan asuntoon?**

Sosiaalityöntekijöiden haastattelu sijoittui ajallisesti nivelvaiheeseen, jossa varsinaisia sopimuksia jälkihuolto- ynnä muista palveluista ei oltu vielä tehty. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät toivat esille ainakin nuorten tukiasumisyksikön olemassaolon tärkeyden. Haastattelujen jälkeen vahvistui ostopalvelusopimus Hämeenlinnan kaupungin ja Harvialan yksikön välille. Harvialan kanssa tehtiin sopimus vuoden 2017 loppuun nuorten tuetun asumisen yksiköstä ja jälkihuollosta.

Keskeisinä yhteistyökumppaneina sosiaalityöntekijät mainitsivat koulun sekä TE-palvelut. Tämän verkoston yhteistyötä tulisi vielä kehittää lisää. Sosiaalityöntekijät eivät vielä osanneet sanoa, kuinka mahdollista verkoston kehittämisen on käytännössä, mutta he esittivät, että verkostotapaamisia voisi olla 2–3 kertaa vuodessa. Nuorten koulupolut näyttävät melko rikkonaisilta. Kurssittaminen ja peruskouluun siirtäminen ”tökkii” ja järjestelmä on vielä melko sekava. Nuorella on vastuu, mutta ohjauksen tarve on kova ja verkoston kaikilla tahoilla ei ole tästä aina riittävästi tietoa.

Koulu kuuluu isona osana nuoren työelämän hahmottamiseen. Ohjauksessa tulee ottaa huomioon, mitä nuori on saattanut tehdä jo aikaisemmin, mitä hän haluaisi tehdä tulevaisuudessa ja miten suunnitelman saa toteutettua.

Nuoret ei tiedä, millaisia ammatteja on ja sanovat vaan mitä tulee mieleen ja sitten suunnitelmat muuttuvatkin, ei ole yksiselitteistä. Suomalaiset kuitenkin tietää koulutusjärjestelmän, näille se on vieras, haluaa lääkäriksi ynnä muuksi, koska ei hahmota polkua.

Sosiaalityöntekijä 2

Sosiaalityöntekijät pohtivat, missä vaiheessa nuoren kanssa olisi hyvä puhua tavoitteiden realistisuudesta. Sosiaalityöntekijät haluavat kuitenkin tukea ja rohkaista nuorta suunnitelmiaan. Nuorien omien verkostojen mukaan ottaminen kotimaasta olisi myös tärkeää nuoren kanssa keskusteltaessa tulevaisuuden suunnitelmista. Muutamilla nuorista on vielä olemassa kontakti omiin vanhempiinsa ja sisaruksiin kotimaassa ja heidän yhteydenpito oli melko säännöllistä. Joillakin nuorilla kuitenkin taas side omiin perheenjäseniin oli saattanut katketa kotimaasta lähdettäessä, mutta heilläkin psykologinen side perheeseen on usein säilynyt.

Nuorten palveluverkostoon kuuluu sosiaalityöntekijöiden mukaan oleellisenä osana myös terveydenhuolto ja erityisesti mielenterveyspalvelut.

Haasteena nähtiin se, ettei ollut välttämättä selkeää palvelua tarjota nuorille. Sosiaalityöntekijät kokivat, että matalan kynnyksen mielenterveyspalvelut tälle kohderyhmälle puuttuivat vielä.

Sosiaalityöntekijät toivat esille myös, että alaikäisistä vastuu on sosiaalityöntekijällä, mutta onneksi lapsen edustaja on mukana verkostossa. Mikäli nuoren tilanne kiristyy, olisi ideaalia, että olisi olemassa valmis tukiverkosto, jossa olisi selkeät toimintatavat, mikäli jotain tapahtuu. Verkosto pitäisi myös avata nuorelle. Nuori ei välttämättä vielä pysty ilmaisemaan itse, mihin tarvitsee apua, sillä on epäselvää, tunnistaako nuori esimerkiksi masennuksen oireet.

Kun nuori siirtyy tuetun asumisen yksiköstä kuntaan, tulisi järjestää siirtopalaveri. Tässä palaverissa voisi olla mukana myös koulu ja jälkihuolto-palvelu. Siirtopalavereita on ollutkin. Asumisyksiköstä on tullut sosiaaliohjaaja ja asiakas ja asioista on yhdessä sovittu. Yhteistyön voisi aloittaa kuitenkin huomattavasti aikaisemmin kuin edellisenä päivänä, kun nuori täyttää 18. Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneelle nuorelle valitaan käräjäoikeuden päätöksellä edustaja, joka hoitaa nuoren asioita siihen saakka, kunnes nuori täysi-ikäistyy. Edustajan rooli siirtymässä on ollut myös vielä epäselvää. Joillekin nuorille edustaja on lähettänyt edellisenä päivänä tekstiviestin toivottaen hyvää jatkoa.

Myös nuoren paperit ovat saattaneet olla siirtymävaiheessa hukassa, jos niitä ei erikseen pyydä. Jonkun on huolehdittava siitä, että asiakirjat siirtyvät. Siirtopalaverissa voisi olla myös laajempi verkosto. Ensimmäisellä tapaamisella mukana voisivat olla esimerkiksi sosiaalityöntekijä, nuoren omaohjaaja, mahdolliset ystäväperheet, tyttöystävä, muu läheinen tai se ”kämppis”, kenen kanssa nuori muuttaa samaan asuntoon. Nuoren siirtäminen jää palveluiden osalta liian suppeaksi, jos haastatellaan vain kaksi kertaa vuodessa kotoutumissuunnitelmaa varten.

Järjestettävä tuki tulee arvioida, sosiaalityöntekijän rooli on koota porukka ja arvioida tuen tarve asiakkaan kanssa, nuorelta tulee kysyä, ootko samaa mieltä kuin minä tästä tilanteesta, mitä mieltä itse olet? Tietysti asiakassuhde ei muodostu samanlaiseksi, tutuksi ja luottamukselliseksi jos vaan haastatellaan, nuoren kuuleminen on tärkeää, ei riitä, että esimerkiksi kotoutumissuunnitelman tekisi jonkun raportin perusteella.

Sosiaalityöntekijä 1

Kolmantena kysymyksenä oli, millä tavoin nuorten palvelut muuttuvat täysi-ikäistymisen myötä? Muuttuuko palveluiden tarpeet ja mihin tulisi kiinnittää erityisesti huomiota, kun nuori itsenäistyy?

Tähän sosiaalityöntekijät vastasivat, että nuorelle tulee aikuisen vastuut. Nuoria pitääkin vastuuttaa omista asioistaan, vaikka kaikki tuleekin monesti kerralla, kun edustaja on aiemmin hoitanut kaikki viralliset asiat ja lomakkeet. Nuori tarvitsee tässä vaiheessa paljon opastusta ja tukea. Vastuuttaminen tulisi aloittaa jo vähän aikaisemmin, noin 16–17 vuoden iässä. Riippuu paljon edustajasta, kuinka paljon hän antaa nuoren hoitaa asioitaan itsenäisesti vai tekeekö hän niitä nuoren puolesta. Esimerkiksi Kela-asioissa, kun nuori täyttää 18 vuotta, vastuu hoitaa asiat itsenäisesti saattaa olla aluksi nuorelle vaikeaa. Hyvä edustaja tukee itsenäistymistä jo ennen, kun nuori täyttää 18. Sosiaalityöntekijät toivat kuitenkin esille, että järjestelmä ei aina mahdollista, että asioita voisi hoitaa itsenäisesti aikaisemmin.

Haastattelussa nuorten täysi-ikäistymisestä tuotiin esille myös lastensuojelullinen näkökulma. Kun nuori täyttää 18 vuotta, hänellä ei ole enää mahdollisuutta saada lastensuojelun palveluita tarvittaessa. Alaikäisten kohdalla lastensuojelu on ollut taustatuki, johon voi kriisin yhteydessä olla yhteyksissä. Toisaalta nähtiin myös, että kun nuori täyttää 18 vuotta, niin vastuu on vähän helpottanut viranomaiselta vastuun siirtyessä nuorelle itselleen. Alaikäisten kohdalla huoli liittyi siihen, että kun toimitaan virastoaikaan ja mikäli viikonloppuna sattuu jotain, ei viranomaista ole välttämättä mahdollista tavoittaa. Isoa muutosta palveluihin ei kuitenkaan tule, kun nuori täyttää 18 vuotta.

Haastattelun viimeisenä kysymyksenä oli **missä näet kehitettävää kunnan roolin näkökulmasta? Mikä toimii jo?**

Sosiaalityöntekijät kommentoivat, että kunnan rooli on vielä toistaiseksi epäselvä, mutta sosiaalityöntekijät olivat tyytyväisiä siihen, että olivat saaneet olla mukana palveluiden kehittämisessä. Sosiaalityöntekijät toivat esille, että nuorten kannalta olisi hyvä, jos nuoren kanssa työskentelevällä työntekijällä olisi pidempi työsuhte. Työntekijän vaihtuessa nuoren verkosto menee palasille ja turvallinen verkosto muuttuu. Nuori saattaa uuden työntekijän kanssa turhautua toistuvista samoista kysymyksistä, vaikka mikään ei ole välttämättä muuttunut. Myös työntekijän näkökulmasta olisi hyvä tietää, mitkä asiat kuuluvat työnkuvaan nuorten kanssa, kuinka kauan asiakassuhde kestää ja miten siihen tulisi panostaa.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä kehitettävää löytyy esimerkiksi kotoutumissuunnitelmaan liittyen, sillä siinä pitäisi tuoda paremmin näkyville nuoren polku ja elämäntilanne nyt. Kotoutumissuunnitelman laatiminen kuuluu alaikäisten osalta lainsäädännön mukaan kunnalle. Palvelutarpeenarviointi kuuluu myös kunnalle ja nuoren oleskelulupa-asioissa on sovittu, että kunta tukee prosessissa. Toivottavaa on, että myös tuetun asumisen yksiköllä olisi kokemusta kotouttamisesta. Työn kehittämisen kannalta tärkeää on toiminnan jatkuvuus. Sopimus tuetusta asumisesta ja jälkihuollosta on vuoden loppuun ja on epävarmaa, miten toimintaa järjestetään vuoden vaihteen jälkeen.

Jos tämä lähtee toimimaan, niin toimii hyvin, kun on kuullut mitä muualla tehdään, niin meillä on suhteellisen vahva tuki annettavana.

Sosiaalityöntekijä 2

Haastattelun lopuksi pyysin sosiaalityöntekijöitä asettumaan nuorten asemaan hetkeksi ja kokeilimme tässä roolissa Tulevaisuuden muistelu -menetelmää. Menetelmässä siirrytään ajatuksissa tulevaisuudessa vallitsevaan kuviteltuun hyvään tilanteeseen ja etsitään keinoja siihen pääsemiseksi.

Pyysin sosiaalityöntekijöitä kuvittelemaan, että **on kulunut kolme vuotta tästä päivästä ja asiat ovat nyt aika hyvin. Miten asiat ovat sinun kannaltasi?**

Hyvin nukuttu yö, lähden kouluun ja opiskelen sellaista ammattia, johon olen ajautunut ja toivon että se on hyvä, pelaan futista muutaman kerran viikossa, mulla on kavereita, myös suomalaisia kavereita. Käyn edelleen leirillä ja olen kesätöissä. Mua vähän huolestuttaa, että olen putoamassa näistä jälkihuollon palveluista, kuka auttaa jos mulle tulee jotain ongelmia. Mietin paljon myös perhettäni, en tiedä, missä ne on ja onko ne enää elossa. Kyl mä jotenkin pärjään. Mulla on suomalainen tyttöystävä.

Sosiaalityöntekijä 1

Mulla on tyttöystävä. Opiskelen lukiossa. Mulla on tietokone ja mulla menee hyvin koulussa ja osaan hoitaa asioita. Pikku-siskollakin menee paremmin ja se on oppinut suomea hyvin. Mulla on oma kämpä mukavalta alueelta keskustasta, niin pääsen viettään aikaa kavereitten kanssa. Kyl mä välillä käyn sossussa mut en mä niitä enää kauheesti tarvi, kohta loppuu jälkihuolto, mut kyl mä selviän, mä olen aina selvinnyt.

Sosiaalityöntekijä 2

Mitä itse teit myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä sait tukea? Millaista tukea sait kolmen vuoden aikana?

Mä kävin koulussa ja hoidin ne jutut mitä sossu on käskenyt hoitaa. Ohjaajat jälkihuollosta ovat autelleet kans jos en ole ihan osannut ja jos toimistolla ei ole ehditty. Oon kaiken tehny mitä on käsketty tehdä. Mä olisin ehkä kaivannut enemmän kavereita, kun moni juttu on painanut mieltä, oon mä käynytkin sellasen tädin luona juttelemassa ja se on auttanut varmaan. Mut en ole ihan varma mitä nyt tulee tapahtumaan.

Sosiaalityöntekijä 1

Mä olen kans pärjännyt, mul ei kauheesti ole ollut kavereita, olis kaivannut vähän lisää juttuseuraa, ei ne sossussa kerree kauheesti jutella eikä ne oikeen ymmärrä. Pikkusiskon asioita oon joutunut hoitaa ja huolehtiin että sillä on kaikki hyvin. Kyllä ne sie välillä vähän yritti jutellakin, ihan kiva, mut pitää pärjätä, kun pitää ottaa vastuuta niin monesta jutusta, kyl mä pärjään, pakko pärjätä.

Sosiaalityöntekijä 2

Mistä olit huolissasi silloin kolme vuotta sitten ja mikä sai huolesi vähenemään?

Mua huolestutti se, miten mä pärjään omassa asunnossa, kun en ole asunut yksin. Miten pestään pyykkiä, miten mikäkin toimii, saanko jäädä Suomeen ja kannattaako mun ajatella edes pidemmälle kuin vuoden päähän, kun ei ole välttämättä enää sitä oleskelulupaakaan. Mut kun sain vähän pidemmän luvan, niin sain rauhassa keskittyä kouluun eikä tarvinnut enää huolehtia paluusta. Ammattikoulussa kun opiskelen autonomasentajaksi, toivottavasti pääsen nopeasti töihin, kun valmistun.

Sosiaalityöntekijä 1

Mä olin tosi huolissani pikkusiskostani, se ei tehnyt mitään eikä opiskellut suomea, vaikka potkin sitä takapuoleen et sen pitäis nopeammin päästä kotoutuun. Se oli vaan et joo joo mut on se tos nyt. Mun oli pakko pärjätä koska mun pikkusiskolla ei ollut ketään muuta, mietin kyllä kans et löytyykö mulle tyttöystävää, ei mulla oikein ollut läheisiä. Mä sain kavereita pari mut kun mä menin lukioon niin siellä mä tutustuin vähän paremmin ja sieltä löytyi tyttöystäväkin. Ehkä silloin aluksi vähän kaipas sitä aikuista elämään mut ei ehkä ihan löytänyt sellasta mitä toivo mut nyt mä olen aikuinen itse. Olen mä pahempaakin nähnyt.

Sosiaalityöntekijä 2

7.2 Johtavan sosiaalityöntekijän haastattelu

Haastattelin tutkimuksessa myös Pakolaisten vastaanoton johtavaa sosiaalityöntekijää. Haastattelu toteutettiin kesäkuussa 2017 ja aikaa haastattelulle oli varattu tunti. Haastattelurunko löytyy myös opinnäytetyön liitteistä (Liite 2).

Ensimmäiseksi kysyin, **miten kuvailisit alaikäisenä yksin tulleita turvapaikanhakijataustaisia nuoria sosiaalihuollon asiakasryhmänä?**

Vastauksessaan johtava sosiaalityöntekijä toi esille, että Hämeenlinnassa alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet ovat pääasiassa 16–17 vuotiaita ja juuri täysi-ikäistyviä nuoria. Nuorten asiat näkyvät selvästi vaikuttavan työhyönteisön mielessä paljon. Nuorilla on usein vähäinen sosiaalinen verkosto eikä heillä ole yleensä ketään perheenjäseniä täällä. Johtava sosiaalityöntekijä toi kuitenkin esille nuorten löytävän verkostoa muun muassa koulukavereista, viranomaisista ja muista ohjaajista tarvittaessa. Erityisen asiakasryhmästä tekee sosiaalisen verkoston puutteellisuuden lisäksi nuorten kansainvälisen suojelun asema.

He ovat täällä paossa ja taustallisesti he ovat lähtökohdiltaan erityyppisistä lähtökohdista kuin muut nuoret ja niin kuin nuoret yleensä ovat eritasoisia, niin nämä nuoret ovat vielä luokiteltavissa kaikki erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään. Tiedetyt riskit ja tiedetyt asiat nousevat heidän osalta muita ryhmiä selkeämmin esille.

Johtava sosiaalityöntekijä

Myös nuorten terveystilanteessa osalla on huomattavissa somaattisia oireita erityisesti palveluiden käynnistymisvaiheessa. Mielenterveyspalveluissa on tullut paljon esiin tarpeita ja oirehdintaa. Nuorilla on yksinäisyyttä, joka liittyy sosiaalisen verkoston vähäisyyteen. Lähtökohtaisesti tämä asettaa heidän kotoutumisensa erityiseen valoon.

Johtava sosiaalityöntekijä tuo haastattelussa esille, että nämä nuoret, jotka ovat täyttäneet jo 17 vuotta, ovat ehkä kaikkein heikoimmin integroitava ryhmä tai oikeastaan vaikein ryhmä kotoutumisprosessin onnistumisen näkökulmasta. Näillä nuorilla on käytännössä oppivelvollisuusikä täynnä ja tarkoitus olisi lähteä opiskelemaan, mikä voi johtaa siihen, että pudokkaita koulutuksesta tulee. Jatkopolkuja ei synny ja nuoret jäävät koulutusjärjestelmästä pois. Tämä putoaminen taas johtaa helposti muuhun, esimerkiksi syrjäytymisen ja hyväksikäytön riski kasvaa, ja nuoret ovat helpommin ”vietävissä”, kuin aikuiset.

Nuoret tulevat usein maista, joissa huumeiden käyttö on yleisempää kuin Suomessa. Nuori on saattanut nähdä tähän liittyvän aikuisten antaman mallin lähtömaassa.

Johtava sosiaalityöntekijä

Johtava sosiaalityöntekijä näkee järjestelmän vahvuutena kuitenkin sen, että laki määrittelee alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille nuorille Suomessa erityisen aseman kotouttamistoimenpiteissä. Tämä kohderyhmä on otettu erillisenä ryhmänä huomioon ja heille tarjotaan muista kotoutumisajalla olevista poiketen erityispalveluita, kuten jälkihuoltoa. Lisäksi johtava sosiaalityöntekijä korosti nuorten selviytymiskykyä.

Nämä nuoret ovat tulleet tänne Suomeen, joka kertoo jonkinlaisesta selviytymiskyvystä. He ovat vielä nuoria ja heillä on mahdollisuuksia solmia verkostoja ja opiskella. Nuoret ovat verrattuna keski-ikäisiin enemmän ”kesken” ja oppimisvalmiuksia voi vielä kehittää enemmän, kuin esimerkiksi 50-vuotiaan luku- ja kirjoitustaidottoman.

Johtava sosiaalityöntekijä

Johtava sosiaalityöntekijä kertoo huomanneensa näistä nuorista, että heillä on kyky käyttäytyä kohteliaasti. Hän kuitenkin korostaa, että kuten kaikille nuorille, myös näille nuorille on tärkeää aikuisen antama tuki ja malli.

Seuraavassa kysymyksessä oli mukana lyhyt pohjustus: **Erityisesti nuoret, jotka ovat tulleet maahan 16-17 vuotiaina, eivätkä ole enää virallisen oppivelvollisuuden piirissä, ovat hankalassa asemassa: heillä on usein puutteellinen koulutus, osa on jopa luku- ja kirjoitustaidottomia. Ennen kuin he ovat oppineet riittävästi suomea, heillä ei ole valmiuksia toimia itsenäisesti yhteiskunnassa, jota he eivät tunne. Kaikki nämä tekijät lisäävät syrjäytymisriskiä ja aikuistuvat nuoret tarvitsevat paljon tietoa, neuvontaa, ohjausta ja tukea selviytyäkseen. Miten juuri näiden nuorten kohdalla voitaisiin kehittää kunnan ja erityisesti sosiaalihuollon palveluita?**

Hyvää on se, että tämä huomioidaan päätöksen teossa erityisen haavoittuvana ryhmänä ja rinnastetaan pitkäaikaisen lastensuojelun asiakkaisiin, joka vastaa näiden nuorten tarpeisiin paremmin.

Johtava sosiaalityöntekijä

Lisäksi vastauksessa tuotiin esille, että nuorille olisi hyvä järjestää ja kehittää ryhmätoimintoja. Tähän liittyy kuitenkin yhteistyön, resurssien ja prosessien hitauden tuomat haasteet. Ryhmätoimintoihin liittyen oli tulossa linjauksia siitä, miten toimintaa voisi rahoittaa, tuleeko rahoitus valtiolta vai kunnalta. Lainsäädäntö kuitenkin mahdollistaisi valtion rahoituksen.

Ryhmätoimintoihin liittyen syyskuussa 2017 käynnistyi kaksi eri ryhmää Pakolaisten vastaanoton toimesta näille nuorille. Ryhmissä on tuetun asumisen yksikössä asuvia nuoria ja omillaan asuvia jälkihuoltonuoria mukana. Ryhmät kokoontuvat vuoroviikoin kerran viikossa ja ryhmiä vetävät Pakolaisten vastaanoton sosiaaliohjaajat.

Ryhmiä kutsutaan ”Voima-ryhmiksi”, sillä niiden pääasiallisena tavoitteena on tarjota vapaa-ajan virikkeitä ja voimaannuttaa ja osallistaa nuoria enemmän muun muassa ryhmäytymistä ja arjen hallintaa tukevin keinoin. Ryhmät ovat tämän opinnäytetyön tekohetkellä kokoontuneet jo pari kertaa, mutta vielä ei olla päästy arvioimaan ryhmien vaikutusta nuorten elämänhallintaan ja tämän kaltainen arviointi tapahtuu todennäköisesti joka tapauksessa vasta ryhmien viimeisillä tapaamisilla joulukuussa 2017.

Vastauksessaan johtava sosiaalityöntekijä toi esille myös nuorten mielenterveyspalveluiden järjestämisen haasteet. Nuorille, jotka ovat täyttäneet jo 18 vuotta, polku mielenterveyspalveluihin on selkeämmin hahmotettavissa kuin tätä nuoremmilla. Julkinen ja oma terveysasema vastaavat so-maattiseen tarpeeseen, mutta matalan kynnyksen tukeen ei ole vielä riit-tävästi keinoja ihan valtakunnallisesti. Hankaluuksia tuottaa myös palvelui-den kehittämisen ja luomisen hitaus, varsinkin kun tarve palveluille on tällä hetkellä akuutti. Mielenterveyspalveluiden kehittämisen hitaus vaikeuttaa kotoutumista ja voi johtaa ongelmien kasvamiseen.

Meidän (Pakolaisten vastaanoton) terveydenhoitaja tekee arvioinnin tarpeesta aluksi ja ohjaa tarvittaessa terveyspalve-luihin. Lähetteitä 18 täyttäneiden osalta tekee psykiatrinen sairaanhoitaja, mutta alaikäisten osalta ei vielä tiedetä. Ylei-siin terveyspalveluihin kuten nuorten terveysneuvontapisteeseen tarvittaisiin nuorille lisää jatkopolkuja. Palveluiden kehittäminen ja toteuttaminen tulisi painottua ennalta-eh-käisyyn.

Johtava sosiaalityöntekijä

Seuraavaksi kysyttiin, **mikä merkitys verkostoyhteistyöllä on tämän asia-kasryhmän kanssa tehtävässä työssä?**

Keskeisintä. Verkosto on suuri, siihen kuuluu yksikkö missä nuoret asuvat, jälkihuoltopalvelut, Pakolaisten vastaanotto, terveyspalvelut, nuorten mielenterveyspalvelut tai se taho joka hoitaa nuorten terveysneuvontaa, vastaanottokeskuk-sen terveydenhuolto, lastensuojelu, lapsiperheiden palvelut, psykososiaalisen tuen palvelut. Verkostoyhteistyötä mieti-tään aiheen mukaan, mikä on verkosto ja kuka kutsuu koolle. Koulu kuuluu tietysti kanssa Harvialan ja sosiaalityöntekijöi-den kautta sekä TE-toimisto.

Johtava sosiaalityöntekijä

Myös mahdollisen ryhmätoiminnan järjestämisen kannalta pohdittiin sitä, millainen verkosto tarvitaan ja kuka verkostoa koordinoi. Alaikäisten koh-dalla verkostoon kuuluu olennaisesti myös alaikäisen edustaja. Johtava so-siaalityöntekijä tuo esille sen, että Hämeenlinna on ottanut vasta vähän aikaa nuoria vastaan ja Pakolaisten vastaanotto on saanut tästä uuden-laista koordinoituvastuuta. Hallinnollisen ja viranomaistyön näkökulmasta verkostoon kuuluu vielä lisää tahoja.

Muut kunnat kuuluvat myös verkostoon ja TEM, Hämeen Ely, Migri, Kela ja vuokranantajat.

Johtava sosiaalityöntekijä

Seuraavaksi haastattelussa kysyttiin, **minkälaista osaamista alaikäisenä yksin tulleiden nuorten kanssa työskenteleviltä vaaditaan?**

Kotoutumistyö ylipäänsä on hyvä osata. Tämän ryhmän kohdalla vaaditaan kokemusta ainakin maahanmuuttajataustaisten kanssa työskentelystä, sekä sosiaalihuollon erityisasiantuntemusta. Terveystieteiden puolella vaaditaan somaattista ja psykiatrista osaamista.

Johtava sosiaalityöntekijä

Johtava sosiaalityöntekijä korosti, että Pakolaisten vastaanotossa löytyy asiakasryhmän vaatimaa osaamista. Työyhteisöllä on traumakoulutusta, psykososiaalista osaamista sekä työkokemusta nuorten kanssa työskentelystä. Johtava sosiaalityöntekijä näki kuitenkin, että myös lastensuojelukokemuksesta voisi olla hyötyä.

Miten siirtymä tuetun asumisen yksiköstä kuntaan ja ensimmäiseen omaan kotiin tulisi järjestää?

Siirtyminen alaikäisten osalta ei ole lapsen etu, että lapsi muuttaa alaikäisenä omaan asuntoon ja tähän on onneksi otettu kantaa niin, että Työ- ja elinkeinoministeriöstäkin on ilmoitettu, että alaikäisten kanssa ei (alaikäisen) edustajan pitäisi tehdä vuokrasopimusta.

Johtava sosiaalityöntekijä

Toisaalta johtava sosiaalityöntekijä näkee ongelmallisena nuoren täyttäessä 18 vuotta sen, että mikäli hänen itsenäistymisvalmiutensa eivät vielä riitä omaan kotiin muuttamiseen, nuori saa kuitenkin itse päättää muuttamisesta. Tässä tilanteessa nuoren itsenäistymispalveluiden ja erityisesti jälkihuollon palveluiden tarve kasvaa merkittävästi.

Pitäisi varhaisessa vaiheessa keskustella, ettei ole järkevää vielä muuttaa. Tämä on kuitenkin aika vaativa yhteiskunta ja miltä nuoresta tuntuu olla yksin kotona. Voi olla aika kova kokemus nuorelle.

Johtava sosiaalityöntekijä

Haastattelun tekohetkellä Hämeenlinnan kaupungilla oltiin kehittämässä itsenäistymisen valmiuksien mittaria ja puheeksioton mittaria. Mittareita kehitellään yhteistyössä Harvialan ohjaajien ja Pakolaisten vastaanoton sosiaalityön kanssa. Mittareissa keskustellaan itsenäistymisestä ja annetaan pisteytys nuoren omille valmiuksille. Mittaristossa on hyödynnetty lastensuojelun itsenäistymisen mittaria ja siinä on hyödynnetty alaikäisten kanssa työskentelevien erityisosaamista muun muassa itsenäistymiseen liittyvistä ongelmista ja haasteista.

Nuoren optimaalisena siirtymänä kuntaan nähdään erityisesti toimiva yhteistyö eri tahojen välillä. Siirtymä tulisi tehdä yhteistyössä nuoren, mahdollisesti nuoren edustajan, kunnan sosiaalityöntekijän ja lähtöyksikön ohjaajan kanssa. Ennen siirtymistä tulee aina hakea kuntapaikkaa oleskeluluvan saannin jälkeen.

Keskustelun kautta nuoren kanssa yhteiseen käsitykseen siitä mikä on nuoren paras.

Johtava sosiaalityöntekijä

Viimeisenä kysymyksenä johtavalta sosiaalityöntekijältä kysyttiin, **millä tavoin nuorten palvelut muuttuvat täysi-ikäistymisen myötä? Muuttuuko palveluiden tarpeet ja mihin tulisi kiinnittää erityisesti huomiota, kun nuori itsenäistyy?**

Edustajan tehtävä lakkaa. Nuorista tulee täysivaltaisia asioistaan päättäviä henkilöitä ja tämä aiheuttaa haasteita, palveluiden tarpeet muuttuvat. Jälkihuoltosuunnitelman tekeminen varhaisessa vaiheessa hyvissä ajoin ennen kuin täyttää 18. Jälkihuoltosuunnitelmaa vastaa kotouttamissuunnitelma, joka on pakollinen. Jälkihuollon palvelut ovat lakisääteisiä, mutta kunta voi itse päättää haluaako järjestää niitä.

Johtava sosiaalityöntekijä

Päinvastoin kuin lastensuojelun jälkihuollossa, nuoren muuttaessa toiseen kuntaan, jälkihuollon palvelut saattavat lakkautua kotoutumislain mukaisessa jälkihuollossa, mikäli vastaanottava kunta ei niitä halua järjestää.

Kysyttäessä lopuksi johtavalta sosiaalityöntekijältä, **missä näet kehitettävää kunnan roolin näkökulmasta ja mikä toimii jo?** tuli vastauksena neljä erillistä kohtaa,

Yhteistyön kehittäminen tuetun asumisen yksikön ja jälkihuollon kanssa, Pakolaisten vastaanoton ryhmätoimintojen kehittäminen ja yksikön sisäisten roolien jaon kehittäminen. Mikä on sosiaaliohjauksen rooli, säilyykö tarvittavat resurssit, ryhmätoiminnat ja terveydenhuollon alkuvaiheen rooli, alaikäisten mielenterveyspalveluiden kysymykset. Me ollaan uusi kunta (viitaten tähän asiakasryhmään) ja ollaan sit tosiaan uusi kunta ja turha odottaa valmista, me pyritään vastaamaan siinä määrin kuin pystytään, aina vois kaikki toimia paremmin, kehittämisvirettä on vaikka joskus alkaa tökkimään, mutta kaikki ei ole meistä kiinni.

Johtava sosiaalityöntekijä

Haastattelun loppuksi teimme johtavan sosiaalityöntekijän kanssa samankaltaisen Tulevaisuuden muistelu -harjoitteen, kuin mikä tehtiin haastattelujen sosiaalityöntekijöiden kanssa. Nyt kuitenkin pyydettiin johtavaa sosiaalityöntekijää kuvittelemaan, että aikaa on kulunut kymmenen vuotta tästä päivästä ja asiat ovat nyt aika hyvin järjestetty Pakolaisten vastaanotossa.

Miten palvelut on nyt kymmenen vuoden jälkeen nuorten kohdalla järjestetty?

Palvelupolut sujuvat, siirtymät sujuvat, palveluita järjestetään nuorten tarpeiden mukaan, osaaminen on kehittynyt ja henkilöstön osaaminen on kasvanut merkittävästi, yhteistyöverkostot ovat toimivat. Nuoret saavat palveluita integroituina muihin julkisiin palveluihin. Muut palvelupolkujen resurssit ovat kohdillaan. Maakunnan rooli ja yhteistyö muiden maakuntien välillä on hyvää ja henkilöstön koulutukseen panostetaan riittävästi.

Johtava sosiaalityöntekijä

Mitä itse teit/yksikkösi teki myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä sait/yksikkösi sai tukea? Millaista tukea?

Osasimme säilyttää yksikössämme kehitysmuonteisyyden. Saimme tarvittavan tuen muista palveluista, kuten terveyspalveluilta, Kelalta, TE-toimistolta, poliisilta ja Maahanmuuttovirastolta. Maakunnassa keskeisissä palveluissa ymmärtään tähän ryhmään liittyvät erityistarpeet ja osataan kehittää osaamista. Pakolaisten vastaanotto on tärkeässä roolissa kehittämisesssä ja kouluttamisessa. Nuorten vahvuuksia pystytään tunnistamaan.

Johtava sosiaalityöntekijä

Mistä oltiin huolissaan silloin kymmenen vuotta sitten ja mikä sai huolen vähenemään?

Nuorten tulevaisuudesta ja siitä tuleeko heille riittävä kielitaito, saavatko he tukea myönteiseen kehitykseen, saavatko he rakennettua verkoston ja kuinka paljon tulee syrjäytymistä. Valuuko nämä pärjäävimmat nuoret muihin kaupunkeihin, tuleeko hyväksikäyttöä, ajautuuko kuinka moni nuori rikosten polulle ja elämän mahdollisuudet heikkenee. Etteivät he kerää isoja talousongelmia ja elämä olisi eletty jo 18 vuotiaana tai 25 vuotiaanakin. Miten ylipäättään pärjäävät. Radikalisoitumisesta myös huolissaan, koska ovat hyväksikäytettävissä ja osa voi silloin suuntautua helpommin radikalisoituneeseen toimintaan eli ovat niin sanotusti helpommin

rekrytoitavissa. Riskinä on taloudellinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö.

Nuoret pysty muodostamaan luottamuksen viranomaisiin, monille se voi olla ainoa sosiaalinen luottamuksen verkosto, pystyivät luottamaan siihen, että saivat asian hoidettua mikä heille välttämätöntä. Nuoret kouluttautuivat paremmin kuin oletettiin, täältä ei lähteneetkään kaikkein pärjäävimmat pois, vaan keksittiin tänne vetovoimaksi toimivat koulutuspolut ja tarjontaa Tavastian ja HAMK (Hämeen ammattikorkeakoulu) puolelta.

Johtava sosiaalityöntekijä

8 NUORTEN NARRATIIVISET HAASTATTELUT

Tämän opinnäytetyön narratiivisen tutkimuksen kannalta merkittävin aineisto muodostui nuorille tehdyistä haastatteluista. Opinnäytetyössä tehtyjä nuorten haastatteluja voi luonnehtia narratiivisiksi haastatteluiksi. Narratiivinen haastattelu on laadullisen tutkimushaastattelun yksi muoto, jossa haastatteluasetelma muodostuu enemmän kertoja-kuuntelija- kuin kysyjä-vastaaaja-asetelmaksi. Kiinnostus ja valinta tämän haastattelumuodon käytöstä syntyi oikeastaan vasta haastattelujen jälkeen, sillä huomasin kiinnostavani huomiota esittämiini kysymyksiin tulleiden vastausten sijasta haastateltavien elämäntapahtumia ja olosuhteita kuvaaviin kertomuksiin. Halusin haastatteluissa kuulla, minkälaisia merkityksiä nuoret antoivat omille kokemuksilleen ja mitkä asiat heitä eniten mietityttivät. Nuorten kanssa käytetty haastattelurunko löytyy opinnäytetyön liitteenä (Liite 3).

Haastattelujen aineistosta on etsitty nuorten kertomuksien rakenneosia eli juonia, keskitytty erityistä huomiota kiinnostaviin vaiheisiin ja muodostettu niistä alustavasti suurempi kertomus, jossa yhdistyy muiden kertomusten elementtejä. Huomasin aineistoa läpikäydessäni, että nuorten kokemuksissa oli paljon yhteneväisyyksiä ja samaa kaavaa toistavia elementtejä. Aineistossa oli siis paljon toistoa, mutta nuorten tapa kertoa kokemuksistaan eteni ajallisesti hyvin järjestelmällisesti ja yksityiskohtaisesti.

Tekemäni narratiivinen analyysi eli aineistosta saatu ”tarina” muodostuu kolmesta merkittävimmästä vaiheesta nuorten kertomuksissa. Näitä vaiheita olivat ”Matka Suomeen”, ”Oleskeluluvan ja kuntapaikan saaminen” sekä ”Tulevaisuus”. Näissä vaiheissa olen tarkastellut nuorten kertomuksia lähdön syistä ja matkan kulusta, saapumisesta Suomeen, turvapaikkaprosessista, muuttamisesta omaan kotiin, jälkihuollosta, juurettomuudesta, ikävästä sekä oleskeluluvan jatkumisesta.

8.1 Matkalla Suomeen

Haastatteluissa nuoret kertoivat melko yksityiskohtaisesti, että minkälaisen reitin he olivat käyneet läpi tullessaan Suomeen. He muistivat maat, joiden rajat olivat ylittäneet, kulkuvälineet, joilla olivat saattaneet matkustaa useampia tunteja välillä hyvinkin ahtaissa olosuhteissa sekä pieniä yksityiskohtia, esimerkiksi kaupungilla liikkuvista naamioituista ihmisistä, jotka viettivät Halloweenia ja niin edelleen. Kaikki haastatellut nuoret olivat tulleet salakuljettajien kyydissä, osa yksin ja osa ryhmässä muiden nuorten tai aikuisten kanssa.

Kysyessäni, miksi nuori oli tullut juuri Suomeen, vastasi suurin osa, että oli kuullut Suomessa olevan mahdollisuus hyvään elämään. Kaikki nuoret olivat tulleet aluksi Ruotsiin, mutta halusivat jatkaa matkaansa Suomeen, sillä Ruotsissa he saivat muilta pakolaisilta ohjeen toimia näin. Syynä nuoret kertoivat olevan sen, että Suomessa pakolaisia oli vähemmän kuin Ruotsissa ja tästä syystä ”ongelmia” on vähemmän. Muutamalla nuorella oli myös entuudestaan tuttuja Suomessa. Joillekin nuorille oli vain tärkeintä, että pääsee Eurooppaan.

Ennen kuin tulin Eurooppaan, olin kuullut Suomesta ja se oli jäänyt mieleeni, mulla oli ystävä täällä, joka oli muuttanut vuosia sitten Suomeen. Se kehui, että Suomi on hyvä maa, hyvät ihmiset ja hyvä elämä. Nyt kun asun täällä, näen millaista täällä on. Täällä on hyvä elämä, normaalia, kukaan ei ole sodan perässä, ei ole ongelmia ja kaikki elää rauhallista elämää, kun vertaa muihin maihin missä ollaan sodan perässä.

Nuori 1

Tukholmassa juna-asemalla mä asuin yhden henkilön luona 5-6 päivää, hän sanoi ettei täällä kannata olla koska täällä on paljon pakolaisia ja ehdotti että menisin Suomeen ja sit mä ostin lipun ja lähdin Suomeen.

Nuori 2

8.1.1 Syitä lähtöön ja matkan kulku

Lähdön syistä nuoret puhuivat varovaisemmin kuin matkasta. Yleisin syy oli nuoren kokemus olevansa eriarvoisessa asemassa oman taustansa vuoksi verrattaessa valtaväestöön. Nuoret lähtivät, tai heidät lähetettiin matkalle paremman elämän, koulutuksen ja aseman toivossa.

Koska en ollut rauhassa omassa maassa.

Nuori 3

Mun työ oli keskustassa ja mulle tuli joku sanoo että lopeta työs tai sulle käy huonosti. Pelästyin ja sanoin äidille että huan lopettaa nykyisen työni ja menin toiseen maahan töihin.

Nuori 4

Matkalle lähtö ja siihen kuuluvat järjestelyt taloudellisesti vaativat usein nuoren perheen suurta satsausta ja mahdollista velkaantumista. Jotkut nuorista ottivat matkalla yhteyttä perheeseen ja pyysivät lisää rahaa, sillä matka ei aina sujunut suunnitellussa aikataulussa ja osa nuorista joutui viettämään pidempiäkin aikoja eri maissa.

Tulin Suomeen salakuljettajan kyydissä, kiersimme monia maita kuten Turkki, Kreikka ja Makedonia. Makedoniasta menin Kroatiaan tai Bulgariaan ja Unkariin, sieltä Itävaltaan, Saksaan, Norjaan ja Ruotsin kautta Suomeen. Matka kesti noin 2,5-3kk.

Nuori 1

Tulin kävellen, autolla, bussilla, junalla, rekalla, isoilla laivoilla ja pienillä veneillä.

Nuori 4

Matkallaan nuoret joutuvat ihmisoikeuksien ja humanitaaristen oikeuksien loukkausten kohteeksi kuten järjestäytyneen rikollisuuden, fyysisen hyväksikäytön ja lapsityövoiman käytön uhreiksi heidän laittomasta asemastaan johtuvista syistä. Iranin, Turkin ja Kreikan kaltaisissa maissa ilman huoltajaa oleville nuorille ei taata pääsyä alueelle tai turvapaikkamenetelyyn, ja he ovat vaarassa joutua pysäytetyiksi ja palaamaan lähtömaahan, ennen kuin heidän etujensa ja suojelunsa tarpeet päästään määrittelemään toimivaltaisten viranomaisten toimesta. (UNHCR 2010.)

Se mitä jätin taakse, se jäi taakse, siellä ei mietitty aikaa.

Nuori 1

Lähtö kotimaasta oli rankkaa ja rajalla mut käännytettiin pois kolmanteen maahan, sieltä menin takaisin kotimaahan ja matka oli todella rankka, näin paljon ruumiita ja eläinten ruumiita.

Nuori 5

Arvioitaessa ilman huoltajaa tulevan nuoren palveluiden tarvetta, vastaanottoa ja kotouttamissuunnitelmaa, on tärkeää ottaa huomioon, mitä lapsi on voinut joutua tekemään lähtömaassa, matkan aikana ja maahan saapumisen yhteydessä. Ilman huoltajaa matkustavat nuoret saattavat menettää perheenjäseniään matkalla ja he ovat joutuneet kärsimään konflikteista, ihmisoikeusloukkauksista, säännöllisen koulutuksen puutteesta ja köyhyydestä.

Nuoret ovat olleet liikkeellä pitkiä aikoja, jolloin he olivat vaarassa joutua hyväksikäytetyiksi. Myös ero perheenjäsenistä vaikuttaa heihin voimakkaasti. Nuorten käsitys ja ymmärrys siitä, että mitä heidän ympärillään tapahtuu, eroaa siitä, miten aikuiset kokevat maailman. Jos nuoret ovat kokeneet traumaattisia kokemuksia matkan aikana, se vaikuttaa heihin pitkän aikaa vielä Suomeen saapumisen jälkeenkin. (UNHCR 2010.)

Salakuljettaja vaihtui koko ajan. Jos tuli samalla salakuljettajalla se tulisi liian kalliiksi sen takia vaihdettiin.

Nuori 1

Suojelu- tai lainvalvontamekanismit eivät aina tavoita matkustavia nuoria ja heille muodostuu vahva riippuvuus suhteessa salakuljettajiin, jotka vaativat, että nuori luottaa heihin kyselemättä ja ilman mahdollisuutta vaikuttaa matkustusolosuhteisiin. Nuoret eivät aina ole tietoisia heidän sijainnistaan, tai mitä tapahtuu seuraavaksi ja tämä lisää nuorten psyykkistä stressiä. (UNHCR 2010.) Nuoret kokivat matkallaan pelottavia hetkiä ja joutuivat tekemään vaikeita päätöksiä.

Kun olimme matkalla veneessä, niin se puhkesi ennen saapumista ja sen vuoksi salakuljettaja pyysi että heittäisimme tavaramme veteen. Se oli todella vaikea tilanne silloin. Minulla oli pelastusliivit päällä kun saavuin rantaan uiden. Kreikan viranomaiset olivat meitä vastassa rannalla.

Nuori 6

Tulimme Unkarista autolla Itävaltaan, meitä oli 7 paikkaisessa autossa 15 henkeä, penkit oli poistettu ja matka kesti yli 4 tuntia. Auto jätti meidät Itävallan rajalle ja sieltä menimme toisella autolla pääkaupunkiin. Meidät majoitettiin kirkkoon viikoksi.

Nuori 6

8.1.2 Saapuminen Suomeen ja turvapaikkaprosessi

Poliisi ja maahanmuuttovirasto pitävät lähtökohtana nuoren itse kertomaa ikää, ellei ole näyttöä nuoren täysi-ikäisyydestä tai ellei muutoin ole aivan ilmeistä, että nuori ei voisi olla enää alaikäinen. Oikeuslääketieteellistä tutkimusta nuoren iästä voi vaatia poliisi, Rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 95-99.)

Suomeen saapuessa olin jotain 16 vuotias, matka kesti noin kuukauden. Oltiin heti rajalla poliisin kanssa ja sieltä vietiin paikkaan missä otettiin sormenjäljet, oltiin siellä joku viisi päivää, sitten menttiin Espooseen. Espoossa oltiin väliaikaisesti jonkinlaisessa hotellissa, missä oli alaikäisiä odottamassa. Sitten meidät tuotiin Hämeenlinnaan. Me ei tiedetty

millainen paikka tämä oli ja vähän järkytyttiin aluksi kun oltiin keskellä metsää

Nuori 3

Poliisille riitti, että kerroin olevani alaikäinen. Poliisin kuulustelussa minulle kerrottiin vain, että minun pitää odottaa kutsumaa Maahanmuuttovirastosta.

Nuori 6

Muutaman haastattelun nuoren kohdalla oli tehty tutkimuksia iän selvittämiseksi, mutta tähän oli päädytty vasta, kun nuori oli valittanut sijoitukseensa aikuisten kanssa samaan vastaanottokeskukseen. Nuoret kokivat ajan aikuisten vastaanottokeskuksessa raskaana, sillä olosuhteet olivat todella huonot ja yhdellä nuorista kokemus oli erityisen vaikea ystävän menetyksen vuoksi.

Aluksi olin täysi-ikäisten kanssa koska silloin kun poliisi haastatteli mua ne oli laittanut et olen täysi-ikäinen. Silloin kysyin alaikäisten johtajalta et mitä nyt kun ikä on alle 18 niin sie sanottiin että mun pitää todistaa se jotenki, pyysin sukulaista lähettämään mulle henkilöllisyystodistuksen. Tää tapahtu ennen Migrin haastatteluaikaa. Mulla oli aika Mirgissä aamulla ja kun menin sinne siellä sanottiin että mulla pitäisi olla edustaja ja pitää tarkistaa henkilöllisyystodistuksen aitous. Iltapäivällä ilmoitettiin että todistus on oikea ja tarvitsen edustajan.

Nuori 4

Mun tilanne oli tosi monimutkainen. Olin 2-3kk vastaanottokeskuksessa ja kun poikia erotettiin niin mulle sanottiin että mun kohdalla ollaan epävarmoja iästä. Sanoin että tää on mun ikä. Mut laitettiin 3-4kk täysi-ikäisten kanssa samaan ryhmään. Mulle sanottiin että tehdään vielä testejä. Siellä täysi-ikäisten kanssa oli tosi huonoa ja paljon huonommin pidettiin huolta eikä välitetty eletäänkö vai kuollaanko, ei kauheesti pidetty kiinni mahdollisuuksista ja terveydenhoitajia-kaan ei kiinnostanut. Tosi huonot olosuhteet. Mun kaveri kuoli, eikä siitäkään välitetty. Olosuhteet oli siellä todella huonot, vähän ajan päästä mentiin hautaan mun kaveri ja sen jälkeen mulle tuli vastaus Migristä jossa kysyttiin paljon kysymyksiä ja vastailin niihin ja tehtiin testejä. Vastaus oli että olen alaikäinen, olin kertonut sen aikaisemmin ja ei tultu yhtään vastaan eikä autettu siellä aikuisten puolella. Testissä multa kyseltiin mun sukulaisten ikää ja sit testattiin leukoja ja ranteita. Sanottiin että olen nuorempi kuin mitä olin edes itse sanonut olevani.

Nuori 2

Turvapaikkaprosessi tuntui nuorista turhauttavalta, sillä kaikilla ei ollut mahdollisuutta opiskeluun tai harrastuksiin. Osalle nuorista kokemus oli vaikea myös vastaanottokeskuksen syrjäisen sijainnin vuoksi.

Olin noin vuoden Suomessa ilman oleskelulupaa. En tehnyt mitään, söimme, nukuimme, ei ollut silleen vapaa että olisi voinut harrastaa mitään urheilua ynnä muuta. Odotti. Jossain me elettiin metsässä ne sanoivat meille että täällä ei ole mitään mahdollisuuksia kun ollaan niin kaukana kaikesta. Lähin kauppa oli 30min ajomatkan päässä ja siellä käytiin kerran viikossa. Jos olit tehnyt jotain väärin niin sitten ei päässyt käymään kaupassa.

Nuori 1

Me kalastettiin siellä kun ei ollut muuta tekemistä. Käytiin aamulla kaivamassa maata ja etsittiin matoja ja sitten kalastettiin.

Nuori 1

Käräjäoikeus määrää alaikäisille ilman huoltajaa tulleille nuorille edustajan. Edustajan tehtävänä on valvoa nuoren etua ja oikeutta eri viranomaisprosesseissa ja asiainnissa eri virastoissa. Edustaja voi pyytää turvapaikkaprosessiin myös oikeudellisen avustajan. (Maahanmuuttovirasto 2014, 12.) Nuoret tapasivat edustajansa vastaanottokeskuksessa ensimmäisen kerran, ja he kokivat, että edustaja oli tuolloin jo valittu ja kyseessä oli enemmänkin tutustumiskäynti. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat edustajasta olleen paljon apua ja kokivat voivansa luottaa asiansa edustajan hoidettavaksi.

Noin 2kk Suomeen tulosta mulle valittiin edustaja. Meillä oli yksi päivä tapaaminen ja sanottiin että tää on sun edustaja ja se kertoi mulle paljon asioita ja sain kysellä. Oli tosi hyvä että sain edustajan. En osannut kunnolla lukea ja kirjoittaa enkä osannut edes ”moi mitä kuuluu”. Ennen en edes tiennyt että oli mahdollista saada edustajaa.

Nuori 2

Minulta ei kysytty kenet haluan edustajaksi ja ilmoitettiin vain että se on Pirjo (nimi muutettu) ja hyväksyin sen. Edustajasta oli hyötyä, hän oli aina hoitamassa minun kanssa virallisia asioita. Minulle kerrottiin, että jos on alle 18, on alaikäinen ja silloin täytyy olla edustaja joka päättää minun puolestani asioista. Se tuntui ihan normaalilta.

Nuori 6

8.2 Oleskeluluvan saannin jälkeen kuntapaikka

Nuoren kotimaan/lähtömaan humanitaariset olosuhteet arvioidaan silloin, kun nuorelle turvapaikanhakijalle ei voida myöntää kansainvälistä suojelua, mutta mikäli hänen hakemuksessaan on tuotu esille ulkomaalaislain 52 pykälässä tarkoitettuja yksilöllisiä inhimillisiä syitä oleskeluluvan myöntämiseksi. Varsinkin nuorten hakijoiden hakemuksia käsiteltäessä otetaan huomioon se, että nuoret alaikäiset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä ja tästä syystä heillä voi olla vahvempia perusteita kuin aikuisilla. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 100.)

Sanottiin että nyt sä olet tän prosentien verran enemmän suomalainen ja asiat paranee ja nyt sä kuulut suomalaiseen kansakuntaan ja saat samanlaisen etuuden.

Nuori 2

Alaikäisten kansainvälistä suojelua koskevat hakemukset käydään läpi aina yksilötasolla ensin kansainvälistä suojelua koskevien perusteiden osalta ja tämän jälkeen muiden asiassa esille tulleiden yksilöllisten perusteiden osalta (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 99). Mikäli nuori saa oleskeluluvan pelkästään alaikäisyyden perusteella, tulee nuorella olla myös muita perusteita jatko-oleskelulualleen täysi-ikäistymisen jälkeen.

Tällä hetkellä on mennyt niin kuin on sanottu, katsotaan sitten kun haetaan uudestaan oleskelulupaa.

Nuori 2

Nuoret kuvailivat oleskeluluvan saamista helpotuksena. Heillä oli luvan saatuaan tarve päästä aloittamaan oma itsenäinen elämä mahdollisimman nopeasti. Monelle oleskeluluvan jälkeiset toimenpiteet olivat kuitenkin epäselviä ja tilanne tuntui vaikealta, sillä nuori ei heti tiennyt miten asian kanssa tulisi edetä. Moni oli luvan saatuaan helpottunut myös sen vuoksi, että tiesi saavansa hoitoa paremmin terveysongelmiin, jotka olivat saattaneet vaivata nuorta jo pitkään.

Tiesin joitain asioita, esimerkiksi kun halusin että pääsen lääkäriin, se olisi ollut tosi kallista ennen lupaa. Sanottiin että kun saan luvan, se hoidetaan. Sitten tiesin, että saan olla rauhassa, päästä johonkin ja löytää itselleni päämäärän.

Nuori 1

Olin vastaanottokeskuksessa kun sain kuulla että sain oleskeluluvan. Joillekin tuli viikossa, kahdessa viikossa tai kuukaudessa. Olin vähän jo masentunut miksi omani kestää niin pitkään. Mun mielestä aika oli pitkä. Mietin paljon ja otin yhteyttä edustajaankin ja edustaja lohdutteli että kyllä sä saat kohta sen luvan.

Nuori 5

8.2.1 Muutto ensimmäiseen omaan kotiin

Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton sosiaalityöntekijä tapaa tuetun asumisyksikön sosiaaliohjaajan ja nuoren kanssa kuntapaikan saamisen jälkeen, ennen kuin nuori muuttaa omaan asuntoon. Tapaamisella käydään kuitenkin läpi niitä mahdollisia tukitoimia, mitä nuori tarvitsee muutossa. Tukitoimenpiteitä voivat olla esimerkiksi tiiviimpi tarve jälkihuollolle, säännölliset tapaamiset sosiaaliohjaajan kanssa tai vaikka ammatillinen tukihenkilö.

Tuetun asumisen yksikkö auttaa nuorta asunnon etsimisessä ja muutossa. Lisäksi ohjaajat auttavat nuorta käytännön asioissa, kuten sähkösopimusten ja kotivakuutusten tekemisessä ja muuttoilmoituksessa ym. Nuoret saavat asumisen opastusta tarvittaessa myös Pakolaisten vastaanoton opastajilta. Se miten riittävänä nuoret kokevat avun, on yksilöllistä. Monille pitkään odotettu ja toivottu muutto omaan kotiin saattoikin muuton hetkellä tuntua lähes hylkäämiseltä. Kodin sijainnilla, rakenteilla (esimerkiksi onko hissiä vai ei) sekä ympäristöllä, eli millaiset naapurit nuori saa, on oltava merkitystä asuntoa etsittäessä.

Moni nuori voi itsenäisen elämänsä alkuvaiheessa henkisesti niin huonosti, että olisi ehdottomasti tarvinnut psykiatrasta ammattiapua. Suurin osa näistä nuorista ei kuitenkaan osaa hakea apua tai ei koe annettua apua auttavaksi. Sijaishuollon tai vastaavanlaisen palvelun päättymisen jälkeinen aika oli nuorille levotonta ja suunnittelematonta oman paikan hakeamista. Nuorten kokemuksena on, että elämä ajalehti tilanteesta toiseen ja että pitkälti sattuma ohjaa tapahtumia ja ratkaisuja. (Reinikainen 2009, 98.)

Heti luvan saatuani 18 vuotiaana muutin Hämeenlinnaan. Olin aluksi ärsyyntynyt koska heti kun [terveydellinen toimenpide] oli tehty mut lähetettiin omaan asuntoon. Mietin enkö olisi voinut olla vähän pidempään vastaanottokeskuksessa mut ei saanut. Menin yksin asumaan tuntemattomaan paikkaan, sulla ei ollut mitään tarvikkeita asunnossa ja olit kipeä. En voinut sille mitään, oli pakko tulla toimeen, olin Jumalan armoilla.

Nuori 6

Nuoren itsenäistyessä perheryhmäkodista tai tuetun asumisen yksiköstä, tarvitaan toimintaperiaatteiden vakiinnuttamista lähtöyksikön ja kunnan välille, jotta nuori saa tarvitsemansa tuen, ja kunnissa pystytään varautumaan muuttaviin nuoriin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014). Nuoruuteen ja oman identiteetin löytämiseen liittyvien haasteiden lisäksi, tutkimuksen kohderyhmä käy läpi vielä uuteen kulttuuriin integroitumisen haasteita ja sopeutumista koko ajan muuttuviin olosuhteisiin. Sopeutumismotivaa-

tiota vähentää usein esimerkiksi kielitaito-ongelmat, tunne ulkopuolisuudesta, yksinäisyys perheen jäädessä kotimaahan, tarvittavien tukiverkostojen puuttuminen sekä oleskeluluvan jatkumisen epävarmuus.

Aluksi tapahtui niin että mietin miten ne yhtäkkiä jätti mut tollain. Tunsin todella paljon yksinäisyyttä. Nyt ymmärrän enemmän kuin aikaisemmin, älyän asioita enemmän ja tilanne on parempi.

Nuori 1

18-vuotiaan nuoren elämönhallintataidot ovat usein vielä heikot. Yksin asuminen ja uudenlaisesta arjesta selviytyminen saattaa olla nuorelle todella haastavaa aluksi. Myös haastatellut nuoret toivat esille, että perusasiat olivat ”hakusessa” aluksi ja välillä tilanteista tuntui lähes mahdottomalta selvitä.

Pikkuhiljaa alkaa oppimaan asumisen käytänteitä. Vaikeinta oli tulla siihen asuntoon. Ensin ajatus oli se että autetaan muttei autettukaan koska on täysi-ikäinen ja asiat meni sokin.

Nuori 2

Mikään ei ollut tuttua kun muutin, en osannut laittaa ruokaa, en siivota, en pestä pyykkiä. Kukaan ei opettanut. Suomen ainoa ruokalaji on peruna.

Nuori 3

Varsinkin yhteisöllisestä kulttuurista, missä saatetaan elää suurenkin perheen kanssa tiiviisti samassa taloudessa, tullut nuori voi kokea suurimpana haasteena yksinäisyyden. Tämä osoittautui kaikkien haastateltujen nuorten kohdalla suurimmaksi ongelmaksi omaan asuntoon muutettaessa. Eri-tyisesti aikuisen läsnäolon puuttuminen oli nuorille todella vaikeaa.

Asun yksin pakosta. Se on vaikeaa, juttelee itsekseen. Oot yksin ei ole ketään ystävää, sukulaista tai samaa verta tai joku joka tuntee sut.

Nuori 2

Ennen oli ihmisiä joiden kanssa jutella ja nyt jutellaan seinille.

Nuori 4

Asun yksin. Aluksi oli tosi vaikeaa koska en ollut koskaan aikaisemmin asunut yksin, yksin asumisessa ei ole mitään mielenkiintoa, koska en ole kasvanut yksin. Jos ihminen asuu perheensä kanssa, se on mukavaa, mä viihdyn siinä, jos asuu perheensä kanssa. Teille ei ehkä ole paljon väliä koska te asutte itse täällä ja perhe ym on täällä lähellä ehkä se ei teille paljon

merkitse. Minulle kaikki on täällä vierasta, esim jos haluaa jutella jostain asioista ei ole ketään joiden kanssa jakaa niitä. Perheen kanssa on helpompi jakaa asioita. Mun perhe on nyt siellä, on mukavaa asua täällä mut mietin näitä asioita ja haluan purkaa niitä perheen kanssa mutta se ei ole mahdollista.

Nuori 1

Pakolaisnuoret nähdään usein suurissa ryhmissä yleensä samasta kulttuurista tulleiden nuorten kanssa, mutta kysyttäessä heiltä ystävyysuhteista, yhä useampi kertoo olevansa todella yksinäinen. Keskusteltaessa nuorten kanssa he tuovat esille toistuvasti juuri yksinäisyyden problematiikan, ja joillekin nuorille yksinäisyyden kokemus saattaa aiheuttaa jopa suurta ahdistusta ja pakokauhua. Muutama haastateltavista kertoi haluavansa lähteä ulos asunnosta aina välillä, kun kokevat ”seinien kaatuvan päälle”. Yksin hiljaisuudessa ollessaan nuorella on enemmän aikaa miettiä kokemuksiaan ja tämä on aiheuttanut heille paljon stressiä ja unettomuutta.

Yksinäisyys oli suurin ongelma. Silloin kun sä asut yksin niin sulle tulee sellaisia hetkiä enemmän et mietit perhettä ym. Ei ruokaa opetettu laittamaan vokiin [vastaanottokeskuksessa], siellä opetettiin vain siivoamaan, mutta ruuan laitto oli outoa ja välillä otin ystäviini yhteyttä ja kysyin neuvoja ruuanlaittoon ja välillä kysyin perheeltäni. Kattiloita on mennyt pilalle ja tummunut kun ruoka on palanut pohjaan ja välillä hätäännyin. Välillä kun tekee ruokaa, menee palohälytint soimaan ja otan sen siksi aikaa pois ja se ääni häiritsee naapureita. Pelästyin sitä ääntä enkä halua ongelmia naapurin kanssa.

Nuori 1

Yksin asuminen on vaikeaa kaikille mutta mun on pakko asua yksin koska perhe ei ole täällä.

Nuori 3

Ylivoimaisesti suurin osa myös Reinikaisen (2009, 94–97) tutkimukseen osallistuneista lastensuojelun sijaishuollosta omaan kotiin muuttaneista nuorista koki olleensa itsenäisen elämänsä alussa yksinäisiä. Yksinäisyyden Reinikainen (mt., 97) määritteli tutkimuksessaan siten, että joko ihmisellä on sosiaalisia kontakteja ja vuorovaikutusta liian vähän, mitä kutsutaan sosiaalisesti yksinäisyydeksi tai häneltä puuttuvat merkitykselliset ja läheiset ihmissuhteet, joka taas on emotionaalista yksinäisyyttä. (Reinikainen 2009, 97.) Haastattelemani nuoret kokevat erityisesti emotionaalista yksinäisyyttä, sillä yhteydenpito on rajattua tai jopa kokonaan katkennut nuoren perheeseen ja muihin läheisimpiin ihmisiin nuoren elämässä. Nuoret kuvailivat, että heillä on Suomessa paljon kavereita, mutta harvalla oli todellisia ystäviä, joiden kanssa esimerkiksi vaikeista kokemuksista olisi voinut keskustella.

Asun yksin. On vaikeaa asua yksin, jos minulla on jotain kerrottavaa, ei ole ketään kenelle kertoa.

Nuori 6

8.2.2 Palveluiden tarve kuntalaisena ja jälkihuolto

Ohjaajista keskusteltaessa nuoret tarkoittivat sekä jälkihuollon ohjaajia että Pakolaisten vastaanoton sosiaaliohjaajia. Kaikkien haastateltavien nuorten kohdalla ohjauksen ja neuvonnan merkitys varsinkin nuoren itsenäistyessä omaan asuntoon korostui. Haastavassa elämäntilanteessa ja välillä hyvinkin huonovointisina nuoret kokivat saamansa avun välillä riittämättömänä ja tämä aiheutti nuorissa turhautumista. Nuorten psykososiaalisen tuen tarve on merkittävä ja ohjaajilta odotettiin välitöntä tukea ja ohjausta epävarmoissa tilanteissa.

Jos ohjaajaa ei näy tai ne ei auta niin voi olla että saan apua mun opettajalta. En tiedä ehkä sosiaalitoimesta. En tiedä saanko apua ohjaajilta, ne soittaa ja sanoo vaan tulevansa, mä sanon etten ole kotona.

Nuori 4

Kaikenlaisessa ohjaustyössä on hyvä muistaa, että ohjattava on oman elämänsä asiantuntija ja ohjaajan asiantuntemus liittyy enemmänkin prosessiin. Ohjaajan on tärkeää oppia tunnistamaan omasta kulttuuritaustastaan syntyneiden ajattelu- ja toimintatapojen vaikutusta hänen tapaansa kohdata erilaisia ohjattavia. Merkittävä osa oman kulttuurimme vaikutuksesta tapamme ohjata muita, on tiedostamatonta. Luonnollisen kasvu- ja kehitysprosessin käynyt henkilö omaksuu valtavan paljon omalle kulttuurille ominaisia tapoja, arvoja ja toimintamalleja, jotka määrittelevät pitkälti suhtautumista ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin. Jotta ohjaaja voisi ymmärtää paremmin esimerkiksi muista kulttuureista tulleita ohjattavia ja heidän tapaansa nähdä maailmaa, on ohjaajan ensin tunnistettava omat tapansa maailman hahmottamisessa. (Puukari 2013, 83.)

Ohjaajien tarvitseminen riippuu päivistä, joskus on päiviä ettei tarvitse, silloin kun tarvitsee niin pitäis nähdä. Se et tulin istuun sun kotiin noin vaan tuleeko siitä mitään vai voisko olla niin että tulee kutsuttaessa. Kun ottaa heihin yhteyttä, on ne sitten kotona, ulkona tai töissä niin eikö olis hyvä et vastaa, se ettei vastata ärsyttää eniten, voisko edes soittaa takaisin tai laittaa viestiä että ei pysty vastaamaan.

Nuori 2

Varsinkin ohjaussuhteen alkuvaiheessa on tärkeää sopia, mistä ohjauksessa on kyse ja miten se liittyy suomalaiseen yhteiskunnan palveluihin, sekä mitä ohjaukselta voi odottaa, ja millainen rooli ohjaajalla ja ohjattavalla on ohjausprosessissa. Tutkimukseen osallistuneet nuoret tulevat kult-

tuureista, joissa ohjaajan rooli on autoritaarisempi ja tällaiseen ohjaustapaan tottuneelle on tärkeää kertoa siitä, että suomalaisille on usein ominaista itse-ohjautuvuus ja demokratia. Tätä kautta on rohkaistava ohjattavaa löytämään ratkaisuja ja toimintatapoja uudenaikaisissa tilanteissa itsenäisesti. (Korhonen & Puukari 2013, 98.) Tämä näkyy nuorten kanssa tehtävässä työssä siten, että vaikka nuorelle kerrotaan hänen voivan koska tahansa ottaa yhteyttä ohjaajaan, mutta mikäli ohjaaja ei ota nuoreen yhteyttä ensin, saattaa nuori kokea itsensä hylätyksi. Joillekin nuorille ohjaajan työnkuva oli välillä epäselvä, ja he kokivat ohjaajilta saadun tuen tarpeettomaksi, sillä se ei aina vastannut heidän suurimpaan tarpeeseensa.

Kiitos paljon siitä että olen saanut ne kaksi ohjaajaa, mutta se ongelma mikä mulla on ne ei pysty auttamaan siinä.

Nuori 2

Ne asiat jotka mä pystyn itse hoitamaan ne mä hoidan ja ne jotka en pysty hoitamaan otan yhteyttä ohjaajiin. Soitan heille ja olen tutustunut 2-3 ihmiseen täällä ja kyselen välillä niiltä

Nuori 6

Nuorilla on ohjaajien roolista sellainen käsitys, että ohjaajat tulevat vain, jos nuori kohtaa ongelmatilanteita. Todellisuudessa ohjaus sisältää paljon myös nuorta vakauttavaa ja ennaltaehkäisevää ohjausta, jossa nuori saa tukea elämänhallintaan ja uuteen kulttuuriin kotoutumisessa. Hyvin toimivassa ohjaussuhteessa esimerkiksi kahden kulttuurin jäsenet voivat jakaa toisilleen asioita omasta kulttuuristaan, oppia toistensa kulttuureista ja oppia kommunikoimaan uusilla tavoilla sekä mahdollisesti luoda uudenlaista kulttuuria (Korhonen & Puukari 2013, 103). Nuoren ympärillä on yleensä monesta eri toimijasta muodostuva verkosto ja verkostossa käytetyt käsitteet ja roolien jaot olivat välillä nuorille epäselviä.

En tiedä mikä on jälkihuolto. Kyllä siitä on puhuttu että on semmosta katsotaan loppuun asti millasta se on. Se riippuu siitä kuinka hyvin opit ja kuinka paljon.

Nuori 2

Etsin netistä tietoa. Ennen kuin menin te-toimistoon, netissä oli pari videota jokka oli mun kielellä, myös te-toimisto neuvoi pari videota jota katoin, niistä oli hyötyä.

Nuori 4

Nuoret kaipaavat ohjausta eniten hyvin arkisissa asioissa. Joillakin nuorista oli enemmän keinoja löytää vastauksia ja ratkaisuja kohtaamiinsa haasteisiin, mutta kaikilla näitä keinoja ei valitettavasti ole. Nuorilla on myös hyvin erilainen koulutustausta, sillä osa nuorista on tullut Suomeen täysin lukuja kirjoitustaidottomina. Yleensä nuori haluaa hoitaa asiansa mahdollisim-

man itsenäisesti, mutta haluaa mukaansa ohjaajan lähinnä henkiseksi tueksi tilanteeseen, mikä on nuorelle vieras ja missä pitäisi selvitä mahdollisesti pelkällä suomen kielellä. Ohjauksessa on tärkeää tukea nuoren valtautumisprosessia, jossa nuoren riippuvuus ohjauksesta vähenee, nuoren omat vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät ja nuori kokee demokraattista osallistumista (Korhonen & Puukari 2013, 105).

Haluaisin oppia sen miten asuntoa vaihdetaan, miten tehdään vuokrasopimus tai miten muutetaan ylipäänsä esim muuttoilmoitus. Tai jos mä haluaisin varata ajan lääkäriin tai terveydenhoitajalle miten se tehdään. Esimerkiksi kouluasioita, miten ne hoidetaan ja miten haetaan ammatti. Kukaan ei osaa vastata.

Nuori 4

Olen saanut apua yksin asumiseen, rahankäyttöön, kalusteiden hankkimiseen, kulttuurista oppimiseen ja miten tulla toimeen yleisesti.

Nuori 1

Kaikki haastateltavat kokivat saaneensa tarvitsemaansa ohjausta ja tukea ainakin jossain vaiheessa. Pelkästään tieto siitä, että voi aina soittaa jollekin oli nuorille tärkeää. Nuorilla oli virastojen aukioloaikojen ulkopuolella käytettävissä jälkihuollon ohjaajat ja tuetun asumisyksikön ohjaajat, joihin nuoret ottivat yhteyttä tarvittaessa itse.

Ohjaajat käy kysymässä onko ongelmia ja joissakin asioissa tarvitsen apua joko ne tulee tai otan yhteyttä ja selitän asian ja saan siihen apua. Joistain asioista on ollut hyötyä. Tuntuu että on joku koko ajan joka pitää huolta ja välillä kun tulee tänne, pystyy puhumaan asioista.

Nuori 1

Jos apua tarvitsee, niin sitä pyydetään sitten. Olen saanut apua paperiasioissa sosiaalitoimesta, koulu on kertonut paljon elämästä ja olemisesta täällä. Tarvitsen vielä apua tulevaisuudessa kansalaisuuden ja passin hakemisessa. En tiedä miten sitä haetaan. Haluan hakea töihin ja kouluun. Miten voin elää, jos en mene töihin?

Nuori 2

Edellisessä vastaanottokeskuksessa meille tuotiin joka päivä perunaa. Haluaisin että minulle opetetaan ruuan laitto. Tähän voin pyytää apua ohjaajilta. En ole vielä pyytänyt apua. He tulevat kerran viikossa, heidän pitäisi auttaa papereiden kanssa. Mä en tiedä missä niiden kuuluu auttaa mua.

Nuori 3

Viranomaisprosessien hitaus on tullut nuorille tutuksi jo turvapaikkaprosessissa. Lisäksi nuoret kokevat haasteellisena erilaisten lomakkeiden ja hakemusten täyttämisen. Monelle nuorelle oli tärkeää, että joku käy hänen kanssaan läpi tulleet postit ja välillä ohjaajien tapaamisiin tullaankin isojen paperinippujen kanssa.

Suomessa asiat menee samalla tavalla eteenpäin kuin auto josta loppuu bensa. Suomessa ilmestyy koko ajan paljon papereita.

Nuori 4

Joillekin nuorille muutokset ja päätökset tulivat taas liian nopeasti, jolloin he eivät ehtineet käsitellä tapahtumia riittävästi, vaan kokivat muutoksen enemmänkin ahdistavana kuin eteenpäin vievänä. Varsinkin traumaa kokeneen asiakkaan kanssa ohjaajan on hyvä tarkkailla sekä omaa että asiakkaan vireystilaa, sillä kohtalainen vireystila tekee mahdolliseksi säilyttää ajatukset selkeinä ja antaa paremman mahdollisuuden käsitellä ahdistavia asioita. Osa haastateltavista olisi tarvinnut enemmän aikaa ja tukea uuteen tilanteeseen sopeutumisessa.

Terveys oli huono ja oli se toimenpide, sain oleskeluluvan ja muutin yksin ja edustaja lähti, kaikki tapahtui samana hetkenä. Sinä hetkenä tuli todella paljon paineita ja kyllästytti kaikki asiat ja tuli turhautunut olo. Silti kiitän Jumalaa että vuoden aikana olen päässyt eteenpäin. On toiveena että musta tulee jotain.

Nuori 4

8.3 Miltä näyttää tulevaisuus?

Kaikki haastateltavat nuoret korostivat opiskelun merkitystä tässä vaiheessa elämäänsä. Kaikille kotouttamispalveluiden 17—vuotta täyttäneille asiakkaille, jotka ovat työvoimapalveluiden käytettävissä, tehdään kotoutumissuunnitelma sekä kielitason alkukartoitus TE-toimistossa. Kotoutumissuunnitelman allekirjoittaessaan nuori sitoutuu noudattamaan suunnitelmaa. Mikäli nuori ei noudata hänen kanssaan tehtyä suunnitelmaa, menettää hän työttömyysetuuden toistaiseksi. Myös silloin, jos ilman pätevää syytä kieltäytyy sovitusta koulutuksesta tai ei aloita koulutusta ollenkaan, menettää oikeuden työttömyysetuuteen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016.)

Pitää jatkaa hyvin koulua, kaikki on koulusta kiinni että saan työpaikan ym. Koulu on tärkein. Omasta halusta kiinni.

Nuori 3

Nuorille saattaa tulla suunnitelman sitovuus joskus yllätyksenä ja esimerkiksi hakeutuminen suunnitelman ulkopuolisiin koulutuksiin voi aiheuttaa

nuorelle taloudellisia haasteita, mikäli hän menettää työttömyysetuutensa. Haastatelluista nuorista kaikki olivat tyytyväisiä saamiinsa opiskelupaikkoihin ja motivaatio opiskeluun oli suuri.

Minun pitää opiskella suomen kieltä ahkerasti. Minun pitää antaa itselleni tarpeeksi aikaa opiskella rauhassa. Ei ole helppoa jos haluaa opiskella lääkäriksi, pitää tehdä kovasti töitä.

Nuori 6

Mun haave on että olisin itsenäinen ja seisaisin omilla jaloillani enkä odottaisi keneltäkään mitään turhia odotuksia. Se lähtee siitä että valitaan eka ammatti tai lukio ja sit sen jälkeen joku puoli tai ammatti minkä alan työtä sä tuut tekemään. Haaveena joku ammatti tai työ. Mua kiinnostasi ensin rakennusinsinööri tai suunnittelija, nyt mä mietin et mitä mahdollisuuksia on.

Nuori 2

Nuoren muuttaessa ensimmäiseen omaan kotiin, laaditaan hänelle tuetun asumisen yksikössä itsenäistymissuunnitelma, jossa kartoitetaan nuoren palveluiden tarpeet ja arvioidaan nuorelle tärkeät elämänalueet, joissa nuori tarvitsee vielä tukea. Kysyttäessä nuorilta, että miten he itse näkevät itsenäistymisen merkityksen, suurin osa nuorista kertoi, että kun on tarpeeksi itsenäinen, niin ei tarvitse enää ohjaajien apua vaan pärjää omillaan. Nuorilla on suuri motivaatio pärjätä itsenäisesti elämässään, koulussa ja tulevaisuudessa työelämässä. Työllistymisen tarve on suuri, sillä monesti nuoret tarvitsevat rahaa, ei vain itselleen, vaan myös läheisilleen lähtömaassa. Nuoret toivat haastatteluissa esille, että itsenäistyminen ja pärjääminen on pääasiassa itsestä ja omasta halusta kiinni.

(itsenäistyminen) tarkoittaa minulle että pitää itsestään kuria, mahdollisuuksia enemmän mutta en halua tehdä mitään asioita mitä kadun myöhemmin enkä mennä väärille teille.

Nuori 5

Huoli perheestä kotimaassa, erityisesti siskosta koska olen perheen vanhin lapsi. Sen jälkeen kun isä kuoli niin vastuu siirtyi mulle, olin tuolloin noin 13 vuotias.

Nuori 4

(Itsenäistyminen) tarkoittaa että vie omaa elämää eteenpäin, pitää itsestään huolta, ottaa jonkun toisen siihen, perustaa perheen ja pitää siitäkin huolta, menee eteenpäin. Jossain vaiheessa on aina joku asia mihin tarvitsee toista. Meistä pidetään huolta, ollaan saatu koulupaikka. Ei voisi olla täysin itsenäinen, jos meidät jätettäisiin tähän pisteeseen eikä saataisi apua, jätettäisiin kadulle.

Nuori 1

Haastatteluissa pyysin nuoria miettimään elämänsä kymmenen vuoden kuluttua. Käytin tässä vaiheessa samankaltaista Tulevaisuuden muistelu -menetelmää, kuin mitä käytin sosiaalityöntekijöiden ja johtavan sosiaalityöntekijän haastatteluissa. Nuorten vastauksissa oli paljon eroja ja joillekin oli lähes mahdotonta eläytyä omaan elämään kymmenen vuoden kuluttua. Nuorilla saattaa olla tilanteen epävarmuuden vuoksi hankalaa pohdita tulevaisuuden suunnitelmiaan, sillä lähes kaikilla haastatelluista nuorista oli vuoden oleskelulupa Suomessa. Kaikki vaikenemisen syyt eivät aina kuitenkaan liity välttämättä nuoren pakolaistaustaan, sillä nuoren sulkeutuneisuus voi kuulua myös yleisesti nuoruuteen ja murrosikään (Björklund 2014, 57). Jotkut nuorista haaveilivat ihan ”tavallisesta” aikuisuudesta, omasta asunnosta ja työpaikasta sekä autosta. Vastauksien eroavaisuus oli kytköksissä vastaajien oleskelulupien pituuksiin.

Kymmenen vuotta on tosi pitkä aika, ei voi tietää mitä elämä tuo tullessaan. En voi sanoa mitään. Elämässä on paljon ylä- ja alamäkiä, mitä voi sanoa.

Nuori 2

(kymmenen vuoden päästä) mulla on oma kämpä ja työpaikka ja auto. Mä olen itsenäinen ja noussut omille jaloilleni.

Nuori 5

8.3.1 Juurettomuus ja ikävä

Suurin osa haastateltavista oli saman maan kansalaisia ja heitä yhdisti tietynkaltainen ”juurettomuus”, sillä he olivat viettäneet suurimman osan elämästään eri maassa, kuin missä olivat kansalaisina. Ulkopuolisuuden ja eriarvoisuuden kokemus oli merkittävän suuri ja nuorilla oli tarve saada kokea kuuluvansa jonnekin pysyvästi. Lähtömaassaan nuoret ovat kokeneet olevansa fyysisesti olemassa, mutta eivät sosiaalisesti ympäröivään yhteiskuntaan ja valtaväestöön nähden. Heillä ei ole ollut sosiaalista statusta, eikä samankaltaisia oikeuksia, kuin muilla maassa asuvilla lapsilla ja nuorilla.

Haaveilen rauhasta, hyvästä elämästä ja siitä että joskus tulevaisuudessa saa tunnustusta, että tietää mistä on ja saa kansalaisuuden, se mistä tulin, olin sielläkin ulkopuolinen. Se että saa jonkun maan kansalaisuuden, pysyvän paikan.

Nuori 1

Mä olen pienestä asti ollut maassa, missä mua ei ole hyväksytty, eikä mua ole pidetty minään, en saanut koulupaikkaa, en saanut liikkua, siellä ei saanut minkäänlaista arvoa, sä olit mitätön.

Nuori 2

Nuorten laittomalla asemalla lähtömaassa on merkittävä vaikutus heidän tilanteeseensa ja se lisää heidän yleistä haavoittuvuuttaan. Lapset ja nuoret saavat iästään riippumatta samaa syrjivää kohtelua kuin aikuiset. Syrjintää tapahtuu myös riippumatta siitä, kuinka kauan he ovat olleet maassa. Taloudellisen syrjinnän osalta nuoret eivät ole oikeutettuja lähtömaan kantaväestölle ensisijaisesti suunnattuihin sosiaalisiin etuihin, kuten terveydenhuoltoon ja maan ruokakuponkijärjestelmään. Vaikka muutama nuoret ovat käyneet koulua lähtömaassa, niin useimmat ilman huoltajaa tulleista nuorista kertovat, ettei heillä ollut pääsyä koulutukseen laitoman aseman vuoksi. Perusteluna tälle on muun muassa se, ettei valtaväestö halua omia lapsiaan näiden ”ulkopuolisten” lasten kanssa samoihin kouluihin. (UNHCR 2010.) Ulkopuolisuudella tässä tarkoitetaan lapsen valtaväestöstä poikkeavaa kansallista tai uskontoon tai heimoon liittyvää taustaa.

Haluan kansalaisuuden ja tehdä töitä ja kuulua johonkin. Mä olen syntynyt pakolaisena, tullut tänne pakolaisena ja jäänyt täällä pakolaiseksi.

Nuori 1

Mä olen ollut koko elämäni vieraassa maassa vieraana. Täällä on hyvä se että voi luottaa teihin ja voi tulla tänne ja olla täällä.

Nuori 2

Nuoret joutuvat kantamaan huolta lähtömaahan jääneistä perheenjäsenistään. Nuorella saattaa olla kovat paineet selviytyä ja työllistyä nopeasti, jotta he voisivat tukea taloudellisesti omaisiaan. (Björklund 2014, 84.) Nuoria huolestutti perheen voimavarat lähtömaassa, jossa perheen asema on heikko.

Haaveilen siitä että mun perhe elää rauhassa en mistään muusta.

Nuori 4

Suomessa ei ole huolia, mutta kotimaassa omasta perheestä on huoli. Mua auttaisi se että he olisivat rauhassa. En pysty vaikuttamaan siihen.

Nuori 3

Vuonna 2010 Ulkomaalaislakiin (301/2004) tehtyjen muutosten vuoksi perheenyhdistämistä koskevat ehdot kiristyivät. Kielteisten päätösten vuoksi moni lapsi jää pysyvästi Suomeen ilman vanhempiaan. Ulkomaalaislain 38 pykälän mukaan myönteiset perheenyhdistämispäätökset edellyttävät, että perheenkokoaja on alaikäinen päätöksentekopäivänä. Mikäli perheenkokoaja on täyttänyt hakuprosessin aikana 18 vuotta, myönteisen päätöksen saaminen on hyvin poikkeuksellista. (Työ- ja elinkeinoministeriö

2014, 23.) Lisäksi oleskeluluvan pituus ja nuoren saama status vaikuttavat siihen, että voiko hän hakea perheenjäseniään perheenyhdistämisen kautta ilman kohtuuttomia vaatimuksia liittyen perheenkokoajan eli tässä tapauksessa nuoren ansaitsemiin palkkatuloihin.

Olen huolissani perheestäni kotimaassa. Ajattelen paljon perhettäni, sillä he ovat osa minua, enkä pysty unohtamaan heitä, varsinkaan äitiäni.

Nuori 6

Ajatuksia on paljon. Joskus meen vaan käymään kävelyllä kun on liikaa ajatuksia ja mietin että onko tää aihe turha vai olenko vaan kokenut liikaa ja mietin että mitä hyödyn tästä mitä mietin. Mietin onko mun tilanne ollut niin vaikea että mietin siksi.

Nuori 1

Monet alaikäisinä ilman huoltajaa tulleista nuorista kärsivät posttraumaattisesta stressihäiriöstä, kuten unettomuudesta, painajaisista ja ahdistuneisuuden kokemuksista. Maahan saapumisen jälkeen on äärimmäisen tärkeää, että vastaanotto- ja integrointimekanismit kehitetään ottaen huomioon näiden nuorten mahdolliset traumat ja oireet. Nämä tulee ottaa huomioon myös silloin, kun palveluiden tarpeita kartoitetaan ja palveluita lähdetään toteuttamaan. Palveluiden tulee tarjota nuorille kestäviä ratkaisuja heidän vaikeaan tilanteeseensa. (UNHCR 2010.)

Lähes kolmasosa kaikista alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneista nuorista on vaikeasti traumatisoituneita tai havaittavasti oireilevia. Yleisimpiä oireita nuorilla ovat juuri unettomuus ja nukkumiseen liittyvät ongelmat, erilaiset mielialaoireet ja vaihtelevuudet, pelko, ahdistuneisuus, muistamattomuus, keskittymiskyvyn puute, oppimisen vaikeudet sekä väkivaltainen tai muuten aggressiivinen käyttäytyminen. (Björklund 2014, 61.)

Aktiivinen asioiden unohtaminen voi olla nuorelle myös keino välttää ikävistä muistoista nousevaa tuskaa. Nuoren eteenpäin pääseminen edellyttää sitä, ettei nuori jää kuitenkaan riippuvaiseksi tarjotuista palveluista ja saamastaan tuesta, vaan hän oppii selviytymään mahdollisimman itsenäisesti tunnistuen omat voimavaransa ja hyödyntäen niitä. (Björklund 2014, 61.)

Haaveilen hyvästä elämästä, menestymisestä ja eteenpäin pääsemisestä. Mä en halua ikinä palata entiseen elämään ja entisiin päiviin. Hyvään elämään Suomessa kuuluu se että saat tukea, mutta se on itsestä kiinni miten toimii. Apua pitää etsiä itse, sitä ei tarjoilla.

Nuori 5

8.3.2 Oleskeluluvan jatkuminen

Oleskelulupien pitkät käsittelyajat ovat raskaita ja aiheuttavat nuorille paljon frustraatiota. Ilman pysyvää oleskelulupaa nuoret kokivat opiskelujen ja muiden tulevaisuuden suunnitelmien tekemisen vaikeaksi, eivätkä nuoret pääse asettumaan kunnolla Suomeen. Suomi kuuluu yhtenä harvoista maista niihin maihin, jotka hoitavat alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden asioita moitteettomasti ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Silti nuoret kohtavat paljon epäluuloja ja kyseenalaistamista koskien heidän ikäänsä ja taustaansa ja joutuvat todistamaan viranomaisille puhuvansa totta. (Björklund 2014, 49.)

Minulle kerrottiin että voin luvan saatuani rauhassa asua ja opiskella Suomessa. Kerrottiin että minulla on oikeus tehdä myös töitä. Minulle kerrottiin miksi minulle myönnettiin lupa ja kuinka pitkäksi aikaa. Lupa myönnettiin vain vuodeksi, poliisi kertoi että olen saanut luvan vuodeksi ja silloin minulle sanottiin että Maahanmuuttovirasto ei pitänyt tarinaani uskottavana. Minulle ei ole käännetty päätöstä ja silloinkin kun poliisi ilmoitti, mitä päätöksessä oli, silloinkin oli vain puhe-
lintulkkkaus.

Nuori 6

Nuoret kokevat tilanteen hankalaksi myös sen vuoksi, ettei henkilöllisyyttä todistavia, luotettavia asiakirjoja ole mahdollista saada tai niistä on joutunut luopumaan matkalla Suomeen. Muutaman vuoden Suomessa viettänyt nuori saattaa kokea kulttuurisia ristiriitoja ja mitä pidempään hän on ollut yksin ilman perhettään Suomessa, sitä enemmän hän saattaa vieraantua entisestä ympäristöstään ja kulttuuristaan.

Sain luvan asua täällä, tosin se on vuosi ja se on tosi lyhyt aika. Edustaja ja sosiaaliohjaaja kertoivat, että jos käyttäytyy hyvin voi saada pidemmän oleskeluluvan ja hakea jatkohakemusta.

Nuori 5

Nuoret kokivat olevansa määräaikaisen oleskeluluvan vuoksi ”kotoutumisen koeajalla”, jolloin katsotaan, onko nuoresta mahdollista saada hyvää ja vastuullista kansalaista Suomeen. Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille nuorille pidemmän tähtäimen suunnitelman tekeminen saattaa olla vaikeata nimenomaan sen vuoksi, ettei nuoren oleskelua Suomessa ole vielä taattu.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää alaikäisinä ilman huoltajaa saapuneiden nuorten kotoutumista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä sekä selvittää näitä hyödyntäen, miten kunta pystyy vastaamaan nuorten palveluiden tarpeisiin. Tutkimuksen tulokset eivät kuitenkaan ole yleistettävissä, sillä tutkimus toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmin narratiivista haastattelua ja narratiivien analyysiä käyttäen. Tutkimuksen haastateluista saatu tieto on haastateltavan kokemukseräistä ja siitä tehty tulkinta tutkijan omaa tulkintaa, jota on tuettu tutkimukseen liittyvällä teoreettisella tiedolla, kuten aikaisemmillä tutkimuksilla ja ohjeistuksilla.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kaikki juuri täysi-ikäistyneitä ja he olivat saapuneet Suomeen 16–17-vuotiaina, joten heidän kokemuksensa eivät ole verrattavissa kaikkiin alaikäisenä ilman huoltajaa saapuviin lapsiin. Lisäksi kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat poikia, joten myöskään sukupuolten välisiä mahdollisia eroja palveluiden tarpeissa ei voida tutkia tämän tutkimuksen aineistosta.

Tutkimuksessa saadut keskeiset havainnot liittyen nuorten kotoutumiseen ja sen eri vaiheisiin liittyivät vahvasti tutkimuksen teoreettiseen viitekehukseen ja nuorten kertomuksissa oli havaittavissa samoja piirteitä kuin aikaisemmissa tutkimuksissa oli havaittu. Eroteltaessa edistävät ja vaikeuttavat tekijät, tulee ottaa huomioon tutkimuksen tekijän mahdollinen oma näkökulma ja tulkinta mietittäessä havaintojen yleistettävyyttä. Sama asia saattaa näyttäytyä toisen tulkitsemana kotoutumista edistävänä tekijänä, kun taas toinen saattaa tulkita sen vaikeuttavaksi. Nuorten kertomuksissa oli paljon samankaltaisuuksia, mikä osaltaan helpotti johtopäätöksien tekemistä ja tutkimuskysymyksiin vastaamista.

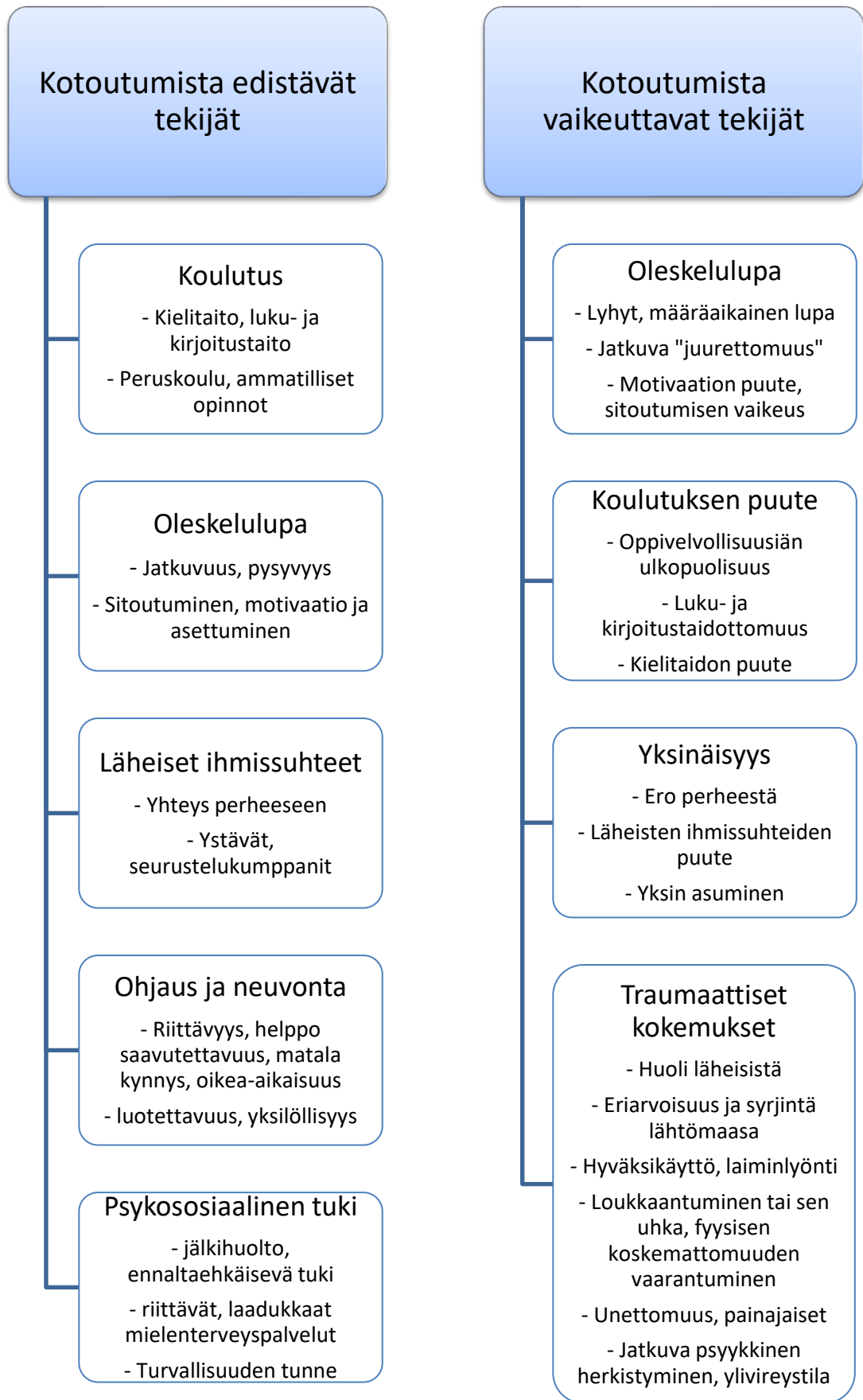
Tutkimusaineistoa läpi käytäessä nousi muutamia yleisimpiä ja selkeitä tekijöitä nuorten kotoutumista edistäviksi ja vaikeuttaviksi tekijöiksi. Näistä tekijöistä oli tunnistettavissa yhteys yleisesti nuoruuteen elämänvaiheena ja tätä kautta ilmeneviin, nuorille tyypillisiin vahvuuksiin ja haasteisiin. Kohderyhmän taustat toivat kuitenkin esille myös jotain erityisen tuen tarpeita, jotka liittyivät pääasiassa juuri näiden nuorten historiaan lähtömaassa ja matkalla Suomeen sekä nykyiseen asemaan Suomessa.

9.1 Yhteenveto alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijanuorten kotoutumista edistävästä ja vaikeuttavista tekijöistä

Poimin aineistosta kotoutumisen kannalta merkittävät edistävät ja vaikeuttavat tekijät. Keskityn erityisesti näihin tekijöihin pohtiessani Hämeenlinnan kaupungin palveluita ja niiden kehittämistä nuorten kanssa tehtävässä työssä.

Kotoutumisen kannalta edistävinä tekijöinä nähdään erityisesti **nuorten oikea-asteinen koulutus, oleskeluluvan jatkuvuus, läheiset ihmissuhteet, riittävä matalan kynnyksen ohjaus ja neuvonta sekä psykososiaalinen tuki**. Kotoutumista vaikeutti vastavuoroisesti **oleskeluluvan määräaikaisuus ja tähän liittyvä ”juurettomuus”, koulutuksen puute, sosiaalisten suhteiden pinnallisuus ja yksinäisyys, huoli perheestä sekä traumaattiset kokemukset**. Tekijöissä ja niiden vaikutuksissa on paljon yksilöllisiä eroja liittyen nuoren omiin valmiuksiin ja voimavaroihin.

Havainnollistaakseni tuloksia edistävästä ja vaikeuttavista tekijöistä, olen tehnyt näistä kaavion ja avannut siihen vielä tarkemmin tekijän sisältöä (Kuva 2).

Kuva 2. Kotoutumista edistävät ja vaikeuttavat tekijät

9.2 Teoria tukemassa johtopäätöksiä

Etsimäni teorian avulla tuen haastatteluista tekemiäni havaintoja ja yhteenvedoa edistävistä ja vaikeuttavista tekijöistä. Havaintoja tukeva teoria ei tule esille opinnäytetyössä pelkästään tässä osiossa, vaan olen hyödynnänyt teoriaa myös analysoidessani haastatteluja suorien lainauksien yhteydessä. Lisäksi tutkimuksen alussa olen esitellyt tutkimuksen kannalta merkittävä teoreettinen viitekehys, jossa olen avannut enemmän kohderyhmää ja palveluiden vaiheita Suomeen saapumisesta kuntapaikan saamiseen ja sen jälkeen.

Ensimmäinen johtopäätökseni oli koulutuksen tärkeys nuorten kotoutumista edistävänä tekijänä ja vastavuoroisesti sen puute vaikeuttavana tekijänä. Tämä saattaa näyttäytyä itsestään selvänä tekijänä, mutta koulutusta ei tule pitää aina ongelmattomana kotoutumisen edistäjänä. Oikeanlainen, nuorelle hänen omiin tarpeisiinsa vastaava koulutus edesauttaa nuorta kotoutumisessa, mutta koulutukseen ohjautumisessa ja sen jatkumisessa saattaa olla suuria eroja.

Nuorilla on suuri motivaatio pärjätä mahdollisimman hyvin ja itsenäisesti omassa elämässään, opinnoissaan ja tulevaisuuden työelämässä. Koulutus on tähän sekä keino että päämäärä. Se on keino päästä työelämään, mutta sillä on myös itseisarvo. Nuorille koulutus ei ole aina ollut itsestään selvää yhteiskunnan tukemaa ja perusoikeuksiin kuuluvaa. Lähtömaassaan nuoret ovat saattaneet joutua koulutuksen ulkopuolelle syrjinnän seurauksena. (Björklund 2014, 40.)

Myös Suomessa koulunkäynnin aloittaessaan yksin jäämisen ja syrjäytymisen riski on suuri silloin, jos nuori ei syystä tai toisesta jaksakaan käydä koulutuspolkuaan sovitusti loppuun. Opiskellessaan nuori luo samalla sosiaalisia verkostoja opiskelukavereihinsa. Syrjäytyessään koulusta, nuori syrjäytyy myös näistä tärkeistä verkostoistaan. (Björklund 2014, 40.)

Vain osa nuorista pystyy toimimaan ja ajattelemaan rationaalisesti ja riittävän itsenäisesti. Kun vasta maahanmuuttaneelta ja koulutuksen aloittaneelta nuorelta kysyy hänen juuri oppimallaan kielellä, että mitä jatko-suunnitelmia nuorella on kouluttautumisen suhteen, ei voida olettaa, että hän olisi heti tietoinen suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, koulutusvaihtoehdoista tai omista resursseistaan suhteessa koulutuksen vaatimuksiin (Björklund 2014, 40.) Nuori saattaa ilmoittaa haluavansa lääkäriksi, sillä hän haluaa auttaa ihmisiä tai insinööriksi, joka työskentelee ravintolalalla.

Kotoutumisprosessissa joustavat koulutusratkaisut ja yksilöllisesti räätälöidyt opintopolut ovat erittäin tärkeitä. Nykyajan nuorille asetetut vaatimukset ovat kovat, päällimmäisenä kuitenkin kohderyhmään kuuluvilla nuorilla on oppia suomen kieltä mahdollisimman hyvin ja suorittaa perus-

koulun oppimäärä kahdessa vuodessa. Ammatillisiin opintoihin hakeutuessa nuoret ovat väkisinkin eriarvoisessa asemassa verrattaessa esimerkiksi kantaväestön nuoriin, jotka ovat suorittaneet peruskoulun yhdeksän vuoden aikana ja joiden äidinkieli on suomi. Vaikka aikuisten maahanmuuttajien perusopetuksessa on vähemmän pakollisia aineita kuin oppivelvollisuusikäisten peruskoulussa, se on kuitenkin laajuudessaankin työläs maahanmuuttajalle. (Björklund 2014, 39.)

Nuorten hakeutuessa kotoutumisajan koulutukseen, saattaa nuorten hyvä suomen kielen taito ”hämätä” ja näin he saattavat päätyä todellista osaamistaan vastaamattomaan, liian haastavaan koulutukseen. Nuori saattaa olla luku- ja kirjoitustaidoton ja hänellä saattaa olla suuria keskittymisen vaikeuksia, vaikka hän olisi oppinut jo puhumaan melko hyvää suomea. Tämän vuoksi koulutuspaikkaa ei tulisi koskaan perustaa pelkän puhutun kielen osaamisen varaan. Liian vaikeaan koulutukseen jouduttuaan, nuori saattaa turhautua ja keskeyttää opinnot, menettää työttömyysetuudet ja pahimmassa tapauksessa syrjäytyä jäädessään yksin.

Seuraavaksi kotoutumiseen vaikuttavaksi tekijäksi valikoitui nuoren saama oleskelulupa. Oleskeluluvan lyhytaikaisuus, perustelu yksilöllisellä inhimillisellä syyllä ja nuoren tietämättömyys mahdollisuuksistaan saada jatkoa oleskeluluvalleen, vaikeuttivat kotoutumista merkittävästi. Pidemmän luvan saaneet nuoret olivat motivoituneempia miettimään tulevaisuuttaan pidemmälle. Pelko omaan maahan palauttamisesta ei lakkaa, koska määräaikainen lupa myönnetään siksi, että käännytystä ei ole yksilöllisistä syistä, kuten alaikäisyydestä johtuen mahdollista toteuttaa. Epävarmuus ja tietämättömyys tulevaisuudesta lisäävät pelkoa, ahdistusta ja huolta oman maan tapahtumista ja niiden vaikutuksista, mikäli joutuu palaamaan.

Nuoret toivat esille ”juurettomuuteen” ja kokemaansa eriarvoisessa asemassa olemiseen liittyviä ongelmia. Oleskeluluvan määräaikaisuus ja aina vain vuoden kestävät jatkoluvat eivät edesauta nuoren asettumista Suomeen. Nuoret kokivat, että heitä testataan ja he ovat niin sanotusti ”koeajalla” Suomessa. Heidän mielikuvissaan hyvin käyttäytyvät ja menestyvät nuoret palkitaan lopuksi pysyvällä oleskeluluvalla ja huonosti käyttäytyneet lähetetään takaisin kotimaahan. Tästä aiheesta oli vähiten löydettävissä tutkittua tietoa, sillä monella Suomeen tulleella nuorella on vielä jatkolupahakemus vireillä eikä päätöksistä saa vielä luotettavaa otantaa.

Eniten teoreettista aineistoa löytyi nuorten sosiaalisten suhteiden merkityksestä, sillä tässä kohderyhmän nuoret eivät poikkeakaan mitenkään merkittävästi kantaväestön nuorista. Useimmilla alaikäisenä ilman huoltajaa tulleista nuorista ei ole perhettä tukenaan Suomessa, sillä perheenyhdistämisestä on tehty lainsäädännöllisesti vaikeaa, ellei lähes mahdotonta. Tässä tapauksessa nuori joutuu aloittamaan alusta elämänsä sosiaalisen turverkon luomisen. Ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja muut auttajat ovat keskei-

sessä asemassa nuoren elämässä, sillä nämä saattavat korvata ainakin osittain nuorelta puuttuvan perheen antamaa tukea elämän perustarpeiden ja arjesta selviytymisen haasteissa. (Björklund 2014, 82.)

Ilman huoltajaa tulleille nuorille, siinä missä muillekin nuorille, on tärkeää kuulua ”johonkin”. Nuoret haluavat kokea menestymistä, olla täysivaltaisina toimijoina omassa elämässään ja sosiaalisessa yhteisössään. Ystäväpiiri ja aluksi erityisesti omanmaalaiset nuoret ovat erityisen tärkeitä ilman huoltajaa tulleelle nuorelle, joka kaipaa rinnalleen samaa kokeneita verstaistukijoita. (Björklund 2014, 71.)

Jotkut nuorista olivat muodostaneet läheisiä ystävyysuhteita samaan aikaan saapuneiden muiden nuorten kanssa. Nämä ystävyysuhteet paikkasivat osaltaan nuorten eroa omasta perheestään. Joillakin nuorilla oli ollut suomalaisia seurustelukumppaneita ja näiden merkitys korostui nuorille kotoutumisen kannalta kielitaidon nopealla oppimisella ja suomalaiseen kulttuuriin tutustumisella.

Kotoutumisen kannalta merkittävää on myös nuoren psyykinen jaksaminen. Traumatisoivassa tilanteessa henkilö on saattanut nähdä tai kokea tapahtuman, joka on liittynyt kuolemaan, vakavaan loukkaantumiseen tai sen uhkaan, tai oman tai muiden fyysisen koskemattomuuden vaarantamiseen. Traumatisoivan tapahtuman jälkeen on tavallista, että tapahtuman kokijalla ilmenee erilaisia stressioireita, jotka haittaavat hänen kykyään toimia arjessa ja sosiaalisissa suhteissa ongelmitta. Traumatisoitunut henkilö saattaa kokea traumaattiset tapahtumat uudelleen, kuten voimakkaat muistikuvat, hetkelliset takauamat ja tapahtuneeseen liittyvät painajaiset osoittavat. Oireena voi ilmetä myös traumatisoituneen henkilön halua vältellä traumaan liittyviä tilanteita, keskusteluja ja jopa ajatuksia. Traumatisoitumiseen liittyy vahvasti myös kykenemättömyys muistaa tarkalleen traumatisoitumisen aiheuttaneita tapahtumia, traumatisoituneen jatkuva psyykinen herkistyminen tai ylivireystila. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 13.)

Todella merkittävä osa ilman huoltajaa tulleista nuorista kärsii vakavista uniongelmissa. Nukahtamisvaikeudet, painajaiset ja yksinäisyys saattavat mahdollistaa nuorelle vain parin tunnin yöunet. Traumatisoituessaan nuoren reagoitiherkkyys saattaa turtua, jolloin esimerkiksi positiiviset tunteet saattavat vähentyä tai laimentua siitä, mitä ne olivat ennen traumaa. Pitkittyessään kehon ylivireystila on tyypillinen traumakokemuksen jälkitila. Ylivireystila voi ilmetä esimerkiksi niin, että nuoren on vaikea nukahtaa tai pysyä unessa. Traumatisoituneelle nuorelle ahdistus ja ahdistuneisuushäiriöt, ärtyneisyys, vihanpurkaukset, keskittymisvaikeudet ja jatkuva vaarullaan oleminen ovat tyypillisiä oireita. (Strandholm & Ranta 2013, 24.)

Traumat jaetaan tyyppin 1 ja tyyppin 2 traumoihin. Ykköstyypin traumassa tarkoitetaan yleensä yksittäistä tapahtumaa, joka on niin voimakas, etteivät normaalit puolustuskeinot riitä sen käsittelyyn. Kakkostyyppin traumat

taas syntyvät pitkäaikaisista tai toistuvista, jatkuvista traumakokemuksista. Tällaisia kakkostyyppin traumoja voivat olla esimerkiksi toistuva seksuaalinen hyväksikäyttö tai kaltoinkohtelu. Myös tilanteiden uhkaavuudessa, toistuvuudessa ja uhrin ja tekijän välisessä suhteessa on trauman oireiston vakavuuteen vaikuttavia eroja. (Strandholm & Ranta 2013, 25.)

Kuten kaikilla nuorilla, myös ilman huoltajaa tulleilla nuorilla on kuitenkin omia henkilökohtaisia suojatekijöitä. Näitä tekijöitä voivat olla muun muassa älykyys, leppoisa luonne, selviytyminen, ongelmanratkaisukyky ja uskonnollisuus. Perheeseen liittyvät tekijät ovat nuoren emotionaalinen suhde ainakin toiseen vanhempaan tai sisarukseen sekä heiltä saatu tuki. Myös muut läheiset suhteet ihmisiin ja instituutioihin, kuten kouluun, ohjaajiin, viranomaisiin tai järjestöihin tukevat nuorta emotionaalisesti. Näiden merkitys korostuu varsinkin silloin, kun nuoren perhe on kadonnut tai perheenjäsenet kuolleet. (Björklund 2014, 63.)

Aikuisena ohjaajana nuoren kanssa joutuu välillä ottamaan vastaan kaikenlaisia tunteita ja nuoren paha oloa. Nuori on kokenut elämässään paljon menetystä ja merkittävien suhteiden katkeamista, joten luottamuksen ansaittuaan nuoren kanssa työskentelevä aikuinen ohjaaja saattaa saada osansa näistä menetyksistä. Tämä nuoren pahan olon purkaminen tulisi kuitenkin ottaa rauhallisesti vastaan ja tukea nuorta asiassa eteenpäin pääsemisessä.

Vaikeissa tilanteissa elävien nuorten kanssa työskentelevät ohjaajat saattavat kokea välillä sijaistraumatisoitumista ja tällöin työyhteisön ja esimiehen antaman tuen merkitys korostuu. Työntekijöillä tulisi olla mahdollisuus saada myös tarvittaessa yksilötyönohjausta vaikeiden asioiden purkamiseen. Vaikka ilman huoltajaa tulleet nuoret ovat usein uskomattoman vahvoja, tarvitsevat he paljon tukea haasteellisessa elämäntilanteessaan.

Tästä päästäänkin seuraavaan, viimeisenä tarkasteltavaan kotoutumista edistävään tekijään, nimittäin nuorten ohjaukseen ja neuvontaan. Nuorten ohjauksen tarve on hyvin yksilöllistä. Joillekin nuorille avun pyytäminen ensisijaisesti muilta nuorilta tuntui luontevammalta kuin avun pyytäminen ohjaajilta. Nuoret ajattelivat, että ohjaajilta pyydetään apua vasta kun ongelma on jo ilmennyt.

Nuorten ohjauksen tulisi kuitenkin painottua ennaltaehkäisevään työhön, joka ei ole riippuvaista nuoren omasta aktiivisuudesta hakeutua avun piiriin. Monesti muutenkin aktiivisemmat ja pärjäävimmat nuoret pyytävät enemmän apua ohjaajilta kuin ne nuoret, joille ohjauksen tarve on suurempi ja riski syrjäytymiselle merkittävä.

Nuorten saamista palvelusta kotoutumisajalla on säädetty laissa. Laki kotoutumisen edistämisestä toimii perustana kunnan tekemälle kotouttamistyölle. Lain tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan

toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 § 1.)

Kuten kaikille kotoutumisajalla oleville pakolaisille, myös nuorille tehdään alkukartoitus. Alkukartoituksessa arvioidaan alustavasti työllistymis-, opiskelu- ja muut kotoutumisvalmiudet sekä kielikoulutuksen ja muiden kotoutumista edistävien toimenpiteiden ja palvelujen tarpeet. Alkukartoituksessa selvitetään tätä tarkoitusta varten tarvittavassa laajuudessa aikaisempi koulutus, työhistoria, kielitaito sekä tarvittaessa muut työllistymiseen ja kotoutumiseen vaikuttavat seikat. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 § 9.)

Alkukartoituksen täysi-ikäiselle tekee Työ- ja elinkeinotoimisto. Kunta laatii alaikäisen maahanmuuttajan kanssa kotoutumissuunnitelman, jos siihen on alaikäisen yksilöllisistä olosuhteista johtuva tarve. Alaikäiselle ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 § 15.)

Ilman huoltajaa olevan lapsen tai nuoren, jolle on myönnetty oleskelulupa hänen haettuaan Suomessa alaikäisenä kansainvälistä suojelua, tai joka on otettu Suomeen ulkomaalaislain 90 pykälässä tarkoitettussa pakolaiskiintiössä, hoiva, huolenpito ja kasvatus järjestetään perheryhmäkodissa, tai tuetun perhesijoituksen avulla, taikka muuten tarkoituksenmukaisella tavalla. Edellä tarkoitettu lapsi tai nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä, kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 § 27.)

Hämeenlinnassa on päätetty järjestää näille nuorille jälkihuoltoa tukitoimenpiteenä siihen saakka, kunnes he täyttävät 21 vuotta. Jälkihuollosta on tehty ostopalvelusopimus Valtion koulukotien kanssa ja sitä tuottaa Hämeenlinnassa Harvialan yksikkö. Ostopalvelusopimukseen kuuluu tuetun asumisen yksikkö sekä jälkihuolto jo kuntaan omaan asuntoon muuttaneille nuorille. Jokaisella nuorella on oma nimetty sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanoton yksikössä.

Ohjauksen tarve korostuu erityisesti silloin, kun nuori muuttaa ensimmäiseen omaan asuntoon. Tässä vaiheessa tulisi aina nähdä nuoren edun kannalta merkittävät tekijät, kuten turvallisuus, psykososiaaliset valmiudet asua yksin ja itsenäiseen elämiseen tarvittavien käytännön asioiden hoitaminen. Nuoret tarvitsevat paljon ohjausta perusarjen askareissa ruuanlaitosta siivoamiseen, pyykinpesuun, asumisen hyviin käytänteisiin, talouden hallintaan ja alkuvaiheessa oikeutettujen etuuksien hakemiseen ja ymmärtämiseen. Mikäli asioiden hoitamista vaikeuttaa vielä nuoren kokemat traumatisoivat kokemukset, voi ohjauksen tarve olla välillä hyvinkin intensiivistä. Nuoret toivat esille monesti ohjaajien saavuttamisen tärkeyden ja he kokivat hyvänä sen, että avun saaminen ei riipu virastojen aukioloajoista, vaan myös ilta-aikaan ja viikonloppuisin sai tarvittaessa apua.

Nuorten tasapainoinen kehitys edellyttää aivan samoja asioita kuin kaikkien muidenkin nuorten, vaikka heidät saatetaan heidän taustansa vuoksi mieltää jo varttuneiksi ja omillaan selviytyviksi itsenäisiksi toimijoiksi. Suomalaisessa kulttuurissa perhe turvaa usein jäsenilleen monia voimavaroja asunnosta, rahoista ja perustarvikkeista lähtien. Tultuaan yksin vieraaseen kulttuuriin, nuori saattaa huomata konkreettisesti, mistä kaikesta hän on joutunut luopumaan. (Yhteiset Lapsemme ry 2011, 45.)

Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten näkökulmasta valtion olisi hyvä linjata vielä kuntien tarjoamien palveluiden yhdenvertaisuudesta, sillä tällä hetkellä kunnilla ei ole lakiin sidottua velvollisuutta järjestää esimerkiksi jälkihuollon palveluita ilman huoltajaa tulleille nuorille, mikäli heillä ei ole entuudestaan lastensuojelun asiakkuutta ja oikeutta jälkihuoltoon tämän kautta.

Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet nuoret nähdään valtakunnallisesti haavoittuvassa asemassa olevina nuorina, joilla on erityisen tuen tarve vielä täysi-ikäistyttyään. Näille nuorille ei aina riitä pelkästään kunnan tarjoamat peruspalvelut, eikä nuoren tulisi joutua jälkihuollon palveluiden suhteen eriarvoiseen asemaan esimerkiksi muuttaessaan toiseen kuntaan.

9.3 Johtopäätösten hyödyntäminen kunnan sosiaalipalveluissa nuoren kotoutumisajalla

Kaikenlaisessa toiminnan kehittämisessä ja uudistamisessa on aina hyvä muistaa säilyttää myönteinen suhtautuminen kehittämistä kohtaan, kehittäjän omien intressien sijaan kohderyhmän tai kehityskohteena olevien palveluiden tarpeet ja kehittämisen inhimillisuus. Aina kehitys ei etene halutulla tahdilla ja tavalla, mutta syllisten etsimisen sijaan tulisi etsiä ratkaisuja. Tämä vaatii eri toimijoilta kykyä toimia hyvässä yhteistyössä avoimesti ja ratkaisukeskeisesti. Kun kaikilla toimijoilla on sama tavoite, sujuu kehittäminenkin paremmin.

Kehittämisideoita ilman huoltajaa tulleiden nuorten kanssa tehtävään työhön tuli esille sekä työntekijöiden ja nuorten haastatteluista, että myös aiheeseen liittyvistä aikaisemmista tutkimuksista. Vertaan näitä ideoita Hämeenlinnan kaupungin Pakolaisten vastaanotossa tehtävään kotouttamistyöhön sekä ostopalvelusopimuksella järjestettyyn tuettuun asumiseen ja jälkihuoltoon. Kehittämisideat liittyivät nuorille järjestettäviin mielenterveyspalveluihin, nuoren siirtymiseen tuetun asumisen yksiköstä omaan asuntoon, palveluiden jatkuvuuteen, verkostoyhteistyöhön sekä palveluiden vaikutusten seurantaan.

Mielenterveyspalveluiden kehittämisessä ongelmallisena nähtiin erityisesti alaikäiset palveluiden tarvitsijat, joille yleisiin terveyspalveluihin, kuten nuorten terveysneuvontapisteeseen tarvittaisiin lisää jatkopolkuja. Eri-

tyisesti ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä järjestäviä tahoja tarvittaisiin nuorten kanssa enemmän. Tämänkaltaisen palvelun tuottajalta odotetaan osaamista kohderyhmän erityispiirteistä, kotouttamisesta ja kulttuurisensitiivistä lähestymistapaa. Mielenterveyspalveluissa tarvitaankin lisää monikulttuurista osaamista. Hämeenlinna on mukana valtakunnallisessa mielenterveystoimien kehittämishankkeessa (Paloma), jonka työ tulee lisäämään mielenterveyspalveluiden valmiuksia tukea maahanmuuttajia (Hämeenlinnan kaupunki 2016).

Sosiaalipalveluissa ennaltaehkäisevää työtä voidaan parantaa kohdistamalla enemmän esimerkiksi yksikön sosiaaliohjauksen ja opastuksen resursseja nuorten kanssa tehtävään työhön. Säännölliset tapaamiset mahdollistavat ongelmien tunnistamisen ja niihin puuttumisen ajoissa. Sama koskee jälkihuollon ja tuetun asumisen yksikössä tehtävää nuorten ohjausta. Mielenterveyden kannalta elämänhallintaan ja omiin voimavaroihin voi saada tukea jo hyvin arkisissa asioissa opastamisessa eikä mielenterveystyötä tule mieltää aina pelkästään traumojen tai muiden jo olemassa olevien mielenterveysongelmien hoitamiseksi. Näihin vakavimpiin ongelmiin nuoren tulee saada asianmukaista hoitoa terveyspalveluiden kautta.

Nuoren muuttaessa ensimmäiseen omaan asuntoon tuetun asumisen yksiköstä, tulee siirto tapahtua mahdollisimman suunnitelmallisesti ja tuestusti. Nuoren itsenäistymiseen tähtäävä siirtopalaveri tulisi järjestää hyvissä ajoin ennen kuin nuori täyttää 18 vuotta. Täysi-ikäistyessään nuorella ei välttämättä ole enää mitään intressejä odottaa viranomaisten palaveria, vaan heillä saattaa olla kova kiire päästä muuttamaan jo omaan asuntoon ja aloittamaan oma itsenäinen elämä, riippumatta siitä, millaiset valmiudet tähän on. Tässä vaiheessa muuttoa ei voida myöskään enää esittää, sillä nuori on täysi-ikäisenä täysivaltainen toimimaan itsenäisesti.

Sosiaalityöntekijät ehdottivat haastattelussa, että nuoren siirtopalaveriin osallistuisi tarvittaessa myös laajempi verkosto. Oleskeluluvan ja kuntapaikan saannin jälkeen tulee kuitenkin olla selkeää, kuka toimii verkoston koollekutsujana ja millä aikataululla palaveri siirrosta tulisi järjestää. Siirtopalaverissa voisi olla mukana nuoren, kunnan sosiaalityöntekijän ja tuetun asumisen yksikön ohjaajan lisäksi esimerkiksi jälkihuollon ohjaaja, sosiaaliohjaaja, nuoren läheinen, opettaja tai terveydenhoitaja. Siirtopalaverissa tulee aina olla nuoren äidinkieltä puhuva tulkkki. Siirtopalaverissa sovituista käytännöistä olisi hyvä saada kirjallinen dokumentti, joka jäisi nuorelle itselleen ja jonka tarvittaessa näkisivät nuoren kanssa työskentelevät tahot. Käytäntöihin olisi hyvä palata uudestaan silloin, kun muutto omaan asuntoon tulee ajankohtaiseksi. Siirtopalaverin yhteydessä nuoren kanssa voitaisiin kartoittaa nuoren itsenäistymiseen tarvittavia valmiuksia ja tehdä suunnitelma myös näiden valmiuksien vahvistamisesta ennen muuttoa.

Nuorille tarjottujen palveluiden jatkuvuudella on suuri merkitys myös palveluiden vaikutuksia ja kehittämistä tutkittaessa. Nuorilla tulisi olla enemmän säännöllisiä, vakiintuneita palveluita kuten ryhmätoimintaa eri teemoilla, harrastustoimintaa ja vertaistukea tai ammatillisen tukihenkilön tarjoamaa intensiivisempää ja jalkautuvampaa tukea.

Kokeiluluontoisista ”tempauksista” tai määräajan kestävästä ryhmistä tulisi luopua ja hakea jotain pidempiaikaisempaa. Toiminnan jatkuminen mahdollistaa sen kehittämisen ja tarpeeseen vastaamisen paremmin. Ryhmätoiminnassa hyvin ryhmäytyneet ryhmät saattaa muodostua nuorelle tärkeäksi tukiverkostoksi ja ryhmätoiminnan päätyminen merkitä tärkeiden ihmiskontaktien menettämistä. Ryhmätoimintaa tulee kuitenkin muistaa kehittää nuorten intressien mukaisesti yhdessä nuorten kanssa, eikä ohjaajien omien mieltymysten mukaan.

Hämeenlinnassa nuoren ympärillä toimii palveluiden tuottamisen näkökulmasta suuri moniammatillinen verkosto. Työnjako verkoston sisällä tulee olla selkeää ja johdonmukaista. Mikäli verkoston toimijatkaan eivät aina tiedä mitä omaan työnkuvaan ja rooliin suhteessa nuoreen kuuluu, niin miten voidaan olettaa, että nuori itsekään aina tietäisi keneltä mihinkin ongelmaan tulisi pyytää apua. Tämänkin vuoksi nuorella olisi hyvä olla aina kokemus siitä, että avun pyytäminen kaikilta tahoilta voi tapahtua hyvin matalalla kynnyksellä. Kynnys ottaa yhteyttä viranomaiseen tämän muuttaman tunnin soittoajalla voi olla suurempi kuin laittaa vaikka viestiä mobiilisolvelluksen kautta ohjaajille heti avuntarpeen ilmetessä. Tämä ei tarkoita kuitenkaan, että nuoren tulisi saada heti opastusta, vaan ohjaaja voi myös ilmoittaa palaavansa asiaan myöhemmin uudelleen.

Toimijoiden verkostossa yhteistyön merkitys on suuri. Tähänkin tulisi löytää vakiintuneita käytänteitä esimerkiksi säännöllisillä verkostotapaamisilla. Tällä hetkellä kaupungin Pakolaisten vastaanotto tapaa kerran kuukaudessa Harvialan tuetun asumisen yksikön ja jälkihuollon ohjaajia parin tunnin mittaisessa yhteistyötapaamisessa. Tapaamisissa käydään läpi yleisiä käytäntöjä sekä tapauskohtaisia asiakasasioita. Nuoren kanssa toimiva verkosto on kuitenkin kokonaisuudessaan paljon laajempi ja olisi hyvä järjestää verkostotapaamisia myös muiden nuorten kanssa toimivien tahojen kanssa.

Hämeenlinnassa kokoontuu tällä hetkellä monikulttuuriryöhön painottuva verkosto noin kerran kuukaudessa. Verkoston nimi on ”Monikulttuuriset aamukahvit” ja siihen kuuluu edustusta kaupungin työntekijöistä, valtiolta ja kolmannelta sektorilta. Vastaavanlaisen verkoston voisi kerätä alaikäisenä ilman huoltajaa tulevien nuorten kanssa työskentelevistä tahoista. Verkostotapaamiset ovat avoimia eri toimijoille, mutta sinne voitaisiin kutsua erityisesti edustusta kotoutumiskoulutuksesta, nuorisopalveluista, terveyspalveluista, nuorisjärjestöistä, tuetun asumisen yksiköstä, jälkihuollosta ja Settlementistä. Verkoston voisi kutsua koolle Pakolaisten vastaanotto, mutta tapaamisia järjestettäisiin vuorotellen eri toimijoiden luona.

Verkoston ylläpitämisessä voitaisiin käyttää esimerkiksi sosiaaliohjauksen resursseja. Myös nuoret voisivat halutessaan tulla mukaan verkostoon kertomaan itse, millaisia palveluita haluaisivat verkoston tuottavan.

Palveluiden tuottamisessa olennaista on myös niiden vaikutusten seuranta. Nuoren kanssa tehdään paljon kartoituksia ja suunnitelmia, joissa sovitaan tarvittavista toimenpiteistä ja joihin nuoren odotetaan myös itse sitoutuvan. Kotouttamispalveluissa pakolaisnuorten kotoutumissuunnitelmaa tarkistetaan vähintään kahdesti vuodessa, mutta tarvittaessa useammin. Kotoutumissuunnitelma vastaa osaltaan lastensuojelussa tehtyä jälkihuoltosuunnitelmaa.

Suunnitelmien tekemisen ei tulisi olla vain lakisääteisiä velvoitteita, vaan suunnitelmilla tulisi olla nuoren elämään myös konkreettinen kotoutumista ja itsenäistymistä edistävä vaikutus. Kaikenlaisten suunnitelmien lopuksi olisi hyvä tehdä yhdessä nuoren kanssa konkreettinen toimintasuunnitelma, miten haluttuihin tavoitteisiin voidaan päästä ja milloin suunnitelman toteutumista tarkastellaan uudelleen ja arvioidaan nuoren kanssa käytettyjen keinojen toimivuutta.

Ilman huoltajaa tulleet nuoret tarvitsevat traumaattisten kokemusten jälkeen runsaasti tukea ja opastusta, jotta pääsevät kotoutumisensa alkuun. Sosiaaliohjauksen näkökulmasta työ nuorten kanssa ei ole pelkästään opastusta ja neuvontaa, vaan se on myös kasvatusta. Nuorten osallistamisessa on erilaisia tasoja ja tapoja. Vähäisin osallistamisen aste on pelkästään palveluista tiedottaminen, jolloin asiakkaat ovat lähinnä tiedon saajia. Konsultaatiossa, mitä käytetään usein juuri erilaisten suunnitelmien tekemisessä, he kertovat palvelutarpeistaan ja toiveistaan. Nuoret voidaan kuitenkin ottaa mukaan myös suunnittelemaan ja kehittämään palveluja ja tätä tulisi hyödyntää enemmän myös kotoutumispalveluiden kehittämisessä. Pakolaisten vastaanoton tärkeä tehtävä on välittää kotoutumiseen liittyvää osaamista muille palvelualueille (Hämeenlinnan kaupunki 2016).

10 POHDINTA JA ARVIOINTI

Tässä opinnäytetyötutkimukseni viimeisessä kappaleessa pohdin tutkimuksen kautta saatuja tuloksia ja arvioin tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista. Pohdin myös tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä aineiston hankinnan- että analysoinnin näkökulmasta. Lisäksi pohdin tulkin käytön merkitystä tutkimusta tehtäessä ja mahdollisia aiheita jatkotutkimuksille.

Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esille alaikäisinä ilman huoltajaa tulleiden nuorten kotoutumisen kannalta edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä ja pohtia erityisesti kunnan sosiaalipalveluiden roolia palveluiden järjestä-

jänä nuorten kotoutumisajalla. Aineistoa halusin kerätä sekä nuorten oma-kohtaisista kokemuksista, että asiantuntijoiden näkökulmista aiheeseen. Tutkimusmenetelmäksi valitsin narratiivisen tutkimuksen menetelmät eli narratiivisen haastattelun ja narratiivien analyysin sekä sisällönanalyysin. Analyysissä lähestyin aineistoa fenomenologis-hermeneuttisesta näkökulmasta.

Aineistoa läpikäydessäni redusoin aineistosta keskeisimmät tekijät nuorten kotoutumisen kannalta ja jaottelin nämä kotoutumista edistäviin ja vaikeuttaviin tekijöihin. Kotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä valitsin yhdeksän tekijää läheisempään tarkasteluun. Valintaan vaikutti tekijöiden esiintyvyyden yleisyys aineistossa. Näiden tekijöiden pohjalta lähdin miettimään teoreettista aineistoa hyödyntäen vastauksia tutkimuskysymyksiini siitä, minkälaisia palvelutarpeita alaikäisinä ilman huoltajaa tulleilla turvapaikanhakijataustaisilla nuorilla on.

Tämän jälkeen redusoin sekä työntekijöiden että nuorten haastatteluista esille tulleita palvelutarpeita nuorten kotoutumisajalla ja pohdin palveluiden kehittämistä kunnan sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta. Tässä vaiheessa tuli esille myös palvelutarpeet erityisesti nuoren itsenäistyessä tuetusta asumisesta omaan asuntoon ja jälkihuollon merkitys täysi-ikäisen nuoren elämänhallinnan kannalta. Tällä tavoin pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini; miten kunta pystyy vastaamaan nuorten palvelutarpeisiin ja minkälaista verkostoyhteistyötä palveluiden tuottaminen vaatii, millä tavoin nuorten asema palveluiden käyttäjinä muuttuu täysi-ikäistymisen myötä ja mitkä tekijät edistävät ja vaikeuttavat nuorten kotoutumista.

Mielestäni pystyin vastaamaan saamani aineiston avulla tarpeeksi kattavasti valitsemiini tutkimuskysymyksiini. Löysin aineistosta helposti kotoutumisen kannalta edistävät ja vaikeuttavat tekijät ja tunnistin palvelutarpeet kunnan sosiaalityön näkökulmasta. Valitsemani tutkimusmenetelmä oli minulle uusi, mutta tutkimusta tehdessäni ja eri menetelmiin tutustuessani, se tuntui sopivalta tähän tutkimukseen. Mielenkiintoista menetelmän valikoitumisessa oli se, että olin hankkinut haastatteluaineiston jo ennen kuin olin tunnistanut käyttämäni haastattelumenetelmän itse. Tavallaan löysin käsitteen käyttämälleni menetelmälle vasta tutkimuksen loppuvaiheessa.

Tutkijana olen mielestäni toiminut mahdollisimman kohderyhmälähtöisesti ja se oli henkilökohtaisena tavoitteenani tärkein tapa lähestyä tutkimusta alunperinkin. Olen kiitollinen saamastani tuesta tutkimuksen teon aikana sekä opettajalleni Merja Salmiselle, työnantajalleni ja työyhteisölleni, että erityisesti tutkimukseen osallistuneille nuorille, joita ilman tätä tutkimusta ei olisi voitu toteuttaa. Koen saavani tutkimuksen kautta lisä myös oman ammatillisuuteni kehittämiseen ja erityisesti tämän kohderyhmän kanssa tehtävään työhön, mikä voi olla samaan aikaan sekä todella haastavaa, että myös erityisen palkitsevaa ja hienoa.

10.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tämän kaltaisessa laadullisessa haastatteluihin pohjautuvassa tutkimuksessa tutkijalla on suuri valta valita, mihin asioihin hän haastatteluissa kiinnittää huomiota ja miten hän niitä tulkitsee. Tutkimushaastattelussa tutkijan persoonan ja kiinnostuksen kohteiden merkitys korostuu, koska haastattelija on itse keskeinen väline tiedon hankkimisessa. Tämä tulee ottaa huomioon tutkimuksen eettisyyttä pohdittaessa. Tästä syystä halusin käyttää tutkimuksessani mahdollisimman paljon suoria lainauksia nuorten haastatteluista, sillä silloin lukija voi tulkita vastauksia omista lähtökohdistaan.

Pohdin tutkimusta tehdessäni, miten saisin tuotettua mahdollisimman luotettavaa uutta tietoa nuoria kunnioittavalla tavalla. Näin tutkimuksen luotettavuuden ja nuorten vapaaehtoisen osallistumisen tutkimuksen kannalta keskeisinä peruseriaatteina. Edellytys eettisesti kestävästä tutkimuksesta on se, että tutkija huomaa herkästi oman tutkimuksensa mahdolliset eettiset ongelmakohdat ja tuo ne reilusti esille tutkimuksessa. Tutkijalla on kuitenkin tutkimuksestaan sosiaalinen vastuu.

Tutkimusta tehdessäni ja haastatelllessani nuoria en ollut heidän näkökulmastaan pelkästään opinnäytetyötään tekevä tutkija, vaan olin myös nuorten asioita hoitava sosiaaliohjaaja. Haastattelut toteutettiin sosiaalipalveluiden toimitiloissa, joten kaiken lisäksi tutkijalla oli niin sanottu ”kotikenttäetu”. Kysyttäessä siis nuorilta heidän kokemuksiaan liittyen kotoutumisajalla järjestettyihin palveluihin, nähtiin haastattelija myös palveluiden tuottajana. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa nuorten haluan kertoa erityisesti palveluiden epäkohdista, mikä taas osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen.

Tutkimuksessani haluan asettaa nuorten edun ja hyvinvoinnin aina tutkimuksen kautta saatavien muiden etujen edelle. Tutkimukseen osallistuneet nuoret pysyvät tutkimuksessa nimettöminä ja muutenkin tunnistamattomina. Narratiivisia haastatteluja ja suoria lainauksia käyttäessäni olen jättänyt myös nuorten kansalaisuuden tarkoituksella mainitsematta. Ollakseni täysin varma tutkimukseni eettisyydestä ja tutkimukseen osallistuneiden nuorten tunnistamattomuudesta, olen tarkistuttanut opinnäytetyöni myös esimiehelläni ennen sen julkaisemista.

Tutkimuksen eettisessä pohdinnassa mietin myös paljon, onko nuorten edun mukaista palata aineiston keruun yhteydessä haastattelutilanteessa nuoren aiempiin mahdollisesti rankkoihin ja ehkä osittain unohtuneisiin tai sivuun työnnettyihin kokemuksiin. Mietin, onko tutkimuksen aihe ja tarkoitus riittävän tärkeä nuorten lähestymiselle riskeistä huolimatta. Pidän tärkeänä, että nuorille ei tulisi missään vaiheessa epävarma olo siitä, miten opinnäytetyössä käytetyt tiedot on saatu ja miten niitä tulnaisiin käyttämään. Kävin jokaisen haastatteluun osallistuneen nuoren kanssa lyhyen keskustelun opinnäytetyöni tarkoituksesta ja esittämistäni kysymyksistä,

ennen kuin nuoren tarvitsi vielä päättää, haluaako hän osallistua haastatteluun.

Tästäkin huolimatta tunnistin, että haastattelun jälkeen minulle saattoi kuitenkin usein jäädä vähän epävarma olo. Välillä pelkäsin olleeni mukana nostamassa pintaan sellaisia muistoja ja tunteita, joiden käsittelemiseen olisi pitänyt olla aikaa ja tukea myös haastattelun jälkeen. Haastattelut olivat kestoltaan melko lyhyitä, noin 1,5–2h kestäviä, eikä haastattelujen jälkipuinnille ollut enää riittävästi aikaa. Haastattelijan tulisikin ymmärtää, että vaikeiden ja ehkä aiemmin vaiettujen kokemusten muisteleminen voi olla voimakas vaikutus haastateltavaan. Näillä voi olla voimakas vaikutus myös haastattelijaan.

Tutkimuksessa käytettiin tulkkia nuoria haastateltaessa. Tulkki oli ammattitaitoinen tulkki, jota käytetään myös nuoren asioidessa viranomaisten varatuilla ajoilla. Tämän kaltaisessa narratiivisessa tutkimuksessa onkin tärkeää, että tulkki on ammattitaitoinen ja sanojen kääntämisen lisäksi tuo esille myös sanoihin liittyvän tulkinnallisuuden, niin kuin nuori on sen tulkinnut. Haastatteluissa käytetyllä tulkilla on aikaisempaa työkokemusta tulkkaamisen lisäksi nuorten kanssa työskentelystä, mikä myös osaltaan edistää nuorten käyttämän kielen tulkkaamista.

Koin haastattelutilanteissa hyödyksi sen, että tulkki oli haastateltaville entuudestaan tuttu tulkki. Kuitenkin myös tämä seikka tulee huomioida mietittäessä tutkimuksen luotettavuutta. Haastatteluista saadut suorat lainaukset ovat itse asiassa tulkin kertomia, eivätkä suoraan nuorten itse tuottamia. Tällöin tutkijalla ei ole oikeastaan muuta vaihtoehtoa, kuin luottaa siihen, että tulkki on hyvä kuuntelija, joka kuulee haastateltavan käyttämät sanat sellaisina kuin hän on ne tarkoittanut, tunnistaa kertojan mielialan ja kertomuksen tunnepitoiset osat ja osaa tuoda tämän kaiken näkyväksi myös tutkijalle.

10.2 Ideoita jatkotutkimuksille

Päällimmäisenä tutkimuksen kautta tulleista jatkotutkimuksen aiheista ja tutkimuksessa vielä keskeneräisiksi jääneistä asioista jäi mieleen erityisesti oleskelulupiin liittyvät tutkimukset. Tulevaisuudessa, kun nähdään, minkälaisia jatkolupia nuoret mahdollisesti tulevat saamaan, voisi olla hyvä tutkia näiden vaikutusta nuoren kotoutumisen ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Tai mikäli nuoret saavat kielteisiä päätöksiä ja joutuvat tämän vuoksi kauan kestäväan valitusprosessiin, niin miten vaikutukset näkyvät silloin.

Myös nuorten mielenterveyspalveluiden kehittymistä ja vastaamista alakäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten tarpeisiin voitaisiin tutkia lisää. Ennaltaehkäisevän mielenterveystyön merkitystä ja keinoja olisi myös hyvä tutkia enemmän ja tällä tavoin ”rummuttaa” vielä lisää niiden tär-

keyttä. Mikäli itse lähtisin vielä tekemään jatkotutkimusta tähän kohderyhmään liittyen, haluaisin ehkä tutkia vielä lisää sitä, miten valtio ja kunnat kehittävät kohderyhmän kanssa tehtävää työtä ja minkälaisia tuloksia tästä on syntynyt. Mikäli tutkimus toteutuisi muutamien vuosien kuluttua, haastattelisin erityisesti näitä vuonna 2015 tulleita nuoria uudestaan ja vertaisin tuloksia esimerkiksi tämän tutkimuksen tuloksiin.

Joka tapauksessa työskentely tai tutkimusten tekeminen alaikäisenä ilman huoltajaa tulleista nuorista ei vaadi ainoastaan tähän kohderyhmään liittyvään teoreettiseen tietoon perehtymistä. Yleisesti nuoruuteen ja esimerkiksi lastensuojeluun liittyvistä tutkimuksista saa myös erityisen hyvin tämänkaltaiseen tutkimukseen sopivaa aineistoa. Vaikka näistä nuorista puhutaan ”alaikäisinä”, ”ilman huoltajaa” ja ”yksintulleina” nuorina, ovat he ihan tavallisia nuoria, jotka haluavat vain elää ihan tavallista nuorten elämää. Sen ymmärtäminen ei vaadi mitään tieteellistä tutkimusta.

LÄHTEET

Björklund, K. (2014). ”Haluan koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Tutkimuksia A 48. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Ellonen, N. (2008). Kasvuyhteisö nuoren turvana – Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Seikkula, J. & Arnkil, T-E. (2009). Dialoginen verkostotyö. Haettu 24.11.2017 osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/79883>

Hämeenlinnan kaupunki (2017). Pakolaisten vastaanotto. Haettu 21.11.2017 osoitteesta <http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Maahanmuutto/Kansainvalinen-suojelu/>

Hämeenlinnan kaupunki (2016). Kansainvälistyvä Hämeenlinna - Toimintamalli maahanmuuttajien kotouttamiseksi 2016-2020. Haettu 31.10.2017 osoitteesta http://www.hameenlinna.fi/pages/388584/Toimintamalli%20maahanmuuttajien%20kومتouttamiseksi%202016_2020.pdf

Heikkinen, H. (2015). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 149–167.

Strandholm, T. & Ranta, K. (2013). Ahdistus ja ahdistuneisuushäiriöt. Teoksessa M. Marttunen, T. Huurre, T. Strandholm & R. Viialainen (toim.) *Nuorten mielenterveyshäiriöt – Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille*. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 17–38. Haettu 23.11.2017 osoitteesta http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110484/THL_OPA025_2013.pdf?sequence

Korhonen, V. & Puukari, S. (2013). Ohjaussuhteen rakentuminen ja kulttuurienvälinen dialogi. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 94–111.

Laaksonen, S. (2004). Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry.

Laine, T. (2015). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–51.

Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386. Haettu 1.11.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386#Pidp450786416>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Haettu 1.11.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L12>

Löytönen, T. (n.d.). Narratiivinen tutkimusote. Haettu 29.10.2017 osoitteesta <http://www.xip.fi/tutkija/0402.htm>

Maahanmuuttovirasto (2017). Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain. Haettu 30.10.2017 osoitteesta http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka_ ja_pakolaistilastot

Maahanmuuttovirasto (2014). Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen – tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta. Haettu 30.10.2017 osoitteesta http://www.migri.fi/download/57637_Ilman_huoltajaa_turvapaikkaa_hakevan_lapsen_edustaminen.pdf?eb4f969751bdd488

Oikeusministeriö (2015). Syrjintä koulutuksessa – Erityistarkastelussa kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta. Julkaisu 21/2015. Helsinki: Edita Prima Oy.

Puukari, S. (2013). Monikulttuurinen ohjaus teoreettisena suuntauksena. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–93.

Reinikainen, S. (2009). Nuorisokodista maailmalle – Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sisäministeriö (2017). Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 1/2017. Sisäministeriön julkaisu 3/2017. Haettu 29.10.2017 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79235/03%202017_Vakivaltaisen%20ekstremismin%20tk%201_2017.pdf?sequence=1

Sisäasiainministeriö (2011). Ohje kotoutumisen edistämistä koskevan lain (1386/2010) mukaisten kustannusten korvaamisesta kunnille. Haettu 1.11.2017 osoitteesta <http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/57952/Kuntakorvausohje/05f19a0c-b0ab-4505-8038-892b4e38801e>

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (n.d.). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Haettu 1.11.2017 osoitteesta http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_apua/mita_apua_voin_saada

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). Laki kotoutumisen edistämisestä. Luonnos 1.3.2017. Haettu 1.11.2017 osoitteesta <https://tem.fi/documents/1410877/4281155/laki-kotoutumisen-edistamisesta-luonnos-1.3.2017/3ca2de74-d50d-439c-a960-20cd102709b6>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Alle 25-vuotiaat ilman tutkintoon jottavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. Haettu 17.10.2017 osoitteesta http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyyysturva/alle_25vuotiaat/index.html

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Julkaisu 29/2014. Haettu 30.10.2017 osoitteesta <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman+huoltajaa+tulleiden+alaikaisten+turvapaikkahakijoiden+vastaanotto+05092014.pdf>

UNHCR (2010). Voices of Afghan children - A study on asylum-seeking children in Sweden. United Nations High Commissioner for Refugees Regional Office for the Baltic and Nordic Countries. Haettu 21.10.2017 osoitteesta <http://www.unhcr.org/protection/children/4c8e24a16/voices-afghan-children-study-asylum-seeking-children-sweden.html>

Unicef (n.d.). Yleissopimus lapsen oikeuksista. Haettu 17.10.2017 osoitteesta <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Vuokila-Oikkonen, P. & Janhonen, S. & Nikkonen, M. (2001). Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: Narratiivinen lähestymistapa. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY

Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry (2011). Lapsen etu ensin – yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin lopujulkaisu. Haettu 20.10.2017 osoitteesta https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c

SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN HAASTATTELUN RUNKO

Miten kuvailisit alaikäisenä yksin tulleita turvapaikanhakijataustaisia nuoria sosiaalihuollon asiakasryhmänä, miten eroaa muusta Pakolaisten vastaanoton asiakasryhmästä vai eroaako?

Mikä merkitys verkostoyhteistyöllä on tämän asiakasryhmän kanssa tehtävässä työssä? Mitä verkostoyhteistyötä erityisesti esiintyy? Minkälaista osaamista verkostolta vaaditaan?

Millä tavoin nuorten palvelut muuttuvat täysi-ikäistymisen myötä? Muuttuuko palveluiden tarpeet ja mihin tulisi kiinnittää erityisesti huomiota kun nuori itsenäistyy? Miten oleskeluluvan saaneen alaikäisen/täysi-ikäistyneen siirtyminen tukiasumisyksiköstä kuntaan tulisi hoitaa?

Missä näet kehitettävää kunnan roolin näkökulmasta? Mikä toimii jo?

Tulevaisuuden muistelu:

Asettukaa nuoren saappaisiin.

Kuvitellaan, että on kulunut kolme vuotta tästä päivästä ja asiat ovat nyt aika hyvin. Miten ne ovat Sinun kannaltasi?

Mitä itse teit myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä sait tukea. Millaista tukea sait?

Mistä olit huolissasi ”silloin kolme vuotta sitten” ja mikä sai huolesi vähenemään?

JOHTAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN HAASTATTELUN RUNKO

Miten kuvailisit alaikäisenä yksin tulleita turvapaikanhakijataustaisia nuoria sosiaalihuollon asiakasryhmänä?

Erityisesti nuoret, jotka ovat tulleet maahan 16–17-vuotiaina, eivätkä ole enää virallisen oppivelvollisuuden piirissä, ovat hankalassa asemassa: heillä on usein puutteellinen koulutus, osa on jopa luku- ja kirjoitustaidottomia. Ennen kuin he ovat oppineet riittävästi suomea, heillä ei ole valmiuksia toimia itsenäisesti yhteiskunnassa, jota he eivät tunne. Kaikki nämä tekijät lisäävät syrjäytymisriskiä, ja aikuistuvat nuoret tarvitsevat paljon tietoa, neuvontaa, ohjausta ja tukea selviytyäkseen. Miten juuri näiden nuorten kohdalla voitaisiin kehittää kunnan palveluja/ sosiaalihuollon palveluja?

Mikä merkitys verkostoyhteistyöllä on tämän asiakasryhmän kanssa tehtävässä työssä?

Erilaiset käytännöt eri paikkakunnilla asettavat lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan. Esimerkiksi mielenterveyspalvelujen tarjonta, joka on suurelle osalle yksintulleista tärkeä, vaihtelee suuresti paikkakunnittain. Miten Hämeenlinnassa järjestetään tarvittaessa nuorille mielenterveyspalveluita? Kuka ohjaa asiakkaan palveluiden piiriin?

Minkälaista osaamista alaikäisenä yksin tulleiden nuorten kanssa työskenteleviltä vaaditaan?

Miten siirtymä tukiasumisyksiköstä kuntaan tulisi järjestää?

Millä tavoin nuorten palvelut muuttuvat täysi-ikäistymisen myötä? Muuttuuko palveluiden tarpeet ja mihin tulisi kiinnittää erityisesti huomiota kun nuori itsenäistyy?

Missä näet kehitettävää kunnan roolin näkökulmasta? Mikä toimii jo?

Tulevaisuuden muistelu:

Kuvitellaan, että on kulunut kymmenen vuotta tästä päivästä ja asiat ovat nyt aika hyvin järjestetty Pakolaisten vastaanotossa. Miten palvelut nuorten kohdalla on järjestetty?

Mitä itse teit/yksikkösi teki myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä sait/yksikkö sai tukea. Millaista tukea?

Mistä oltiin huolissaan ”silloin kymmenen vuotta sitten” ja mikä sai huolen vähenevän?

NUORTEN NARRATIIVISEN HAASTATTELUN RUNKO

Perustietoja,

Milloin tulit Suomeen, mistä maasta lähdit, kuinka vanha olit lähtiessä? saapuessa?

Miten tulit Suomeen, miksi tulit Suomeen? Mitä tapahtui ihan ensimmäiseksi kun saavuit Suomeen?

Milloin ja miten selvisi että olit vielä alaikäinen? Mitä sen jälkeen tapahtui? Kerrottiinko sinulle mitä tapahtuu ja kuka kertoi?

Milloin sinulle valittiin edustaja? Tapasitko edustajan ennen valintaa? Tiesitkö miksi sinulle valittiin edustaja?

Missä ja kuinka kauan odotit oleskelulupaa? mitä teit sen aikaa tai mitä olisit halunnut tehdä?

Kun sait oleskeluluvan, tiesitkö mitä se tarkoitti ja mitä tapahtuisi seuraavaksi? mitä tapahtui? mitä olisit halunnut tapahtuvan?

Oletko saanut tarvittaessa apua? Ketkä ovat auttaneet sinua, tiedätkö, keneltä voit tarvittaessa pyytää apua nyt? keneltä?

Millaista apua olet saanut? Mihin kaipaavat vielä lisää apua?

Mitä sinusta tarkoittaa itsenäistyminen? Oletko sinä alkanut jo itsenäistyä? miten se ilmenee tai ei ilmene?

Asutko yksin? Mikä on helppoa yksin asumisessa? mikä vaikeaa? Tarvitsetko asumiseen liittyvää tukea? missä asioissa tarvitset tukea? mistä saat tukea?

Oletko täyttänyt jo 18? tiedätkö mitä täysi-ikäistyminen tarkoittaa? miten elämä muuttuu täysi-ikäistymisen myötä?

Tiedätkö mitä tarkoittaa jälkihuolto? Oletko sinä saanut jälkihuollosta tukea? Kuinka usein sinun mielestä jälkihuollossa tulisi tavata ohjaajaa?

Millaista sinun arki on? huolestuttaako sinua jokin? miten se ilmenee?

Onko sinulla läheisiä? mistä sinä haaveilet? mitä sinun tulisi tehdä että haave toteutuisi?

Lopuksi kuvitellaan että aikaa on kulunut 10 vuotta. Minkä ikäinen olet? Mitä elämääsi kuuluu?

Mitä sinun tulee tehdä että pääset tähän kuvittelemaasi tulevaisuudenkuvaan? Keitä tarvitset päästäksesi siihen vai tarvitsetko ketään?